

OBLICZA CHIN

ZBIÓR REFERATÓW Z KONFERENCJI
W POZNANIU 21-22 STYCZNIA 2011

波兹南密茨凯维奇大学孔子学院

中国之镜

2011年1月21至22日
波兹南研讨会论文选集

编者：薄一康
韩嫣

2016年，波兹南市

INSTYTUT KONFUCJUSZA
UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

OBlicZA CHIN

ZBIÓR REFERATÓW Z KONFERENCJI
W POZNANIU 21-22 STYCZNIA 2011

REDAKCJA: KAMIL BURKIEWICZ
HANNA KUPŚ

POZNAŃ 2016

© Copyright by Instytut Konfucjusza
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań 2016

ISBN 978-83-930711-1-1

Spis treści

Wstęp.....	5
PANEL JĘZYKOWY	
Maria KURPASKA, Chiny – mozaika języków.....	9
Hanna KUPŚ, Dialekty wu.....	23
Wojciech KARMASZ, Pidżyn chińsko-angielski.....	35
PANEL KULTUROWY	
Kamil BURKIEWICZ, Mali cesarze wietrzą swe królestwa: Pokolenia chińskich jedynaków na froncie walki ze stereotypami o nich samych	55
Katarzyna WACHOWSKA, Zanik tradycyjnych form architektonicznych na przykładzie miasta Szanghaj.....	69
Marta MAZUREK, Oblicza wielkich aglomeracji chińskich w obiektywie reżyserów Szóstej Generacji.....	85
Program konferencji.....	99
Indeks	101

Wstęp

Niniejsza publikacja stanowi zbiór referatów z konferencji *Oblicza Chin*, zorganizowanej przez studentów Koła Naukowego *Zhongguo 众果* Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza oraz Instytut Konfucjusza UAM 21 i 22 stycznia 2011 roku w Poznaniu.

Konferencja była podzielona na trzy panele: językowy, kulturowy i polityczny. Nad przebiegiem każdego z nich czuwali moderatorzy, odpowiednio Maria Kurpaska, Kamil Burkiewicz oraz Ivan Peshkov. W niniejszym zbiorze znajdują się referaty zaakceptowane przez moderatorów z dwóch pierwszych paneli, które zostały uporządkowane zgodnie z programem konferencji. Redakcja tomu nie ingerowała w zawartość merytoryczną dopuszczonych do publikacji prac.

Przy zapisie chińskich terminów i nazw własnych autorzy referatów posługiwali się uproszczonymi znakami chińskimi oraz zapisem fonetycznym *Hanyu Pinyin*. Wyjątkiem od tej reguły są wyrażenia utrwalone w polskiej tradycji naukowej, np. Pekin czy Szanghaj.

Wszystkie tłumaczenia, zdjęcia i obrazki, jeśli nie jest zaznaczone inaczej, pochodzą od autorów. Każdy artykuł został opatrzony osobną bibliografią, a źródła internetowe umieszczono w przypisach.

Redakcja niniejszego opracowania chciałaby podziękować Marii Kurpaskiej i Alfredowi F. Majewiczowi za pomoc merytoryczną przy jego realizacji.

PANEL JEZYKOWY

Chiny – mozaika języków

Chińska Republika Ludowa zajmuje powierzchnię 9,596,961 km², zamieszkuje ją ponad 1,3 miliardów ludzi¹. Ludność ChRL jest wieloetniczna, oficjalnie wymienia się 56 narodowości. Tak ogromny i wieloetniczny kraj musi być bardzo zróżnicowany językowo.

W niniejszym artykule bardzo szkicowo zarysowany zostanie językowy obraz Chin. Spróbujemy odpowiedzieć na kilka pytań: Czy wiadomo ile języków używanych jest w Chinach? Jak klasyfikowane są odmiany języka chińskiego? Jaka rolę odgrywa pismo chińskie? Jaki jest status oficjalnego standardu językowego ChRL – putonghua?

1. Ile języków używanych jest w Chinach?²

Na pytanie o ilość języków używanych w Chinach nie ma jednoznacznej odpowiedzi. Różne źródła podają diametralnie różne liczby, w zależności od kryteriów przyjmowanych przez autorów.

Atlas Języków Chin z 1987 roku podaje liczbę ok. 80 języków używanych na terytorium ChRL. Językiem chińskim jako ojczystym posługuje się ok. 92% społeczeństwa. Pozostałe 8% języków należy do następujących rodzin językowych (Zhongguo Shehui Kexueyuan...1987, 1989: A1; A4; C14):

1. Rodzina sino-tybetańska (汉藏语系 *Hànzàng Yǔxì*)
2. Rodzina altajska (阿尔泰语系 *Ā'ěrtài Yǔxì*)
3. Rodzina austroazjatycka (南亚语系 *Nányà Yǔxì*)
4. Rodzina austronezyjska (南岛语系 *Nándǎo Yǔxì*)
5. Rodzina indoeuropejska (印欧语系 *Yìn'ōu Yǔxì*)
6. Niezdefiniowane (koreański, gin, huihui)

Przez ponad 20 lat, które minęły od pierwszego wydania *Atlasu*, badania nad językami Chin znacznie się pogłębiły i rozszerzyły. Ukazały się całe serie książek dotyczące języków

---

¹ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ch.html>

² Por. Kurpaska 2010:4-9.

mniejszości narodowych, takie jak „Nowo odkryte języki Chin” (中国新发现语言研究丛书 *Zhōngguó xīn fāxiàn yǔyán yánjiū cóngshū*) (Sun ed. 1997-2007), „Badania nad językami i dialektami języków mniejszości narodowych Chin” (中国少数民族语言方言研究丛书 *Zhōngguó shǎoshù mínzú yǔyán fāngyán yánjiū cóngshū*) (Sun ed. 1998-2005). Ukazał się też obszerny raport na temat języków Chin „Języki Chin” (中国的语言 *Zhōngguó de yǔyán*) (Sun et al. ed. 2007). Dzięki prowadzonym na szeroką skalę badaniom odkryto wiele nowych języków mniejszości (Xiong et al. 2008:194).

W sumie w artykułach zwiastujących nowe wydanie *Atlasu języków Chin* podaje się liczbę ok. 130 języków. Chińskim posługuje się 94% ludności Chin (1,282,300,000 ludzi), pozostałe 6% (58,350,000 ludzi) posługuje się językami należącymi do następujących rodzin językowych (w nawiasach procent ludności mówiącej językami mniejszości) (Xiong et al. 2008:201):

1. Rodzina sino-tybetańska (汉藏语系 *Hànzàng Yǔxì*) (71%)
  - tybeto-birmańskie (藏缅语族 *Zàngmiǎn Yǔzú*) (23,7%)
  - kam-tai (dajskie) (侗台语族 *Dòng Tái Yǔzú*) (37,1%)
  - miao-yao (苗瑶语族 *Miáoyáo Yǔzú*) (10,5%)
2. Rodzina altajska (阿尔泰语系 *Ā'ěrtài Yǔxì*) (24,7%)
  - turkijskie (突厥语族 *Tūjué Yǔzú*) (16,9%)
  - mongolskie (蒙古语族 *Měnggǔ Yǔzú*) (7,7%)
  - tunguska (通古斯语族 *Tōnggǔsī Yǔzú*) (0,08%)
3. Rodzina austroazjatycka (南亚语系 *Nányà Yǔxì*) (0,7%)
4. Rodzina austronezyjska (南岛语系 *Nándǎo Yǔxì*) (0,01%)
(huihui)
5. Rodzina indoeuropejska (印欧语系 *Yìn'ōu Yǔxì*) (0,06%)
(tadżycki, rosyjski)
6. Język koreański (朝鲜语 *Cháoxiǎnyǔ*) (3,3%)

Inny punkt widzenia przedstawia SIL International. W swojej książce *Ethnologue*, dostępnej również w wersji *online* (Lewis & Simons & Fennig eds. 2013a), wymienia 298 żywych języków w Chinach, w tym 13 języków chińskich oraz chiński język migowy, oraz 22 żywe języki na Tajwanie (w tym 3 języki chińskie oraz tajwański język migowy) (Lewis & Simons & Fennig eds. 2013b; 2013c).

Klasyfikacja proponowana przez SIL International podaje liczbę języków dwukrotnie większą niż nowe wydanie *Atlasu języków Chin*. Różnice wynikają głównie z kwestii uznawania języków oraz kryteriów w rozróżnianiu języków od dialektów (por. Kurpaska 2010:9). *Ethnologue* wylicza np. ponad 20 języków Miao, które uznane są za jeden język w *Atlasie*.

1.1. Prawa języków mniejszościowych

W Konstytucji ChRL z 1982, w artykule czwartym znajduje się zapis:

„Wszystkie narodowości w ChRL są równe (...). Wszystkie narodowości mają swobodę używania i rozwijania swoich własnych języków w mowie i piśmie (...)” (*Zhonghua Renmin...* 2004:14, 15)³.

Podobny zapis znaleźć można w artykule ósmym obowiązującej od 2001 roku Ustawy Językowej (Quangu Renda... 2001:5).

Konstytucja zapewnia także mniejszościom narodowym prawo do używania swoich języków podczas pełnienia funkcji przez organy samorządów na terenach autonomicznych (artykuł 121) (*Zhonghua Renmin...* 2004:90, 91). W artykule 134 odnaleźć można zapis mówiący o tym, że obywatele Chin wszystkich narodowości mają prawo używać własnych języków podczas spraw sądowych (*Zhonghua Renmin...* 2004:96, 97).

Jednak rzeczywistość nie wygląda do końca tak idealnie jak gwarantuje Konstytucja. Nie zawsze używa się języków mniejszościowych na równi z chińskim chociażby podczas obrad samorządów czy na konferencjach w regionach autonomicznych. Oficjalne dokumenty rzadko są pisane w językach mniejszości (Zhou 2004:85). Na poziomie mniejszych autonomicznych jednostek administracyjnych również wyraźne jest zaniedbywanie konstytucjonalnej równości. Często nawet drogowskazy nie są zapisywane w oficjalnych językach danego powiatu czy prefektury (Zhou 2004:87). Brakuje też dwujęzycznej edukacji w szkołach na terenach autonomicznych (Zhou 2004:88).

2. Języki chińskie

Pojęcie „współczesny język chiński” (现代汉语 *xiàndài hànyǔ*), obejmuje wszelkie jego odmiany używane obecnie na terenie Chin i poza nimi. Odmiany lokalne języka chińskiego nazywane są po chińsku 方言 *fāngyán*, co najczęściej tłumaczy się jako „dialekt”. Zachodni odpowiednik tego wyrazu nie oddaje jednak w pełni chińskiego znaczenia (dosł. „mowa lokalna”; „mowa miejscowa”), które związane jest z wielowiekową tradycją traktowania języka

---

³ Tłumaczenie własne.

chińskiego jako jednej całości, mimo jego różnorodności (por. Kurpaska 2010:1-3). Wiele argumentów przemawia za tym, by uznać, że istnieje wiele języków chińskich, że poszczególne jego odmiany powinny być klasyfikowane nie jako dialekty, lecz jako odrębne języki (por. DeFrancis 1986:54-57; Kurpaska 2010:2-3)⁴.

Dialekty języka chińskiego klasyfikowane są głównie na podstawie kryteriów fonetycznych, jako że są one najbardziej wyraziste. Za punkt wyjścia do porównań cech fonetycznych dialektów przyjmuje się język średniochiński (中古汉语 *zhōnggǔ hànǔ*), hipotetyczny język z czasów dynastii Sui, Tang i Song (ok. VI-X wieku) zrekonstruowany na podstawie źródeł pochodzących z VII-XI wieku (zob. Kurpaska 2010:15-24; Künstler 2000:165-188). W celu klasyfikacji porównuje się rozwój kontynuantów wybranych średniochińskich cech, takich jak dźwięczne nagłosy, kody wybuchowe oraz nosowe, czy średniochińskich tonów (por. Kurpaska 2010:34-35).

Obecnie coraz częściej oprócz cech fonetycznych bierze się również pod uwagę kryteria leksykalne oraz gramatyczne poprzez synchroniczne porównania wybranych cech bądź z putonghua, bądź między poszczególnymi dialektami (por. Kurpaska 2010:32-33).

2.1. Klasyfikacje dialektów chińskich

Istnieje kilka różnych klasyfikacji odmian języka chińskiego. Klasyfikacje te zmieniały się na przestrzeni lat, jednak współcześnie najbardziej popularne są dwie: na siedem oraz na dziesięć grup dialektalnych.

W 1963 roku Pan Maoding, Li Rulong, Liang Yuzhang, Hang Shengyu oraz Chen Zhangtai, opublikowali artykuł, który był wynikiem badań przeprowadzonych w latach 1956-1958 (Pan et al. 1963). W artykule tym ostatecznie uznano, że w przeciwieństwie do wcześniejszych poglądów, dialekty min stanowią nie dwie odrębne grupy (północną i południową), a jedną grupę, choć wewnętrznie mocno zróżnicowaną. W ten sposób ustalono, że język chiński dzieli się na siedem grup dialektalnych (por. Kurpaska 2010:52-53):

1. Dialekt mandaryński (北方方言 *Běifāng Fāngyán* lub 官话 *Guānhuà*)
2. Dialekt wu (吴方言 *Wú Fāngyán*)
3. Dialekt gan (赣方言 *Gàn Fāngyán*)
4. Dialekt hakka (客家方言 *Kèjiā Fāngyán*)
5. Dialekt xiang (湘方言 *Xiāng Fāngyán*)
6. Dialekt min (闽方言 *Mǐn Fāngyán*)
7. Dialekt yue (粤方言 *Yuè Fāngyán*)

---

⁴ Por. artykuł Hanny Kupś *Dialekty wu* ss. 23-34 w niniejszym tomie.

W 1987 roku Li Rong, w *Atlasie języków Chin* zaproponował inny podział dialektów chińskich. Z dialektów mandaryńskich wyodrębnił grupę jin (晋语 *Jīnyǔ*) oraz dodał grupy hui (徽语 *Huīyǔ*) oraz pinghua (平话 *Píng huà*) (Zhongguo Shehui...1987, 1989: A2, Li 1989). Tym samym dokonał podziału na dziesięć grup (w nawiasach podano procent ludności chińskiej mówiącej danym dialektem) (por. Kurpaska 2010:55-56):

1. Dialekt mandaryński (官话 *Guānhuà*) (67.8%)
2. Dialekt jin (晋语 *Jīnyǔ*) (4.7%)
3. Dialekt wu (吴语 *Wúyǔ*) (7.1%)
4. Dialekt hui (徽语 *Huīyǔ*) (0.3%)
5. Dialekt gan (赣语 *Gànyǔ*) (3.2%)
6. Dialekt xiang (湘语 *Xiāngyǔ*) (3.2%)
7. Dialekt min (闽语 *Mǐnyǔ*) (5.6%)
8. Dialekt yue (粤语 *Yuèyǔ*) (4.1%)
9. Dialekt pinghua (平话 *Píng huà*) (0.2%)
10. Dialekt hakka (客家话 *Kèjiāhuà*) (3.6%)

Od czasu pierwszej edycji *Atlasu języków Chin* badania nad dialektami posunęły się znacznie naprzód. Powstały nowe raporty na temat dialektów, wydany został wielotomowy słownik dialektów chińskich (现代汉语方言大词典 *Xiàndài hànyǔ fāngyán dà cídiǎn*⁵) (Xiong, et al. 2008:194).

Na podstawie nowych osiągnięć w dziedzinie dialektologii, nowe wydanie *Atlasu języków Chin* utrzymuje klasyfikację na dziesięć grup, z małą zmianą. Do grupy pinghua zostały dodane tuhua z południa prowincji Hunan (湘南土话 *Xiāngnán tǔhuà*) oraz tuhua z Shaozhou (na północy prowincji Guangdong) (韶州土话 *Sháozhōu tǔhuà*), które w poprzedniej edycji klasyfikowane były jako „niesklasyfikowane nie-mandaryńskie dialekty” (por. Li 1989:259; Xiong & Zhang 2008:104-105), tworząc jedną, większą grupę. Najnowsza klasyfikacja przedstawia się następująco (w nawiasach podano procent ludności chińskiej mówiącej danym dialektem) (Xiong & Zhang 2008:97):

1. Dialekt mandaryński (官话 *Guānhuà*) (66.2%)
2. Dialekt jin (晋语 *Jīnyǔ*) (5.2%)
3. Dialekt wu (吴语 *Wúyǔ*) (6.1%)
4. Dialekt hui (徽语 *Huīyǔ*) (0.3%)

---

⁵ Słownik ten ukazywał się w dwóch etapach: w pierwszym etapie wyszły 42 tomy dialektów poszczególnych miejsc, w drugim etapie ukazał się sześciotomowy zbiorczy słownik wszystkich 42 dialektów.

5. Dialekt gan (赣语 *Gànyǔ*) (4%)
6. Dialekt xiang (湘语 *Xiāngyǔ*) (3%)
7. Dialekt min (闽语 *Mǐnyǔ*) (6.2%)
8. Dialekt yue (粤语 *Yuèyǔ*) (4.9%)
9. Dialekt pinghua i tuhua (平话和土话 *Pínghuà hé tǔhuà*) (0.6%)
10. Dialekt hakka (客家话 *Kèjiāhuà*) (3.5%)

Z kolei wspomniany już wyżej *Ethnologue*, traktuje język chiński jako „makrojęzyk”. Oprócz tego chińskich języków wymienionych jest trzynaście (nie licząc chińskiego języka migowego (Lewis 2013b):

1. Gan
2. Hakka
3. Huizhou
4. Jinyu
5. Mandaryński
6. Wu
7. Xiang
8. Yue
9. Min Bei (Północny min)
10. Min Dong (Wschodni min)
11. Min Nan (Południowy min)
12. Min Zhong (Środkowy min)
13. Pu-Xian (Min) (Min Pu-xian)

W odróżnieniu od klasyfikacji przyjętej w *Atlasie*, *Ethnologue* nie uznaje grupy pinghua i tuhua, natomiast uznaje za osobne języki pięć odmian dialektu min.

2.2. Kontrowersje wokół klasyfikacji

Zarówno klasyfikacja na siedem jak i na dziesięć grup dialektalnych mają swoich zwolenników i przeciwników. Główne punkty sporne dotyczą następujących kwestii (por. Kurpaska 2010:57-58, 74-76):

1. Czy dialekt jin powinien być wyodrębniony z dialektów mandaryńskich?
2. Czy pinghua powinien być traktowany jako odrębna grupa dialektów?
3. Czy hui powinien być niezależną grupą dialektów?

4. Czy dialekty min powinny być podzielone na dwie osobne grupy: południową i północną?
5. Na ile grup powinien zostać podzielony dialekt mandaryński?
6. Czy dialekty gan i hakka powinny być traktowane jako jedna czy dwie osobne grupy?

3. Pismo chińskie na tle zróżnicowania językowego Chin

Na terenie Chin używanych jest wiele systemów pisma, jednak zdecydowanie najbardziej rozpowszechnionym jest pismo chińskie – *hanzi* (汉字). Historia pisma chińskiego sięga XIV w. p. n. e. (Norman 1988:58). W przeciągu swojego istnienia, pismo chińskie przechodziło wiele zmian i kilka znaczniejszych prób standaryzacji (por. Norman 1988:58-70; DeFrancis 1986:240-241). Najnowszy proces kodyfikacji rozpoczął się w latach 50-tych XX wieku, wraz z przejściem władzy przez Mao Zedonga.

3.1. Latynizacja pisma chińskiego

Już na początku XX wieku podjęto próby latynizacji pisma chińskiego. Próby te zmierzały do całkowitego zastąpienia znaków chińskich alfabetem łacińskim. Rezultatem owych starań jest *Hanyu Pinyin Fang'an* (汉语拼音方案), zwany w skrócie *Pinyin*, obowiązujący od 1958 roku jako oficjalny system zapisu chińskich znaków na alfabet łaciński (por. DeFrancis 1986:241-257; Ramsey 1987:143-145).

Pinyin służy głównie jako system pomocniczy do zapisu wymowy chińskich znaków. W materiałach dołączonych do ustawy językowej, znajdujemy stwierdzenie:

„Obowiązujący obecnie *Hanyu Pinyin Fang'an* nie jest alfabetem, który ma zastąpić chińskie znaki, jest jedynie narzędziem mającym służyć pomocą przy nauce chińskiego, znaków chińskich oraz w promowaniu wymowy putonghua, jest także używany gdy używanie znaków jest niepraktyczne lub nie można ich użyć” (Quanguo Renda... 2001:291)⁶

3.2. Znaki uproszczone (简体字 *jiǎntǐzì*) i znaki znormalizowane (规范汉字 *guīfàn hànzì*)

Przyczyną, dla której Chiny zarzuciły na początku lat 50-tych dość już zaawansowane próby całkowitej romanizacji pisma chińskiego, był zwrot w polityce Mao Zedonga, który nakazał zreformowanie pisma chińskiego poprzez uproszczenie znaków. Kwestia latynizacji zesłała tym samym na dalszy plan (por. DeFrancis 1986:257; Ramsey 1987:144).

Do głosu doszedł chiński nacjonalizm: alfabet łaciński nie miał już stać się głównym systemem pisma, to chińskie znaki stanowiły o tożsamości narodowej. Prace nad reformą pisma

---

⁶ Tłumaczenie własne.

ruszyły pełną parą. Już w roku 1956 opublikowana została pierwsza oficjalna lista znaków uproszczonych. W 1964 roku ukazała się druga edycja listy znaków uproszczonych (《简化字总表》 *Jiǎnhuàzì Zōngbiǎo*), zawierająca ponad 2000 uproszczonych znaków. Lista ta została ponownie opublikowana w 1986 roku. Nowe formy znaków przyjęte wtedy obowiązują do dzisiaj (por. Ramsey 1987:144-147; Norman 1988:80; zob. Quanguo Renda...2001:176-206; Zhou 2003:254-255).

Znaki nieuproszczone (繁体字 *fántǐzì*) nadal są używane na Tajwanie, w Hong Kongu i Makao oraz w większości publikacji wydawanych poza Chinami kontynentalnymi.

Znaki znormalizowane (规范汉字 *guīfàn hànzi*) to zbiór znaków, które przeszły proces upraszczania oraz tych, które nie zostały uproszczone (np. takie, których nie było potrzeby upraszczać), jak i znaki, które posiadały alternatywne formy, spośród których została wybrana jedna (por. Quanguo Renda... 2001:45-46).

3.3. Znaki niestandardowe

Rozróżnienie między znakami uproszczonymi i nieuproszczonymi jest stosunkowo nowe w piśmie chińskim. Od dawien dawna przykładano większą wagę do różnicy między znakami „pospolitymi” (俗字 *súzi*) oraz „poprawnymi” (正字 *zhèngzì*) (por. Ramsey 1987:146; Norman 1988:79-80).

Do dzisiaj istnieją znaki nieoficjalnie uproszczone, będące w powszechnym użyciu, które jednak nie uzyskały oficjalnej akceptacji. Używane są w osobistej korespondencji, na szyldach, w napisach na ulicach i innych sytuacjach w jakich używa się pisma ręcznego (por. Norman 1988:80, 82).

Przykłady niestandardowych uproszczeń znaków podaje Norman:

1. 夕(餐)	cān ‘meal’	6. 初(稻)	dào ‘rice plant’
2. 尸(展)	zhǎn ‘unfold’	7. 袂(褲)	kù ‘trousers’
3. 攵(信)	xìn ‘letter’	8. 汎(酒)	jiǔ ‘wine’
4. 娃(鞋)	xié ‘shoe’	9. 付(副)	fù ‘deputy’
5. 宀(家)	jiā ‘home’	10. 廾(建)	jiàn ‘construct’

Tabela 1. Przykłady znaków nieoficjalnie uproszczonych (w nawiasach podano pełne formy znaków) (Norman 1988:82)

Wiele wyrazów dialektalnych posiada swoje odpowiedniki w znakach, nie używanych gdzie indziej. Tego rodzaju znaki zwane są „znakami dialektalnymi” (方言字 *fāngyánzì*) (por. Norman 1988:75, 77; You 2004:206–208; Kurpaska 2010:119).

Istnieje kilka rodzajów znaków dialektalnych. Jednym z nich są tzw. znaki specyficzne dla danego dialektu (方言专用字 *fāngyán zhuānyòng zì*). Można je znaleźć w zwykłych słownikach języka chińskiego z adnotacją, że są to znaki dialektalne, bez wyjaśnień z jakich dialektów pochodzą. Np. znak 囡 *jiǎn*, oznaczający syna lub dziecko znajdziemy z słownika *Xiandai Hanyu*⁷, bez podania, że jest on używany w regionie dialektów min (por. You 2004:207). Inny rodzaj znaków dialektalnych to znaki kontrakcyjne (合音字 *héyīnzì*), czyli znaki używane do zapisu sylab, które powstały w wyniku „ściągnięcia” dwóch sylab w jedną. Znak również najczęściej składa się z dwóch elementów, które pierwotnie stanowiły odrębne znaki. Np. w dialekcie pekińskim spotkać można wyraz 甬 [bən³⁵] (*pinyin: bēng*), będący połączeniem znaków 不 *bù* oraz 用 *yòng*, znaczący to samo co zestawienie tych dwóch znaków (不用) – ‘nie trzeba’ (You 2004:208).

3.4. Polityka językowa wobec chińskich znaków

Ustawa Językowa z 2001 roku jasno określa status znormalizowanych znaków. W Artykule trzecim odnajdujemy zapis stanowiący sedno polityki językowej Chin, a mianowicie: „Państwo upowszechnia putonghua oraz znormalizowane znaki chińskie” (Quanguo Renda 2001:4)⁸. Znormalizowane znaki są narzędziem do zapisywania putonghua, służą jego upowszechnianiu, stosowane są przez organy państwowe, w edukacji, w mediach, itp. (por. artykuły 9, 10, 14 Ustawy Językowej: Quanguo Renda 2001:5-6).

Autorzy wyjaśnień do Ustawy Językowej zastrzegają, że:

„Propagowanie znaków znormalizowanych bynajmniej nie oznacza, że w żadnych okolicznościach nie wolno używać znaków nieuproszczonych oraz alternatywnych form znaków, jedynie ma ograniczyć zakres ich stosowania” (Quanguo Renda 2001:18).

I tak oto Ustawa w artykule siedemnastym wymienia okoliczności, w jakich dozwolone jest używanie znaków nieuproszczonych:

- „- Na zabytkach oraz w miejscach historycznych,
- Gdy istnieją różne formy znaków w nazwiskach,
- W kaligrafii, na grawerowanych pieczętkach itp. formach sztuki,
- Na ręcznie pisanych inskrypcjach i szyldach,
- Kiedy jest to wymagane w publikacjach, nauczaniu i w badaniach naukowych,
- W innych szczególnych okolicznościach za aprobatą odpowiednich organów państwowych” (Quanguo Renda 2001:7)⁹

⁷ 现代汉语词典 *Xiàndài hànyǔ cídiǎn* – słownik współczesnego języka chińskiego, mający status autorytatywny, wydawany od 1978 roku, wielokrotnie uzupełniany i wznawiany; najnowszą jest edycja szósta, z 2012 roku.

⁸ Tłumaczenie własne.

⁹ Tłumaczenie własne.

3.5. Przyszłość pisma chińskiego

Mnogość znaków pisma chińskiego nie ułatwia jego nauki, co w naturalny sposób przyczynia się do wysokiego poziomu analfabetyzmu w Chinach. Reforma pisma, a wcześniej dążenie do jego latynizacji, miały na celu głównie zmniejszenie liczby analfabetów w Państwie Środka (por. Zhou 2003:254).

Pismo chińskie ma także siłę jednoczącą chiński naród, w całej jego mnogości języków i dialektów. Nie do końca jest prawdą, że Chińczycy mogą się ze sobą nie dogadać, gdy każdy mówi swoim dialektem, ale zawsze mogą się ze sobą „dopisać” (zwłaszcza gdyby każdy używał swojej formy potocznej języka, wraz z znakami dialektalnymi). Jednak nie da się zaprzeczyć, że pismo chińskie jest obecne w całym Chinach i Chińczycy się z nim mniej lub bardziej utożsamiają.

Próby całkowitego zastąpienia znaków alfabetem łacińskim nie powiodły się. Mimo, że nadal istnieją takie trendy, nie wydaje się, żeby były one realne. Znaki, nawet te uproszczone, które przecież wywodzą się ze starych form, niosą ze sobą zbyt wielkie dziedzictwo kulturowe. Wybitny szwedzki sinolog, Bernhard Karlgren, w 1923 roku ujął to następująco:

„Jeśli Chiny nie porzucą swojego osobliwego pisma na rzecz naszego alfabetu, nie będzie to z powodu jakiegoś głupiego czy zatwardziałego konserwatyizmu. Pismo chińskie jest tak cudownie dobrze dopasowane do językowej sytuacji Chin, że jest nieodzowne; w dniu, w którym Chińczycy je odrzucą, wyrzekną się fundamentu swojej kultury” (Karlgren 1923:41)¹⁰.

4. Status putonghua

Putonghua konstytucyjnie posiada najwyższe uprawnienia jako język ogólnopaństwowy. W artykule dziewiętnastym ustawy zasadniczej znajduje się zapis mówiący o tym, że „Państwo promuje ogólnopaństwowe użytkowanie putonghua” (*Zhonghua Renmin...* 2004:25)¹¹.

Polityka językowa Chin zmierza obecnie do całkowitego upowszechnienia putonghua do połowy XXI wieku. Ma to oznaczać, że do tego czasu znikną wszelkie bariery komunikacyjne między użytkownikami dialektów. (Zhou 2003:258-259, por. Kurpaska 2005:92; 2010:14).

Proces upowszechniania narodowego standardu rozpoczął się w latach 50-tych XX wieku. Dane z 2004 roku ukazują, że 53,06% znało putonghua¹², z czego 20,42% płynnie¹³. Standard

---

¹⁰ Tłumaczenie własne.

¹¹ Tłumaczenie własne.

¹² <http://www.china-language.gov.cn/LSF/overveiwpage/T1.html>

¹³ <http://www.china-language.gov.cn/LSF/overveiwpage/T8>

jest jeden jedyny, jednak jako, że putonghua nie jest jeszcze równomiernie rozpowszechnione na wszystkich obszarach i wśród wszystkich grup społecznych, wyróżnia się różne stopnie znajomości putonghua (por. Quanguo Renda 2001:292):

„Stopień pierwszy, gdy dana osoba mówi dosyć standardowym [相当标准 *xiāngdāng biǎozhǔn*] putonghua, wymowa, słownictwo, gramatyka są nieprawidłowe w bardzo niewielkim stopniu; stopień drugi, gdy dana osoba mówi stosunkowo standardowym [比较标准 *bǐjiào biǎozhǔn*] putonghua, akcent dialektalny nie jest silny, słownictwo i gramatyka rzadko są nieprawidłowe; stopień trzeci, gdy dana osoba mówi zwykłym [一般的 *yībānde*] putonghua, osoby z różnych obszarów dialektalnych mogą ją zrozumieć.” (Quanguo Renda 2001:292)¹⁴

5. Podsumowanie

Jaka przyszłość czeka języki Chin? Czy pod wpływem putonghua rzeczywiście ulegną ujednoliceniu? Ze względu na ogrom obszaru, jaki Chiny zajmują oraz na wieloetniczność chińskiego społeczeństwa, trudno jest to sobie wyobrazić. Prawdopodobnie obywatele Chin nauczą się żyć w sytuacji dyglosji, kiedy to dialekt lub język natywny będzie pełnił funkcję języka niższego, używanego w domu czy w sytuacjach nieoficjalnych, a putonghua będzie językiem wysokim, używanym w sytuacjach oficjalnych. Duża część Chińczyków może stać się dwujęzyczna, lub nawet wielojęzyczna.

W chwili obecnej języki Chin przechodzą gwałtowne przemiany pod wpływem wpływów z zewnątrz, języków obcych, mediów, a zwłaszcza Internetu. Do tego dochodzą ogromne zmiany wywoływane przez surową politykę językową. Dialekty i języki mniejszości zmieniają się pod wpływem putonghua, ale i standard ulega dywersyfikacji. Można powiedzieć, że Chiny to taka mozaika języków przykryta cienkim dywanikiem z putonghua, który jeszcze nie wszędzie sięga.

---

¹⁴ Tłumaczenie własne.

BIBLIOGRAFIA

- DeFrancis, John 1986. *The Chinese Language. Fact and Fantasy*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Karlgren, Bernhard 1923. *Sound and Symbol in Chinese*. London: Oxford University Press. (dostępne na stronie: <http://www.archive.org/details/soundsymbolinchi00karluoft>).
- Kurpaska, Maria 2005. "Polityka językowa ChRL a dialekty języka chińskiego", W: *Orient*, 4 (6) Supplement, Pp. 89-93.
- Kurpaska, Maria 2010. *Chinese Language(s). A Look through the Prism of The Great Dictionary of Modern Chinese Dialects*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Künstler, Mieczysław Jerzy 2000. *Języki chińskie*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Dialog.
- Lewis, M. Paul [&] Gary F. Simons [&] Charles D. Fennig (eds.) 2013a. *Ethnologue: Languages of the World, Seventeenth edition*. Dallas, Texas: SIL International. Wersja online: <https://www.ethnologue.com>
- Lewis, M. Paul [&] Gary F. Simons [&] Charles D. Fennig (eds.) 2013b. "Languages of China". W: Lewis & Simmons & Fennig eds. 2013a. <https://www.ethnologue.com/country/CN>
- Lewis, M. Paul [&] Gary F. Simons [&] Charles D. Fennig (eds.) 2013c. "Languages of Taiwan". W: Lewis & Simmons & Fennig eds. 2013a. <https://www.ethnologue.com/country/TW>
- Li Rong 1989. "Hanyu Fangyan de Fenqu" [the classification of Chinese dialects]. *Fangyan* 4, 241-259. (także w: *Zhongguo Shehui Kexueyuan yu Aodaliya Renwen Kexueyuan* 1987, 1989: A2)
- 李荣 1989. "汉语方言的分区". *方言* 4, 241-259.
- Norman, Jerry 1988. *Chinese*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pan Maoding [&] Li Rulong [&] Liang Yuzhang [&] Zhang Shengyu [&] Chen Zhan tai 1963. "Fujian Hanyu Fangyan Fenqu Lüeshuo" [zarys klasyfikacji dialektów chińskich w prowincji Fujian]. *Zhongguo Yuwen* 6:475-495.
- 潘茂鼎 [&] 李如龙 [&] 梁玉璋 [&] 张盛裕 [&] 陈章太 1986. "福建汉语方言分区略说". *中国语文* 6:475-495.
- Ramsey, S. Robert 1987. *The Languages of China*. Princeton: Princeton University Press.
- Quanguo Renda Jiao Ke Wen Wei Weiyuanhui Jiaoyushi [&] Jiaoyubu Yuyanwenzi Yingyong Guanlisi [Biuro Komitetu Edukacji, Nauki, Kultury i Zdrowia Publicznego Narodowego Kongresu [&] Administracyjny Oddział Aplikacji Języka Ministerstwa Edukacji] 2001. *Zhonghua Renmin Gongheguo Guojia Tongyong Yuyan Wenzifa Xuexi Duben* [podręcznik do nauki Ustawy Językowej Chińskiej Republiki Ludowej]. Beijing: Yuwen Chubanshe.
- 全国人大教科文卫委员会教育室 [&] 教育部语言文字应用管理司 2001. 中华人民共和国国家通用语言文字法学习读本。北京：语文出版社。
- Sun Hongkai (ed.) 1997-2007. *Zhongguo Xin Faxian Yuyan Yanjiu Congshu* [nowo odkryte języki Chin]. Shanghai: Shanghai Far East Publisher; Beijing: Central University for Nationalities Press; Beijing: The Ethnic Publishing House.
- 孙宏开主编。中国新发现语言研究丛书。上海：上海远东出版社。北京：中央民族大学出版社；北京：民族出版社。

Sun Hongkai (ed.) 1998-2005. *Zhongguo Shaoshuminzu Yuyan Fangyan Yanjiu Congshu* [badania nad językami i dialektami języków mniejszości narodowych Chin]. Chengdu: Sichuan Nationalities Publishing House; Beijing: The Ethnic Publishing House.

孙宏开主编 1998-2005。中国少数民族语言方言研究丛书。成都：四川民族出版社；北京：民族出版社。

Sun Hongkai [&] Hu Zengyi [&] Huang Xing (ed.) 2007. *Zhongguo de Yuyan* [języki Chin]. Beijing: The Commercial Press.

孙宏开 [&] 胡增益 [&] 黄行主编。中国的语言。北京：商务印书馆。

Xiong Zhenggui [&] Zhang Zhenxing 2008. “Hanyu Fangyan de Fenqu” [klasyfikacja dialektów języka chińskiego]. W: *Fangyan* 2, 97-108.

熊正辉 [&] 张振兴 2008。“汉语方言的分区”。方言 2, 97-108。

Xiong Zhenggui [&] Zhang Zhenxing [&] Huang Xing 2008. “Zhongguo de Yuyan” [języki Chin]. W: *Fangyan* 3, 193-203.

熊正辉 [&] 张振兴 [&] 黄行 2008。“中国的语言”。方言 3, 193-203。

You Rujie 2004. *Hanyu Fangyanxue Jiaocheng* [podręcznik chińskiej dialektologii]. Shanghai: Shanghai Jiaoyu Chubanshe.

游如杰 2004。汉语方言学教程。上海：上海教育出版社。

Zhongguo Shehui Kexueyuan yu Aodaliya Renwen Kexueyuan 1987, 1989¹⁵. *Zhongguo Yuyan Dituji* [atlas języków Chin]. Hong Kong: Longman Group Ltd.

中国社会科学院与澳大利亚人文科学院 1987, 1989。中国语言地图集。香港：朗文。

Zhonghua Renmin Gongheguo Xianfa Constitution of the People's Republic of China 2004. Beijing: China Legal Publishing House.

中华人民共和国宪法 2004。北京：中国法制出版社。

Zhou Minglang 2004. “Minority Language Policy in China. Equality in Theory, and Inequality in Practice”. W: Minglang Zhou (ed.) *Language Policy In the People's Republic of China. Theory and Practice Since 1949*. Boston/Dordrecht/New York/London: Kluwer Academic Publisher. Pp. 71-95.

Zhou Qingsheng 2003. “Duoyangxing zhong de Tongyixing yu Tongyixing zhong de Duoyangxing: Zhongguo Yuyan Zhengce yu Yuyan Guihua Yanjiu” [jedność w różnorodności i różnorodność w jedności: Badania nad chińską polityką językową i planowaniem językowym]. W: Zhongguo Shehui Kexueyuan Minzu Yanjiusuo “Shaoshu Minzu Yuyan Zhengce Bijiao Yanjiu” Ketizu [&] Guojia Yuyan Wenzhi Gongzuo Weiyuanhui Zhengce Faguishi (eds.). *Guojia, Minzu yu Yuyan – Yuyan Zhengce Guobie Yanjiu* [państwo, naród i język – badania nad polityką językową poszczególnych państw]. Beijing: Yuwen Chubanshe. Pp. 250–275.

周庆生 2003。“多样性中的统一性与统一性中的多样性：中国语言政策与语言规划研究”在：中国社会科学院民族研究所“少数民族语言政策比较研究”课题组国家语言文字工作委员会政策法规室。国家、民族与语言—语言政策国别研究。北京：语文出版社。Pp. 250–275。

---

¹⁵ Chińska edycja *Atlasu języków Chin* ukazała się w dwóch odsłonach: Dwie pierwsze części (mapy A5, B3, B5, B9, B10, B12, B14, C2, C3, C4, C5, C7, C8, C9, C11, C12) ukazały się w roku 1987, pozostałe mapy w roku 1989.

Dialekty wu¹⁶

Tematem niniejszej pracy jest charakterystyka wu (吳 *wú*), które przez niektórych językoznawców uznawane są za grupę dialektów języka chińskiego, a przez innych za oddzielną grupę języków chińskich.

Problem z zakwalifikowaniem wu jako dialektów lub oddzielnych języków wynika prawdopodobnie z nieprecyzyjnego tłumaczenia chińskiego terminu *fangyan* (方言), które dosłownie oznacza ‘mowę regionalną’, a na języki europejskie zostało przetłumaczone na ‘dialekt’. Choć badacze dialektów i języków chińskich poddają w wątpliwość przetłumaczalność tego pojęcia (Kurpaska 2010:1-3), ze względu na utrwaloną tradycję europejskich, w tym polskich, publikacji, w poniższej pracy używane będzie określenie „dialekt” w odniesieniu do odmian języka chińskiego.

1. Sytuacja dialektalna Chin

Powstanie dialektów języka chińskiego jest efektem migracji ludności Han w różnych okresach ostatnich dwóch tysięcy lat (Sun 2006:28). Dialekty chińskie można ogólnie podzielić na grupę dialektów północnych (~mandaryńskie, ~官话 *guānhuà*) i południowych (Majewicz 1989:66).

Dzięki warunkom geograficznym i silnej administracji, które sprzyjały utrzymywaniu kontaktów handlowych i co za tym idzie wymianie językowej, dialekty północne pozostały wzajemnie zrozumiałe¹⁷ (Ramsey 1987:22). Liczbę użytkowników dialektów północnych szacuje się na około 900 mln (Sun 2006:29).

Dialekty południowe są wzajemnie niezrozumiałe i wg podziału Majewicza można podzielić je na sześć grup (1989:66):

- *Yue* (粵) – używane na terenie chińskich prowincji Guangxi, Guangdong, także w Hongkongu i Makau;

---

¹⁶ Na podstawie pracy dyplomowej *Charakterystyka dialektów wu* napisanej pod kierunkiem dra Tomasza Wicherkiewicza (obrona 2010, UAM Poznań).

¹⁷ Sytuację tę obrazuje chiński zwrot ‘na południu rzeki, na północy konie’ (南川北马 *nán chuān běi mǎ*) – na południu komunikację lądową utrudniała duża liczba rzek i jezior, a na północy najczęściej podróżowano konno, dzięki czemu wymiana językowa była szybsza i częstsza (Ramsey 1987:22).

- *Kejia* (客家) – (~hakka) występujące w prowincjach Guangdong, Fujian, Jiangxi, Guangxi, na południu Hunanu, w Syczuanie i na Tajwanie;
- *Min* (闽) – (~hoklo) używane na Tajwanie, Hajnanie i Zhongshan, a także w prowincjach Guangdong i Zhejiang;
- *Xiang* (湘) – (~hunański) grupa dialektów używanych w prowincji Hunan;
- *Gan* (贛) – występujące przede wszystkim w centralnej części prowincji Jiangxi;
- *Wu* (吴).

Niektórzy badacze, wzorując się na podziale zaproponowanym przez Li Ronga w *Atlasie języków Chin*, uwzględniają jeszcze trzy grupy dialektów południowych, w tym grupę *Hui* (徽), która przez innych językoznawców zaliczana jest do grupy dialektów wu (Xiong, Zhang 2008:97).

2. Występowanie dialektów wu

Dialektami wu posługuje się, wg różnych źródeł, od 75 mln do 80 mln ludzi w Chinach (Xiong [&] Zhang 2008:97, Sun 2006:30). Poza tym, wu występuje również np. w Stanach Zjednoczonych, gdzie liczba użytkowników szacowana jest na 1820 osób¹⁸.

Dialekty wu są używane w południowej i południowo-wschodniej części prowincji Jiangsu (na południe od rzeki Jangcy i na wschód od miasta Zhenjiang), na wyspie Chongmin, na całym wydzielonym obszarze Szanghaju oraz w większości prowincji Zhejiang (Künstler 2000:285).

Trudno wyznaczyć dokładną granicę występowania dialektów wu. Na północy linia demarkacyjna pomiędzy wu a dialektami mandaryńskimi jest tak rozmyta, że można wręcz mówić o występowaniu języków mieszanych (Künstler 2000:285). Tymczasem na południu dialekty wu graniczą z grupą dialektów min. Występujące na tym obszarze izoglosy są bardzo wyraźne, o czym może świadczyć chociażby analiza sąsiadujących ze sobą dialektów z Wenzhou (grupa wu) i Zherong (grupa min) (Norman 1988:189).

3. Typologia grupy wu

Określenie „dialekt wu” nie dotyczy pojedynczej odmiany języka chińskiego a całej grupy dialektów, którą cechuje duże zróżnicowanie. Dialekty wu dzieli się na południowe i północne. Choć Norman zaznacza, że geneza tego podziału nie jest znana, to obserwacje zarówno Yuan

¹⁸ http://www.ethnologue.com/show_language.asp?code=wuu

Jiahua (który wskazywał na różnice w słownictwie na południowym i północnym obszarze występowania wu) jak i Zhao Yuanrena (który zaobserwował, że na południowych terenach występowania wu istnieją mniejsze rozbieżności pomiędzy czytaniem znaku a wymową użytkowników, niż na terenach północnych) zdają się potwierdzać jego zasadność (Norman 1988:199).

Bardziej szczegółowy podział dialektów wu przywołuje w *Językach Chin* Künstler, który na podstawie artykułu redakcyjnego w czwartym numerze *Fangyan* z 1984, przyjął następujący podział (2000:287, por. Li 1984:241):

1. Grupa Taihu (太湖片 *Tàihú piàn*), która dzieli się na 6 podgrup:
  - a. podgrupę Changzhou (常州小片 *Chángzhōu Xiǎopiàn*) – obejmuje powiaty: Danyang (丹阳), Jinan (金坛), Lishui (溧水) oraz miasto Changzhou (常州),
  - b. podgrupę Suhujia (苏沪嘉小片 *Sūhùjiā Xiǎopiàn*) – obejmuje m.in. powiaty Nantong (南通), Rudong (如东) oraz miasta: Suzhou i Szanghaj,
  - c. podgrupę Huzhou (湖州小片 *Húzhōu Xiǎopiàn*) – obejmuje min. prowincje Changxing (长兴), Anji (安吉) oraz miasto Huzhou (湖州),
  - d. podgrupę Hangzhou (杭州小片 *Hángzhōu Xiǎopiàn*) – obejmuje wyłącznie Hangzhou,
  - e. podgrupę Linshao (临绍小片 *Línshào Xiǎopiàn*) – obejmuje min. prowincje Lin'an (临安), Changhua (昌化) oraz Fuyang (富阳),
  - f. podgrupę Mingzhou (明州小片 *Míngzhōu Xiǎopiàn*) – obejmuje min. prowincje Yin (鄞), Zhenhai (镇海) oraz miasto Ningbo (宁波);
2. Grupa Taizhou (台州片 *Táizhōu Piàn*) obejmująca m.in. powiaty Sanmen (三门) oraz Linhai (临海);
3. Grupa Wenzhou (温州片 *Wēnzhōu Piàn*), nazywana również grupą Dong'ou (东瓯片 *Dōng' ōu Piàn*), obejmuje m.in. powiaty Ouhai (瓯海) i Yongjia (永嘉) oraz miasto Wenzhou (温州);
4. Grupa Wuzhou (婺州片 *Wùzhōu Piàn*), obejmująca powiaty Lanxi (兰溪) i Tangxi (汤溪) oraz miasto Jinhua (金华);
5. Grupa Liqu (丽衢片 *Lìqú Piàn*), która dzieli się na dwie podgrupy:
  - a. podgrupa Chuzhou (处州小片 *Chùzhōu Xiǎopiàn*), obejmująca m.in. powiaty Lishui (丽水), Jinyun (缙云) oraz Xuanping (宣平),
  - b. podgrupa Longqu (龙衢小片 *Lóngqú Xiǎopiàn*), obejmująca m.in. powiaty Longquan (龙泉), Qingyuan (庆元) oraz Songyang (松阳).

4. Fonetyka wu

Yuan Jiahua podaje cztery cechy fonetyczne charakterystyczne dla całej grupy dialektów wu, w tym: spółgłoski dźwięczne w nagłosie¹⁹: [b, d, g, dz, dz, v, z, z, f]²⁰, bogaty wokalizm (z niewielką liczbą dyftongów); obecność tylko jednej spółgłoski wygłosowej nosowej [ŋ], a także wygłosowe [p, t, k], które przeszły w zwarcie krtaniowe (Yuan 1989:59).

System fonetyczny wu nie jest jednak jednolity, co przejawia się choćby na płaszczyźnie tonalności. Użytkownicy dialektów wu posługują się najczęściej siedmioma lub ośmioma tonami. Na przykład mieszkańcy Changzhou (常州), Suzhou, Hangzhou i Ningbo posługują się siedmioma tonami, a m.in. mieszkańcy Piaoyang (溧阳), Wenzhou (温州), Dongyang (东阳), czy dzielnicy Szanghaju – Songjiang (松江), ośmioma. Istnieją jednak również odmiany wu, w których używa się tylko pięciu (mowa szanghajska 上海话 *Shànghǎi Huà*) lub aż dziesięciu tonów (dialekt tongdong 通东话 *Tōngdōng Huà*) (Yan [1991]:89).

Co więcej, w dialektach wu występuje sandhi tonalne, czyli zjawisko zmiany tonu w zależności od tonu sąsiadującej sylaby. Sandhi tonalne jest cechą charakterystyczną dla wielu dialektów w południowo-wschodnich Chinach, w tym dla sąsiadujących z wu dialektów min (Norman 1988:202).

5. Gramatyka dialektów wu

Ze względu na bogactwo materiału i niewielką ilość badaczy, studia nad gramatyką dialektów języka chińskiego były przez długi czas dosyć ograniczone. Doprowadziło to do wytworzenia się błędnego przekonania, że gramatyka dialektów jest jednolita i tylko w niewielkim stopniu różni się od gramatyki języka urzędowego Chin – putonghua. Od lat osiemdziesiątych, coraz więcej językoznawców zaczęło jednak interesować się tym aspektem chińskiej dialektologii (Li 2003:130-131).

Szczególną cechą wu jest różnorodność zaimków osobowych. Poniższa tabela pokazuje porównanie zaimków osobowych wu w dialektach używanych w Suzhou, Szanghaju, Ningbo, Jinhua i Danyang (por. Ye 1998:17; Cai 1998:21; Xu, Tao 1997:21; Tang, Chen, Wu 1997:17; Cao 1998:19):

---

¹⁹ Dialekty północne zachowały tylko nagłosy bezdźwięczne.

²⁰ Badacze opisują ten rodzaj nagłosu jako łagodny bezdźwięczny początek poprzedzający westchnienie lub mruczenie (Ramsey [bez daty]:91).

	Mowa Suzhou 苏州话	Mowa szanghajska 上海话	Mowa Ningbo 宁波话	Mowa Jinhua 金华话	Mowa Dongyang 丹阳话
1 os. 1.p.	吾 ŋəu ²¹	我 ŋu	我 ŋo	我 a	我 ŋə
2 os. 1.p.	僚 nɛ	侬 noŋ	伍 ɦŋ	侬 noŋ	你 ŋ
3 os. 1.p.	俚 li	伊 fi	渠 dzi	渠 gəʔ	他 t'a
1 os. 1.mn.	侬 ŋi	侬 ŋi	阿拉 ɐʔ lɐʔ	我浪 a laŋ	我已 ŋə tɛi
2 os. 1.mn.	唔笃 n toʔ	na	伍僚 ɦŋ nɐʔ	侬浪 noŋ laŋ	你己 ŋ tɛi
3 os. 1.mn.	俚笃 li toʔ	伊拉 fi la	渠拉 dzi lɐʔ	渠浪 gəʔ laŋ	他己 t'a tɛi

Tabela 1. Zaimki osobowe w wybranych dialektach wu.

Ze względu na specyfikę niniejszej pracy, trudno o szczegółowy opis gramatyki wu. Warto jednak zwrócić uwagę na szczególne cechy morfologiczne wu, zauważalne między innymi w sposobie reduplikacji przymiotników i użyciu afiksów. W jednym z dialektów omawianej grupy – w mowie szanghajskiej – różnice te objawiają się na przykład w użyciu prefiksu *a* (啊)²² – w putonghua prefiksu *a* używa się stosunkowo rzadko, stosowaniu morfemu *du* (笃) do oznaczenia liczby mnogiej²³ (np. w wyrazach ‘przyjaciele’ 朋友笃 *péngyǒudǔ*, ‘oni’ 俚笃 *lǐdǔ*), bogatym zastosowaniu afiksu *zi* (子)²⁴ i częstym użyciu afiksu *tou* (头) – również w wyrazach denotujących czas i miejsce (Zhan 2004:265).

6. Dialekty wu dzisiaj²⁵

Poniższe rozważania na temat obecnej sytuacji oraz częstotliwości użycia dialektów wu opierają się m.in. na ankiecie przeprowadzonej przez autorkę w Szanghaju w styczniu 2010 roku na grupie stu respondentów. Badanie wykazało, że 95% respondentów potrafi posługiwać się dialektem wu. Rodzice pozostałych 5% nie pochodzili z Szanghaju, co mogło wpłynąć na ich umiejętność posługiwania się regionalną formą języka.

²¹ Do transliteracji dialektów języka chińskiego użyto Międzynarodowego Alfabetu Fonetycznego (IPA).

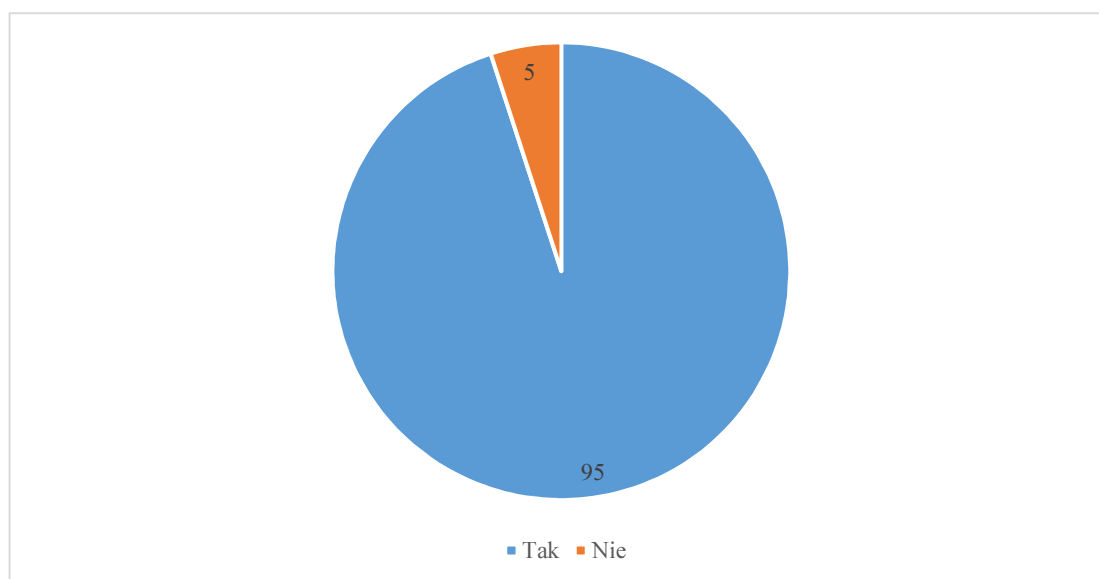
²² Czytania afiksów pokrywają się z ich odpowiednikami w putonghua.

²³ W putonghua do oznaczenia liczby mnogiej używa się morfemu *men* (们).

²⁴ Również w słowach oznaczających czas, np. ‘dzisiaj’ (今朝子 *jīnzhāozǐ*), ‘wczoraj’ (昨日子 *zuórìzǐ*).

²⁵ Obserwacje oparte są na mowie szanghajskiej, rodzaj dialektu nie był jednak istotny dla przeprowadzonego badania, dlatego w tekście konsekwentnie używane jest określenie „dialekt wu”.

Czy potrafisz mówić w wu?

Wykres 1. Umiejętność posługiwania się wu w Szanghaju.

Ustawa Chińskiej Republiki Ludowej o mówionym i pisanym standardzie języka chińskiego z 2000 roku nakazuje używanie tzw. standardowego języka chińskiego – putonghua w szkołach, mediach i sektorze usług²⁶. Rząd ChRL stara się więc najprawdopodobniej doprowadzić do sytuacji, w której putonghua stanowiłoby narzędzie unifikacji państwa.

W procesie wdrażania putonghua ważną funkcję odegrała administracja lokalna. W 2006 roku władze Szanghaju ogłosiły zasady wdrażania oraz szczegółowe wymagania dotyczące znajomości putonghua. Gazety, filmy i telewizja, z wyjątkiem tradycyjnej opery Yue (越剧 *Yuèjù*), nie mogą posługiwać się formami dialektalnymi. Użycie dialektów nie jest jednak zupełnie zabronione. Wspomniana wyżej ustawa określa kilka sytuacji, w których dopuszcza się stosowanie lokalnej formy języka. Są to następujące okoliczności:

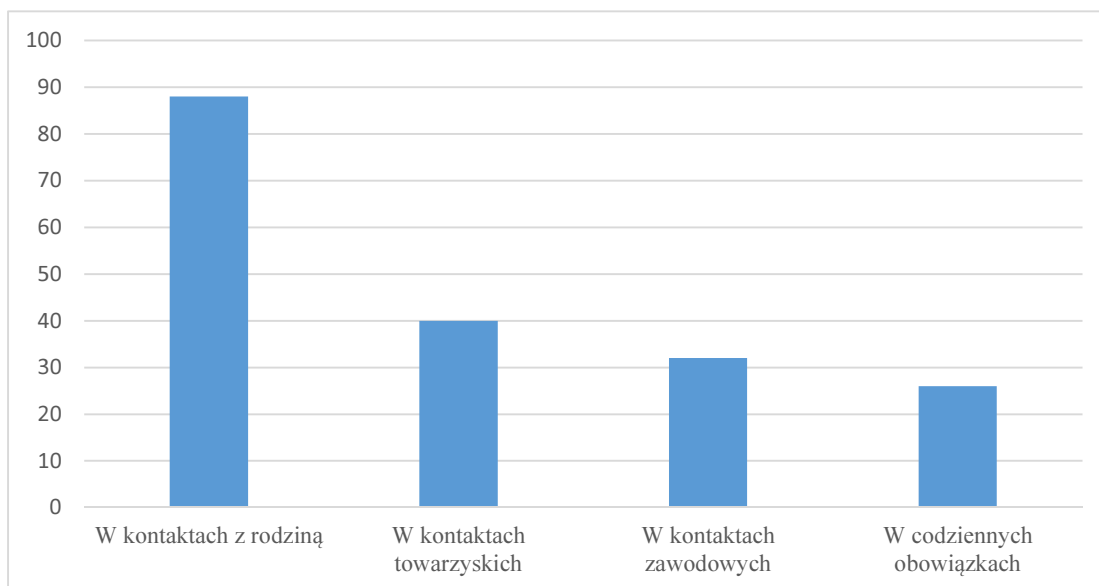
- (1) kiedy funkcjonariusze państwowi są zmuszeni do ich użycia przy wykonywaniu obowiązków służbowych,
- (2) w transmisjach za zgodą administracji radiowej i telewizyjnej podlegającej Radzie Państwowej albo oddziałowi na szczeblu prowincji,
- (3) w tradycyjnych operach, filmach i programach telewizyjnych oraz innych formach sztuki,
- (4) w publikacjach, nauczaniu i badaniach.

²⁶ http://www.gov.cn/english/laws/2005-09/19/content_64906.htm

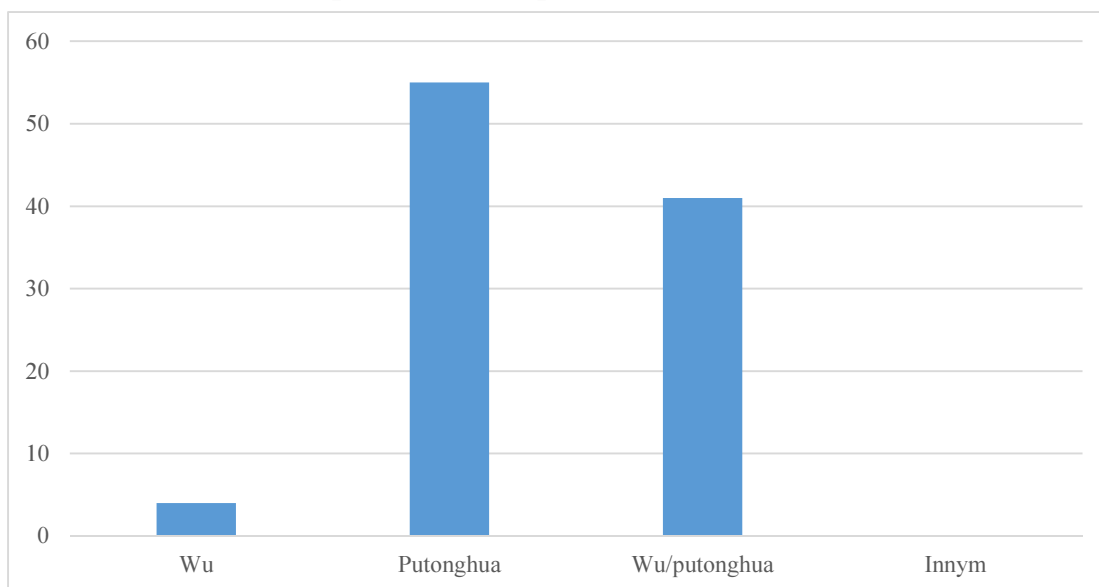
Uwarunkowania prawne ograniczają użycie dialektu do sytuacji nieformalnych lub do celów badawczych. Ten stan potwierdzają wyniki ankiety. Większość respondentów (88%) posługuje się wu w kontaktach z rodziną, a tylko około jedna trzecia ankietowanych używa wu w kontaktach zawodowych.

W jakich sytuacjach używasz wu?

Wykres 2. Użycie wu.

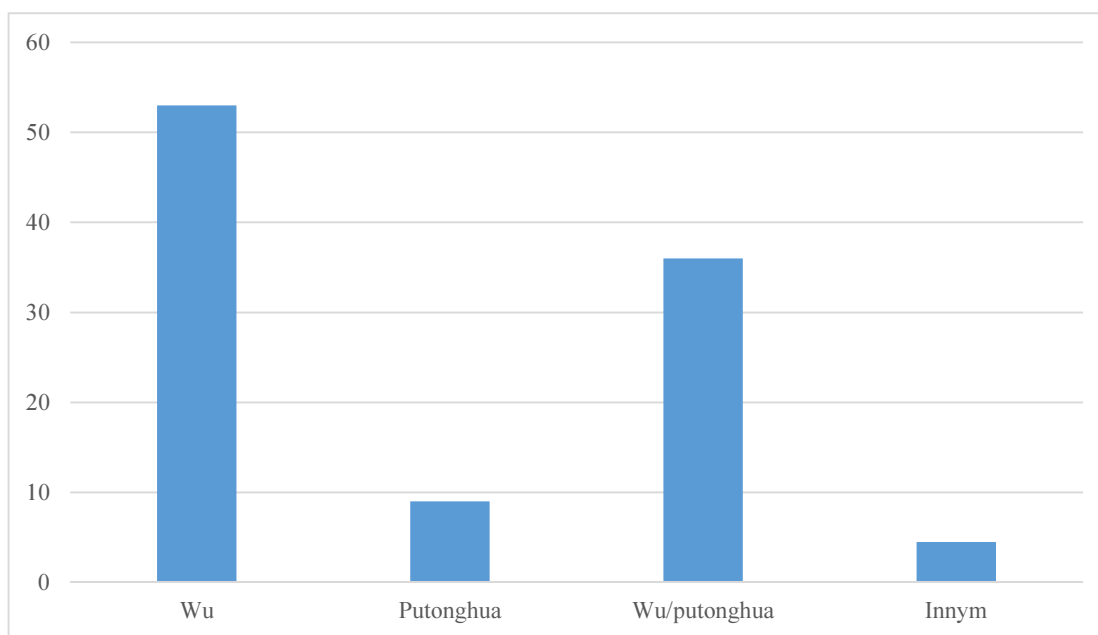
Jakim językiem posługują się przełożeni w kontaktach z Tobą?

Wykres 3. Język używany przez przełożonych respondentów.

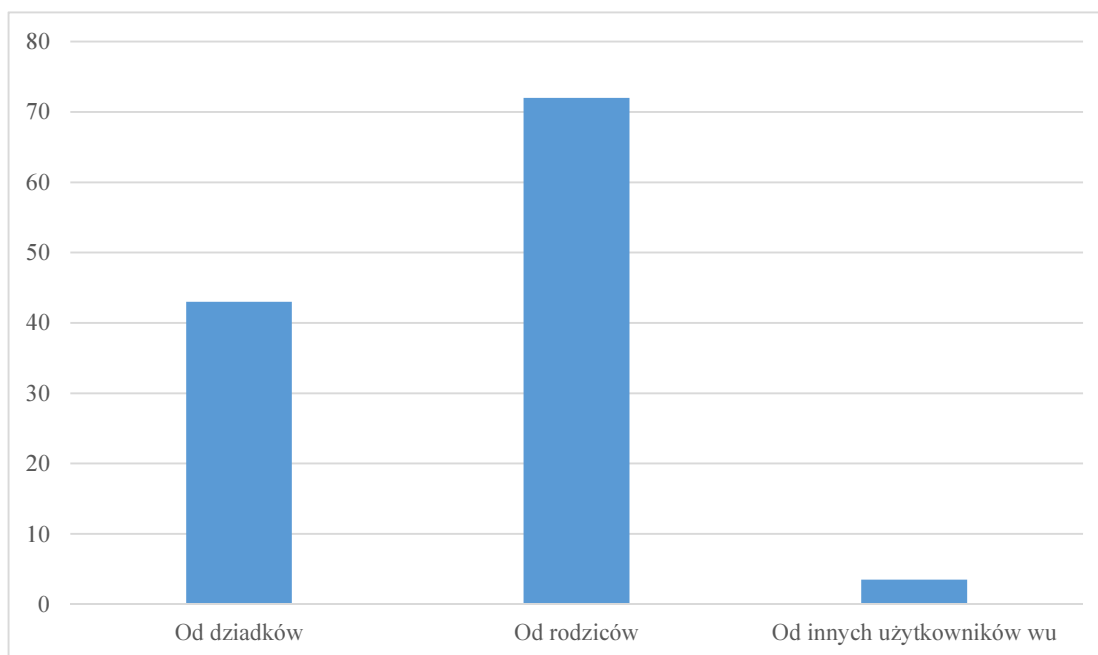
Wu jako preferowaną formę języka w kontaktach rodzinnych wskazało 53% respondentów. Głównym źródłem umiejętności posługiwania się dialektem wu byli rodzice ankietowanych.

Jakim językiem posługujesz się w kontaktach z rodziną?

Wykres 4. Forma języka używana przez respondentów w kontaktach z rodziną.

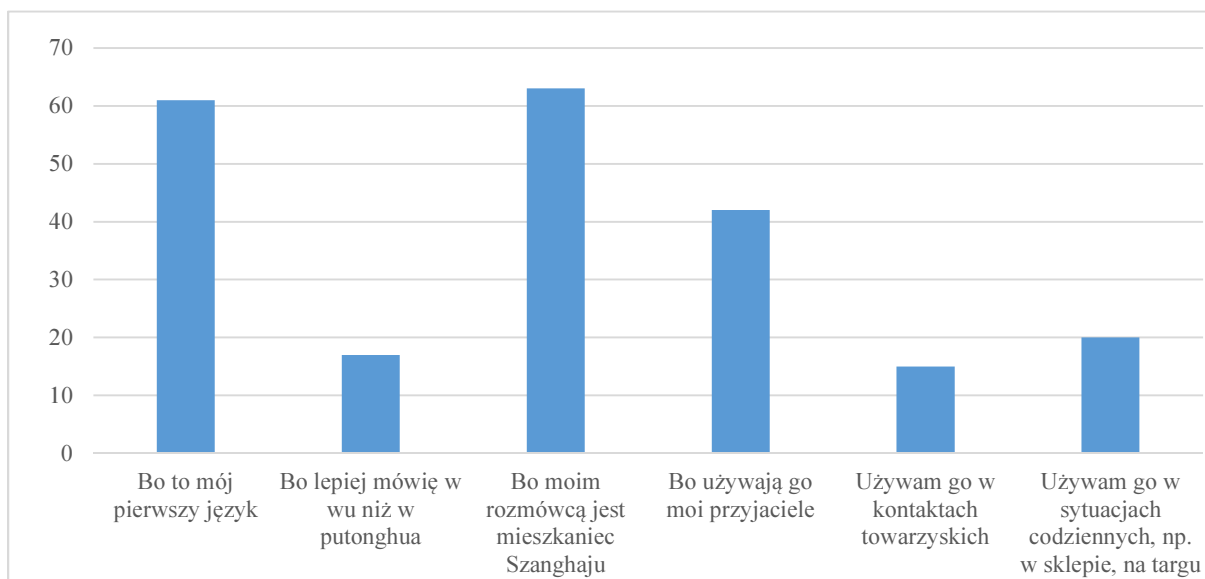
Od kogo nauczyłeś się wu?

Wykres 5. Źródła znajomości wu.

Zarówno jednak wu jak i putonghua nie są językami funkcjonującymi samodzielnie. Forma regionalna i standardowa współistnieją. Badanie wykazało, że głównym kryterium wyboru języka jest charakter relacji z rozmówcą oraz jego pochodzenie. Przebywający tylko przez krótki czas w Szanghaju przyjezdni, nie znający formy regionalnej, nie byłiby po prostu w stanie nawiązać kontaktu z osobą mówiącą tylko w wu.

Dlaczego używasz wu?

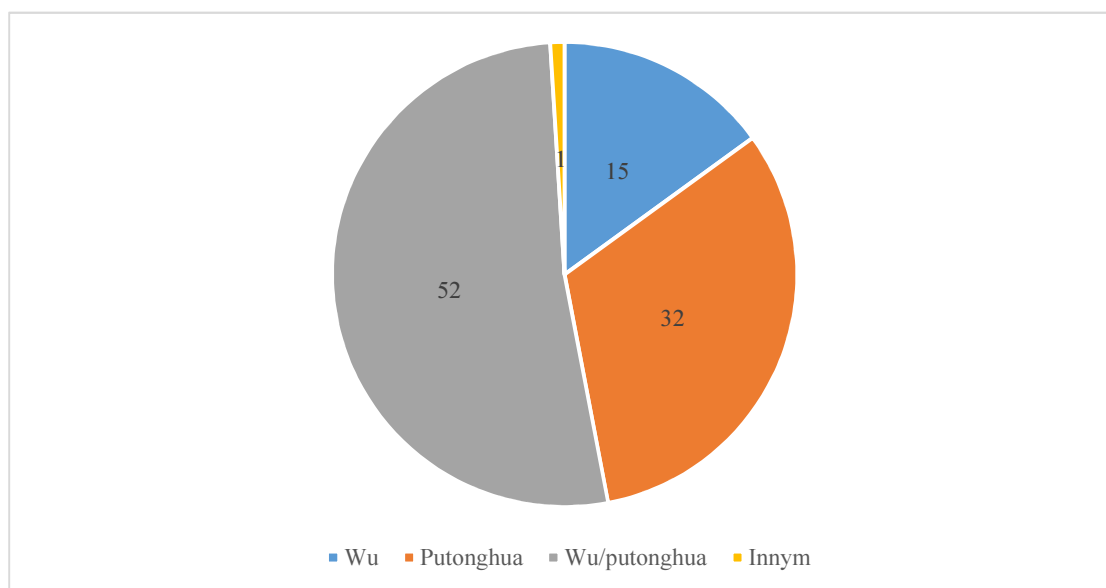

Wykres 6. Przyczyny użycia dialektu wu.

7. Podsumowanie

Promocja putonghua jako języka ogólnonarodowego Chin jest przez niektórych badaczy postrzegana jako zagrożenie dla rozwoju regionalnych form języka. Putonghua dominuje w prasie, telewizji, Internecie i, co ważne, w szkołach. Chińczycy coraz częściej w kontaktach z dziećmi używają formy standardowej lub stosują ją zamiennie z formami regionalnymi²⁷.

Jakim językiem posługujesz się w kontaktach z dziećmi?

Wykres 7. Język używany przez respondentów w kontaktach z dziećmi.

²⁷ Ok. 30% respondentów używa w kontaktach z dziećmi putonghua a ponad połowa używa zarówno formy regionalnej języka jak i standardowej.

Taka sytuacja w długoterminowej perspektywie może doprowadzić do zaniku dialektów języka chińskiego. Istnieją jednak inicjatywy, których celem jest „rewitalizacja” dialektów. W 2006 roku miasto Szanghaj podjęło próbę ochrony lokalnych form języka, polegającą na nagrywaniu i analizowaniu fonetyki użytkowników wu²⁸. Poza tym dialekty można sporadycznie usłyszeć również w mediach. Przykładem mogą być choćby cieszące się ogromną popularnością „Wiadomości Aliutou” (阿六头说新闻 *Āliùtóu shuō Xīnwén*) – program informacyjny nadawany w telewizji Hangzhou, którego prowadzący używa dialektu miejscowego Hangzhou. Innym ciekawym przykładem jest wydany w 2009 roku zbiór wyrażen slangowych, stosowanych przez użytkowników mowy szanghajskiej autorstwa znanego szanghajskiego komika – Zhou Libo²⁹.

Pod względem liczby użytkowników, dialekty wu to druga po dialektach mandaryńskich grupa dialektów języka chińskiego. Wu są zróżnicowane pod wieloma względami – zarówno z zakresu fonetyki jak i gramatyki. Mimo obaw niektórych badaczy względem niepewnej przyszłości wu, przedstawione powyżej inicjatywy świadczą o tym, że formy regionalne języka chińskiego wciąż cieszą się zainteresowaniem i być może dzięki temu przetrwają.

---

²⁸ <http://www.shanghai.gov.cn/shanghai/node23919/node23923/userobject22ai37804.html>

²⁹ *Słownik humoru Zhou Libo* 周立波: 诙词典 *Zhou Libo: Hui cidian*.

BIBLIOGRAFIA

- Cai Guolu (ed.) 1998. *Danyang Fangyan Cidian* [słownik dialektu Danyang]. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
蔡国璐 1998. 丹阳方言词典. 南京: 江苏教育出版社.
- Cao Zhiyun (ed.) 1998. *Jinhua Fangyan Cidian* [słownik dialektu Jinhua]. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
曹志耘 1998. 金华方言词典. 南京: 江苏教育出版社.
- DeFrancis, John 1986. *The Chinese Language. Fact and Fantasy*. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Künstler, Mieczysław Jerzy 2000. *Języki chińskie*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG.
- Kurpaska, Maria 2010. *Chinese Language(s): A Look through the Prism of The Great Dictionary of Modern Chinese Dialects*. Berlin/New York: De Gruyter Mouton.
- Li Kan (ed.) 1984. *Fangyan* [dialekty]. Beijing: Zhongguo Shehui Kexue Chubanshe.
李刊 1984. 方言. 中国社会科学出版社.
- Li Rulong 2003. *Hanyu Fangyanxue* [dialektologia języka chińskiego]. Beijing: Gaodeng Jiaoyu Chubanshe.
李如龙 2003. 汉语方言学. 北京: 高等教育出版社.
- Majewicz, Alfred F. 1989. *Języki świata i ich klasyfikowanie*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Norman, Jerry 1988. *Chinese*. New York: Cambridge University Press.
- Ramsey, Robert 1987. *The Languages of China*. Princeton: Princeton University Press.
- Sun Chaofen 2006. *Chinese: A Linguistic Introduction*. New York: Cambridge University Press.
- Tang Zhenzhu, Chen Zhongmin & Wu Xinxian (eds.) 1997. *Ningbo Fangyan Cidian* [słownik dialektu Ningbo]. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
汤珍珠、陈忠敏、吴新贤 1997. 宁波方言词典. 南京: 江苏教育出版社.
- Xiong Zhenghui, Zhang Zhenxing 2008. *Hanyu Fangyan de Fenqu* [podział dialektów języka chińskiego]. Beijing: *Fangyan* [dialekty] 24.05.2008.
熊正辉、张振兴 2008. 汉语方言的分区. 北京: 方言 24.05.2008.
- Xu Baohua, Tao Huan (eds.) 1997. *Shanghai Fangyan Cidian* [słownik dialektu szanghajskiego]. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
许宝华、陶寰 1997. 上海方言词典. 南京: 江苏教育出版社.
- Yan Yiming 1991. *Wuyu Gaishuo* [charakterystyka dialektów wu]. Shanghai: Huadong Shifan Daxue Chubanshe.
颜逸明 1991. 吴语概说. 上海: 华东师范大学出版社.
- Ye Xiangling (ed.) 1998. *Suzhou Fangyan Cidian* [słownik dialektu Suzhou]. Nanjing: Jiangsu Jiaoyu Chubanshe.
叶祥苓 1998. 苏州方言词典. 南京: 江苏教育出版社.

Yuan Jiahua 1989. *Hanyu Fangyan Gaiyao* [podstawy chińskich dialektów]. Beijing: Wenzhi Gaige Chubanshe.

袁家骅 1989. 汉语方言概要. 北京: 文字改革出版社.

Zhan Bohui (ed.) 2004. *Hanyu Fangyan ji Fangyan Diaocha* [badania nad dialektami języka chińskiego]. Wuhan: Hubei Jiaoyu Chubanshe.

詹伯慧 2004. 汉语方言及方言调查. 武汉: 湖北教育出版社.

Zhou Libo 2009. *Zhou Libo: Hui Cidian* [słownik humoru Zhou Libo]. Shanghai: Shiji Chuban Jituan.

周立波 2009. 周立波: 诙词典. 上海: 世纪出版集团.

Pidżyn chińsko-angielski³⁰

1. Pidżyn i pidżynizacja

Pidżyn jest to „język miejscowy, który dla nikogo nie jest językiem ojczystym i powstaje by spełnić pewne ograniczone potrzeby komunikacji wśród ludzi którzy nie posiadają wspólnego języka”³¹ (Wang 1979:1). Za przykład takowego może posłużyć russo-norsk, który był używany przez rosyjskich i norweskich żeglarzy na początku XIX wieku wzdłuż wybrzeża Norwegii w celu podtrzymania stosunków handlowych, lub pidżyn chińsko-angielski, stosowany przez kupców brytyjskich i amerykańskich w kontaktach z Chińczykami.

Pidżyn pozostaje w użyciu tak długo, jak długo trwa sytuacja, dzięki której powstał, później najczęściej zanika, bądź przechodzi w kolejne stadium rozwoju. Dlatego wśród pidżynów występuje zjawisko „cyklu życiowego” (Sebba 1997:67).

Pidżyny przejmują właściwości języków, z których się wywodzą. W większości przypadków słownictwo pidżynu pochodzi z tzw. języka dominującego (często są to języki indoeuropejskie). Drugi język składowy określany jest jako język lokalny. W pidżynie chińsko-angielskim (CPE)³² za język dominujący uznaje się język angielski, a za język lokalny język chiński. Określenie jednego z języków składowych jako dominującego jest jednak nie dość precyzyjne, gdyż języki składowe pidżynu powinno traktować się jako jednakowo ważne³³.

Pidżynizacja jest to proces tworzenia się pidżynu. Istnieje wiele teorii na temat powstawania pidżynów (~pidżynizacji). Niektórzy badacze uważają, że jest to modyfikacja języka indoeuropejskiego, kolejni, że jest to język-sierota, który ma dwóch rodziców zastępczych, inni jeszcze, iż pidżyn to całkiem nowy język z wyjątkowymi dla siebie właściwościami (Wang 1979:2).

---

³⁰ Na podstawie pracy licencjackiej *Pidżyn chińsko-angielski* napisanej pod kierunkiem dra Tomasza Wicherkiewicza (obrona 2011, UAM Poznań).

³¹ „It is generally agreed that a pidgin is a contact vernacular which is no one's native language and arises to fulfill certain restricted communication needs among people who have no common language.”(Wang 1979:1).

³² Ze względu na powszechne użycie w literaturze skrótu z języka angielskiego - CPE (Chinese Pidgin English), autor będzie operował tym skrótem w odniesieniu do pidżynu chińsko-angielskiego.

³³ Autor niniejszej pracy będzie używał tych terminów „język dominujący” i „język lokalny” tylko, gdy będzie to niezbędne, w pozostałych przypadkach język dominujący i lokalny będą nazywane językami składowymi.

Do lat 80-tych ubiegłego wieku w wielu materiałach badawczych na temat języków kreolskich oraz pidżynów, o samych pidżynach znaleźć można było stosunkowo niewiele informacji. Ze względu na swą nietrwałą naturę, pidżyny zbyt często traktowane były jako proste wersje języków kreolskich; także z powodu ich nietrwałości trudno było zebrać wystarczające i dokładne materiały do analizy, a ilość i jakość podawanych definicji nie była satysfakcjonująca. Gwałtowny rozwój badań nad pidżynami, który rozpoczął się w połowie wspomnianej dekady, sprawił jednak, że ilość informacji o pidżynach, ich definicji oraz teorii pidżynizacji wzrosła (Thomason i Kaufman 1988:167). Definicję pidżynu można teraz znaleźć w większości słowników języka polskiego i języków obcych, zarówno internetowych jak i książkowych. Zdaniem autora definicje słownikowe często nie są jednak ani wyczerpujące, ani nawet poprawne. Autor proponuje by przyjąć definicję zaproponowaną przez Petera Bakker'a (Bakker w: Arends, Muysken i Smith 1995:25):

„Pidżyny to języki leksykalnie wywodzące się z innych języków, ale strukturalnie uproszczone szczególnie, jeśli chodzi o morfologię. Powstają wtedy, kiedy ludzie muszą się komunikować, ale nie posiadają wspólnego języka. Pidżyny nie mają wcale (lub niewiele) rodzimych użytkowników, są przedmiotem nauczania, posiadają normy strukturalne, są używane przez dwie lub więcej grupy ludzi, są także zazwyczaj niezrozumiałe dla użytkowników języka, z którego pochodzi słownictwo”³⁴.

Biorąc taką definicję za punkt wyjścia, warto uświadomić sobie jeszcze fakt, iż pidżyny tworzone były po to, by spełniać konkretną funkcję, zakres słownictwa ogranicza się więc do wybranej dziedziny życia, na przykład żeglugi czy handlu.

Podczas procesu kształtowania się języki powstałe naturalnie podlegają ewolucji, bezustannie się zmieniając, dlatego trudno jest wyznaczyć daty powstania języków nowożytnych. Datę powstania pidżynu można jednak określić w miarę precyzyjnie – jest to zazwyczaj krótki przedział czasowy, w którym dochodzi do wzmożonych kontaktów dwóch lub więcej grup ludzi. W tym okresie najpierw poprzez mowę cudzoziemską, a później żargon, powstaje bardziej rozwinięty twór lingwistyczny, czyli pidżyn.

Pidżyny są zawsze strukturalnie i leksykalnie uproszczone w porównaniu do języka z którego pochodzi ich słownictwo, jednak nie wszystkie języki uproszczone są pidżynami. Nie

---

³⁴ “Pidgins are languages lexically derived from other languages, but which are structurally simplified, especially in their morphology. They come into being where people need to communicate but do not have a language in common. Pidgins have no (or few) first language speakers, they are the subject of language learning, they have structural norms, they are used by two or more groups, and they are usually unintelligible for speakers of the language from which the lexicon derives”.

zalicza się do nich języków łamanych³⁵, niedoskonałej akwizycji drugiego języka, mowy cudzoziemskiej³⁶ czy mowy matczynej³⁷.

Żadne z powyższych nie spełnia jednak kryteriów, by można było je nazwać pidżynem. Pidżyn jest używany przez dwie lub więcej grup we wzajemnych kontaktach, przy czym jest niezrozumiały dla użytkowników języka, z którego pochodzi jego słownictwo; sam jest przedmiotem nauczania, a użytkownicy języka z którego pochodzi nie mogą wyprodukować jakiejś frazy *ad hoc*; uproszczeń dokonują „uczący się” a nie „nauczyciele”, jak ma to miejsce w mowie matczynej (Thomason i Kaufman 1988:169).

Jedną z najpopularniejszych teorii dotyczących pochodzenia terminu „pidżyn” jest teoria mówiąca, że termin ten wywodzi się z wymowy angielskiego słowa *business*, która w pidżynie chińsko-angielskim brzmiała mniej więcej „pidżin” [pidʒin] (Arends, Muysken i Smith 1995:25). Terminu tego zaczęto używać dopiero w latach 40. XX wieku, wraz z rozwojem badań nad zjawiskiem pidżynizacji. Wcześniej do określania pidżynów używano terminów żargon lub *lingua franca*.

2. Typy pidżynów

Pidżyny można dzielić ze względu na różne kryteria, autor proponuje jednak przyjęcie dwóch: ich funkcji oraz stopnia rozwoju.

Typ	Charakterystyka	Przykłady
morskie lub żeglarskie	Pidżyny morskie i żeglarskie powstawały jako wynik komunikacji żeglarzy z załogami innych statków bądź z ludnością zamieszkującą porty.	russenorsk, lingua franca
handlowe	Powstałe w wyniku natężenia wymiany handlowej pomiędzy różnojęzycznymi ludami. Często trudno oddzielić pidżyny morskie od handlowych, gdyż wiele morskich było również handlowymi, a handlowe używane były także w portach.	chińsko- angielski, ojibwe
międzyetniczne języki kontaktowe	Pidżyny używane nie w kontaktach handlowych, ale w innych sytuacjach wymagających wspólnego języka takich jak rozprzestrzenianie religii, negocjacje polityczne czy ceremonie religijne.	chinook, delaware

³⁵ Język łamany (ang.: broken language), niedoskonały język używany przez ludność przyjezdną w stosunku do rodzimych użytkowników tego języka, ale również w kontaktach między ludnością przyjezdną (Thomason i Kaufman 1988:168-170).

³⁶ Mowa cudzoziemska (ang.: foreigner talk), uproszczona forma języka używana przez rodzimych użytkowników języka w kontaktach z osobami, które go nie znają (Thomason i Kaufman 1988:168-170).

³⁷ Mowa matczyzna (ang.: motherese), specyficzny język używany w kontaktach dorosłych z małymi dziećmi (Thomason i Kaufman 1988:168-170).

pracownicze	Używane np. w kontaktach pomiędzy kolonistami i tubylcami (niewolnictwo), różnojęzycznymi pracownikami europejskich przedsiębiorstw na świecie, ale także między Afrykanerami i ich czarnym personelem.	<i>Butler English</i> , fanagalo, japońsko-malajski
inne	Oprócz funkcji wymienionych powyżej, pidżyny miały także funkcje rozrywkowe (piosenki), używane były również do zatajania informacji przed wrogiem/konkurencją w handlu	chinook

Tabela 1. Funkcje pidżynów i ich charakterystyka (na podstawie podziału pidżynów na typy przez Petera Bakera (Arends, Muysken i Smith 1995:27).

Nazwa	Charakterystyka
pidżyny stabilne (ograniczone)	Pozostają w użyciu tylko do czasu, aż sytuacja w której zaistniały zakończy się, żeby później zaniknąć. Ich użycie jest często ograniczone tylko do jednego aspektu w kontaktach, na przykład handlu. Posiadają ustalone normy jeśli chodzi o gramatykę, wymowę oraz słownictwo.
pidżyny rozszerzone	Pidżyny, które poprzez swoją użyteczność ulegają rozbudowie, zarówno w kontekście samej struktury języka jak i sytuacji w których są używane. Są o wiele rzadsze niż pidżyny stabilne.

Tabela 2. Podział pidżynów ze względu na stopień rozwoju.

3. Ogólne cechy lingwistyczne pidżynów

3.1. Morfologia

Pidżyny, w porównaniu ze swoimi językami składowymi, posiadają ograniczoną morfologię zarówno fleksyjną jak i derywacyjną. Jeśli jednym z języków składowych jest język o nierozbudowanej fleksji, fleksja może zaniknąć całkowicie. Jeżeli natomiast języki składowe posiadają rozbudowaną fleksję, zauważa się dwie możliwości: jedna z nich to używanie odmienionej formy czasownika w odniesieniu do wszystkich osób, czasów itp.; druga to używanie samego rdzenia czasownika. Nowe części mowy tworzy się ze znanych już wyrazów poprzez dodanie prostych afiksów. W pidżynach na ogół nie występuje reduplikacja, lub jest ona ograniczona, nawet jeśli w jednym z języków składowych jest ona częstym zjawiskiem. Większość pidżynów wykazuje zredukowaną ilość markerów gramatycznych, ich funkcje pełnią często morfemy związane. W wyniku powyższych redukcji, pidżyny są językami bardziej analitycznymi niż języki z których pochodzi ich słownictwo, posiadają zazwyczaj krótkie, proste wyrazy.

3.2. Szyk zdania

Szyk zdania w pidżynach jest zróżnicowany. W niektórych stosuje się tylko szyk podmiot-orzeczenie-dopełnienie, ale jest wiele przykładów, w których widoczna jest dowolność. Szyk zdania jest jednak identyczny z szykiem zdania jednego z języków składowych.

3.3. Fonologia

System fonologiczny pidżynów jest zawsze uproszczony w stosunku do fonologii języka dominującego. Użytkownicy języka miejscowego z reguły dostosowują wymowę pidżynu do systemu fonologicznego swojego języka ojczystego, stąd czasami występują różnice w wymowie pomiędzy poszczególnymi użytkownikami danego pidżynu.

Właściwości fonologiczne, takie jak tonalność języka³⁸, najczęściej całkowicie zanikają, nawet jeśli język dominujący jest językiem tonalnym. Pomimo tego, iż w dużej części fonologia jest uproszczona, system fonologiczny pidżynu nie zawsze jest prostszy niż fonologia języka dominującego. Dzieje się tak dlatego, że czasami system fonologiczny języka lokalnego jest bardziej skomplikowany niż system fonologiczny języka dominującego.

3.4. Słownictwo

Leksykon pidżynów rzadko jest równomierną mieszanką słownictwa języków składowych. Jeśli słownictwo pidżynu pochodzi z obydwu (lub więcej) języków składowych, wskazuje to na jednakowe zainteresowanie kontaktami przez grupy ludzi uczestniczące w procesie pidżynizacji. Najczęściej źródłem słownictwa jest jeden język, nie jest jednak rzadkie występowanie pojedynczych słów pochodzących z innego źródła m.in. języka dominującego bądź innego nawet języka obecnego na danym obszarze. Błędnie uważa się, że źródłem całego słownictwa pidżynu jest zawsze język dominujący. Jedne z pierwszych badanych przez językoznawców pidżynów, m.in. CPE, faktycznie wykazywały taką właściwość, lecz wraz ze wzrostem ilości informacji na temat pidżynów teoria ta stała się mniej popularna. Wiele pidżynów posiada słownictwo pochodzące z języka lokalnego. Pidżyny mogą także zmienić przynależność jeśli chodzi o leksykon, adoptując z czasem słowa z języka, który początkowo nie był dominujący.

---

³⁸ Języki tonalne to takie, w których poszczególne jednostki leksykalne charakteryzują się specyficznym tonem, polegającym na odpowiedniej modulacji głosu; do języków tonalnych należy kilka języków chińskich, np. mandaryński, oraz wiele innych języków w południowo-wschodniej Azji oraz w Afryce (m.in. joruba). Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3988018/tonalne-jezyki.html>.

4. Pidżyn chińsko-angielski

4.1. Tło historyczno-socjologiczne powstawania CPE

Jak twierdzi Hymes (cyt. za Wang 1979:10):

„Podczas analizy pidżynów i języków kreolskich niemożliwe jest oddzielenie lingwistyki od czynników socjologiczno-kulturowych, a podejścia synchronicznego od diachronicznego. Trzeba więc spojrzeć na osobliwe socjologiczne i polityczne tło, które pozwoliło powstać CPE.”³⁹

Wang uważa, że cykl życia CPE zamknął się w 150 latach (Wang 1979:10), ale według niektórych badaczy trwał około 300 lat (Sebba 1997:67) i można go podzielić na kilka głównych okresów:

Okres	Stadium rozwoju	Miejsce występowania
1715-1748	Okres powstawania	Tereny Kantonu ⁴⁰ i Makao ⁴¹
1748-1842	Okres klasyczny	Używany głównie w Kantonie
1842-1890	Okres rozszerzania się i wzmożonego użycia	Hongkong ⁴² , Kanton, porty traktatowe ⁴³ oraz dolina rzeki Jangcy ⁴⁴
1890-obecnie	Okres zanikania	Początkowo Hongkong, później rozprzestrzenił się wraz z migracją Chińczyków za granicę

Tabela 3. Cykl życia pidżynu chińsko-angielskiego (na podstawie Hall 1944:95).

Daty graniczne użyte w tabeli 3 są datami ważnych dla rozwoju pidżynu wydarzeń. W roku 1715⁴⁵ została ustanowiona pierwsza brytyjska faktoria w Kantonie, a w roku 1842 podpisano

³⁹ „In the study of pidgins and creole languages, it is impossible to separate the linguistic from the socio-cultural, the synchronic from the diachronic. It is then helpful to take a look at the peculiar social and political background which brought CPE into its being.” (cyt. za Wang 1979:10)

⁴⁰ Kanton (广州 *Guǎngzhōu*) – miasto w Chinach, nad Morzem Południowochińskim, u ujścia Rzeki Perłowej.

⁴¹ Makao (澳门 *Àomén*) – jeden z dwóch specjalnych regionów administracyjnych Chińskiej Republiki Ludowej, znajdujący się na wschodnim wybrzeżu Chin, po zachodniej stronie delty Rzeki Perłowej (珠江 *Zhūjiāng*), nad Morzem Południowochińskim.

⁴² Hongkong (香港 *Xiānggǎng*) – specjalny region administracyjny ChRL, znajdujący się na wschodnim wybrzeżu Chin, przy delcie Rzeki Perłowej, nad morzem Południowochińskim.

⁴³ Porty traktatowe (条约口岸 *tiáoyuē kǒu'àn*) – nazwa nadana miastom portowym w Chinach, Japonii i Korei, które w wyniku tzw. traktatów nierównoprawnych zostały otwarte na handel zagraniczny. Porty traktatowe w Chinach to: Kanton, Xiamen, Fuzhou, Ningbo i Szanghaj.

⁴⁴ Rzeka Jangcy (长江 *Chángjiāng*) – rzeka w środkowych Chinach, najdłuższa rzeka w Azji.

⁴⁵ M. Sebba pisze, że powstała ona w roku 1664, wydłużając cykl życiowy CPE o 51 lat.

kończący Pierwszą Wojnę Opiumową traktat nankiński⁴⁶, pozwalający Brytyjczykom używać, oprócz portu w Kantonie, portów w Amoy (Xiamen), Fuzhou, Ningbo i Szanghaju. Rok 1890 to początek ruchu reform⁴⁷ i otwarcia się Chin na zachodnią kulturę i naukę.

4.2. Początki obecności ludności anglojęzycznej w Chinach; okres powstawania pidżynu chińsko-angielskiego

Aby dokładniej zapoznać się z procesem powstawania CPE, trzeba cofnąć się aż do roku 1600, roku powstania Brytyjskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej⁴⁸. To właśnie statki należące do tej kompanii w latach 50. XVII wieku, jako pierwsze statki brytyjskie dotarły do wybrzeży Chin. Początkowo kontakty handlowe między Brytyjczykami a Imperium Chińskim nie były zbyt intensywne. Anglicy mieszkali w Makao, które było w rękach Portugalczyków od roku 1557 i w porozumiewaniu z mieszkańcami Chin korzystali z usług tłumaczy (często pochodzących z Malezji) oraz już istniejącego pidżynu chińsko-portugalskiego⁴⁹. Dopiero po jakimś czasie, kiedy pierwsze transporty chińskich produktów, w szczególności herbaty, jedwabiu i porcelany, dotarły do wybrzeży Wysp Brytyjskich, a ich mieszkańcy zaczęli kupować herbatę w dużych ilościach, w pełni rozwinęły się brytyjsko-chińskie kontakty handlowe. Wprawdzie w Europie herbata znana była już wcześniej (poprzez kontakty z Indiami i krajami arabskimi), to Brytyjczycy zasmakowali dopiero w chińskiej odmianie tego napoju.

W tamtym czasie wymiana handlowa między Chinami a Wielką Brytanią zwiększyła się kilkukrotnie, Anglicy zaczęli częściej wpływać do portu w Kantonie⁵⁰. Kontakty między ludnością chińską i angielską były jednak bardzo utrudnione przez barierę językową. Chińczycy nie chcieli uczyć się angielskiego (ze względu na niechęć do obcokrajowców i niezadowolenie z ich obecności). Brytyjczycy także nie uczyli się języka chińskiego, być może uznawali go za zbyt trudny lub mieli poczucie wyższości swojego języka nad językiem chińskim. Co więcej chińscy urzędnicy wydali zakaz nauczania obcokrajowców języka

---

⁴⁶ Traktat nankiński zakończył I wojnę opiumową pomiędzy Wielką Brytanią a Chinami, podpisany 29 sierpnia 1842 roku. Na jego mocy Chiny otworzyły na handel zagraniczny pięć tzw. portów traktatowych oraz odstąpiły Hongkong Wielkiej Brytanii. Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3945643/nankinski-traktat.html>.

⁴⁷ Sto dni reform (戊戌变法 *wùxū biànfǎ* lub 百日维新 *bǎirì wéixīn*) zakończony fiaskiem 104-dniowy ruch reformatorski w cesarskich Chinach. Ruch ten trwał od 11 czerwca do 21 września 1898 roku. Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/3979820/sto-dni-reform.html>.

⁴⁸ Brytyjska Kompania Wschodnioindyjska (ang.: British East India Company), kompania handlowa angielskich inwestorów, z siedzibą w Londynie, działająca od roku 1600 roku do 1873 roku, głównie na terenie dzisiejszych Indii, także w Azji Południowo-Wschodniej i na Dalekim Wschodzie. Źródło: <http://biznes.pwn.pl/haslo/3924575/kompania-wschodnioindyjska.html>.

⁴⁹ Pidżyn używany na terenach Makao od XVI wieku, później wyewoluował w język kreolski *Macanese* (Selby 1995:116).

⁵⁰ Do Kantonu faktycznie wpływały tylko duże statki transportowe, których było tylko kilka rocznie. Większość Brytyjczyków dopływała tylko do Huangpu – portu 20 km przed Kantonem (Selby 1995:117).

chińskiego pod groźbą kary śmierci. Skutecznie też ograniczali kontakty ludności Cesarstwa z obcokrajowcami. Jednym ze sposobów ograniczenia kontaktów był zakaz wpływania statków innych niż chińskie do portów chińskich. Wyjątkami były Makao oraz Kanton. Do Kantonu Anglicy mogli jednak wpływać tylko przez kilka miesięcy w roku (w okresie zbiorów herbaty), nie mogli zabierać ze sobą kobiet⁵¹ i przebywali tylko na terenie chińskich izb handlowych Hong⁵², z którymi współpracowali. Dyrektorzy owych jednostek byli za nich osobiście odpowiedzialni. W sytuacji natężonego handlu pomiędzy ludźmi nie mającymi wspólnego języka, potrzebny był swoisty lingwistyczny kompromis. Uważa się, że inicjatorami tego kompromisu byli młodzi Chińczycy, którzy pracowali dla Hongów. Kierowała nimi silna motywacja materialna, gdyż umiając porozumiewać się z obcokrajowcami byli w stanie zdobyć fortunę.

Jak jednak pidżyn ten tak szybko rozprzestrzenił się wśród użytkowników języka, do którego zapisuje się znaki a nie alfabet łaciński? Istnieje hipoteza mówiąca o pojawieniu się w kioskach nieopodal faktorii pewnej książeczki zatytułowanej *Devil's Talk*. Pewien obcokrajowiec miał natknąć się na nią w trakcie przechadzki się po porcie. Kiedy ją otworzył, zobaczył, że jest to swojego rodzaju mini-podręcznik do nauki języka angielskiego. Miałyby w nim być zapisane angielskie słowa i frazy przy użyciu znaków chińskich (w wymowie kantońskiej). Obecnie znana jest jedna kopia tej książki, nie jest jednak pewne, czy jest to ta sama publikacja i czy wspomniana *Devil's Talk* naprawdę istniała. Przyjmując jednak, że tak było, fakt ten pomaga zrozumieć w jaki sposób ustabilizowało się słownictwo pidżynu chińsko-angielskiego.

4.3. Okres klasyczny oraz okres rozszerzania się pidżynu

Wchodząc w „okres klasyczny”, CPE używany był tylko w Kantonie pomiędzy obcokrajowcami i ich służbą, a także w kontaktach handlowych (Hall 1944:95). Jednak w miarę rozwoju miasta i portu w Kantonie, pidżyn chińsko-angielski stał się też *lingua franca* w kontaktach między samymi Chińczykami (Sebba 1997:67). Chińczycy pomimo wspólnego dla całego Cesarstwa Chińskiego systemu pisma, posiadali odmienną, wzajemnie niezrozumiałą jego wymowę. Przybywająca więc do Kantonu z całego kraju siła robocza porozumiewała się między sobą używając często CPE. Dzięki takiemu stanowi rzeczy, pidżyn chińsko-angielski stał się bardziej popularny, język zyskał także t struktury.

---

⁵¹ Brytyjczycy chętnie korzystali z pływających domów publicznych w portach, co dawało zyski miejscowym urzędnikom, Chińczycy nie chcieli więc wpuszczać kobiet. Dodatkowo Anglicy nie mogli pozostawać w chińskich portach ze względu na ich rodziny, czekające w Makao lub Hongkongu (Selby 1995:115-19).

⁵² Izby handlowe Hong (行 *háng*) to główne centra biznesu i handlu ówczesnego Kantonu, a także Hong Kongu (Selby 1995:118).

Po roku 1842, kiedy do portów traktatowych mogli już wpływać obcokrajowcy, CPE z racji swojej funkcjonalności zaczął być używany we wszystkich tych portach. Jego zastosowanie obejmowało obszar od miejsca swojego powstania czyli Kantonu, aż do Szanghaju, choć niektóre źródła podają, że dotarł nawet do Tianjinu⁵³. W tym czasie Chińczycy bardzo chętnie uczyli się pidżynu, niezaznajomieni z nim – od początku, a ci którzy umieli już się nim posługiwać podnosili swoją znajomość poprawnej angielszczyzny.

Widać, że pidżyn był popularny nie tylko wśród użytkowników języka chińskiego, Anglicy także musieli się go nauczyć. Poniżej znajduje się przykład mini-słowniczka dla użytkowników języka angielskiego, zamieszczonego w książce Grahama Earnshawa, pod tytułem *Tales of Old Shanghai*⁵⁴.

Pidgin phrases for tourists	
<i>From The Cathay (Hotel) magazine, 1932</i>	
I want some tea at once	Catchee tea chop chop
Get me some hot water	Pay my hot water
I want a bath	My wanchee bath
How much is that?	How muchee?
I don't like that	No likee
Is that the lowest price?	No can cuttee?
Is the bargain settled?	Can puttee book?
Do you mean it?	Talkee true?
What do you mean by that?	What fashion?
Can you send this to the Cathay?	Cathay Hotel side can sendee?

Rys. 1 Frazy w pidżynie chińsko-angielskim dla turystów.

4.4. Okres zanikania CPE

Wraz z postępującą westernizacją Chin, standardowy język angielski odegrał znaczącą rolę w procesie ich modernizacji, dodatkowo młodsze pokolenie Chińczyków zaczęło uczyć się poprawnej angielszczyzny. CPE wraz ze swoim ograniczonym słownictwem, używanym tylko w niektórych sytuacjach, stał się przeżytkiem, był także uważany za relikw kolonializmu, język niewolników i służących. Pidżyn chińsko-angielski pod koniec XIX-go wieku nie był już niezbędny w kontaktach z Anglikami. Co więcej, w związku z destabilizacją polityczno-gospodarczą oraz niepokojami społecznymi, wielu Chińczyków zdecydowało się na emigrację. Głównymi kierunkami w których udawali się Chińczycy były Azja Południowo-Wschodnia, Australia, basen Pacyfiku, a w szczególności Hawaje oraz zachodnie wybrzeże Stanów Zjednoczonych. Wraz z emigracją tej grupy ludności nastąpiło rozprzestrzenienie się CPE. Istnieją dowody na to, że w początkowych fazach emigracji ludności chińskiej, w większości

⁵³ Miasto portowe w północnych Chinach, ok. 100 km na południowy-wschód od Pekinu.

⁵⁴ http://shanghaiist.com/2009/02/27/pidgin_english_in_old_shanghai.php

miejsce w których się osiedlili używany był pidżyn chińsko-angielski. Miejsce w którym CPE był używany najdłużej jest Republika Nauru⁵⁵, gdzie do lat 80. XX wieku część mieszkańców wyspy potrafiła się nim posługiwać. Obecnie na Nauru w użyciu jest pidżyn naurański, którego jednym z języków składowych jest pidżyn chińsko-angielski.

5. Podstawowe cechy gramatyki pidżynu chińsko-angielskiego

W celu opisu fonetycznego pidżynu chińsko-angielskiego autor będzie posługiwał się oryginalnym zapisem ze źródeł. W źródłach zastosowany jest zapis zgodny z zasadami czytania języka angielskiego oraz transliteracja na międzynarodowy alfabet fonetyczny.

5.1. Fonologia

Ponieważ pidżyn chińsko-angielski uważany jest za język wymarły, trudno o jego dokładną analizę fonologiczną. Mimo iż istnieją materiały na temat fonologii *CPE* dostarczone przez Halla (1944), nie można uznać ich za wiarygodne. Po pierwsze Hall był rodzimym użytkownikiem języka angielskiego, a po drugie materiały przez niego dostarczone, zebrane zostały już w czasach gdy pidżyn chińsko-angielski nie był tak popularny. Z drugiej strony materiały chińskie podają tylko przybliżoną wymowę *CPE*. Rekonstrukcja fonologii pidżynu chińsko-angielskiego z wieku XIX-go jest w dużej mierze oparta na założeniach, założenia te są jednak poparte konkretnymi badaniami.

Zbiór fonemów w pidżynie chińsko-angielskim został zaproponowany przez Bakker (cyt. za Matthews i Li 2010:2)⁵⁶:

Samogłoski	przednie	centralne	tylne
przymknięte	i, ɪ	ʊ	u
półprzymknięte	e	ə	o
półotwarte	ɛ, æ		ɔ
otwarte	a		

Tabela 4. Samogłoski CPE.

⁵⁵ Wyspiarskie państwo położone w zachodniej części Oceanu Spokojnego, w Mikronezji, w odległości około 42km na południe od równika. Źródło: <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/4169108/nauru.html>

⁵⁶ Na podstawie Międzynarodowego Alfabetu Fonetycznego.

Spółgłoski	dwuwargowe	wargowo- zębowe	dźwiękowe	zadźwiękowe	krtaniowe	miętko- podniebienne
zwarte dźwięczne	p		t			k
zwarte bezdźwięczne	b		d			g
nosowe	m		n			ŋ
drżące/ uderzeniowe			r			
szczelinowe bezdźwięczne		f	s		h	
zwarto- szczelinowe bezdźwięczne				č		
dźwięczne				ǰ		
boczne			l			
aproksymanty		w			y	

Tabela 5. Spółgłoski CPE.

Jest prawdopodobne, że Europejczycy dodali do *CPE* spółgłoski szczelinowe takie jak /θ/, ð, z, š/, lecz użytkownicy języka chińskiego zamienili je na odpowiednio: /θ/ na /t/, /ð/ na /d/, /š/ na /s/ oraz /ž/ na /z/ (Matthews i Li 2010:3).

Pomimo tonalności zarówno języka chińskiego jak i kantońskiego w pidżynie chińsko-angielskim nie występuje to zjawisko. Być może tonalność występowała, jednak tylko w wyrazach pochodzenia chińskiego wymawianych przez Chińczyków. W pidżynie chińsko-angielskim występuje natomiast akcent wyrazowy.

Struktura sylab jest ograniczona do kombinacji spółgłoska-samogłoska oraz spółgłoska-samogłoska-spółgłoska. Bez wątplenia uproszczenie to jest wynikiem pisowni CPE w znakach chińskich, a także używania CPE przez Chińczyków, dla których taka kombinacja była najprostsza. Często też unika się nagromadzenia bezpośrednio sąsiadujących obok siebie w wyrazie spółgłosek np.: *sitop* (wym. sytop) zamiast *stop*, czy *sileek* (wym. sylik) zamiast *silk* (pol. jedwab).

Powyższa analiza pozwala stwierdzić, iż fonologia pidżynu chińsko-angielskiego była uproszczona i dostosowana do możliwości jego chińskich użytkowników.

5.2. Rzeczowniki i frazy rzeczownikowe

Rzeczowniki nie wykazują żadnych zmian morfologicznych dotyczących liczby, osoby czy rodzaju (Matthews i Li 2010:4):

CPE:	<i>one moon</i>	<i>two moon</i>
j. angielski:	one month	two months
j. polski:	jeden miesiąc	dwa miesiące

Jako rodzajnika określonego używa się *that*, natomiast jako rodzajnika nieokreślonego często używa się liczebnika *one*. Zaimki wskazujące *this* i *that* posiadają jednak także pierwotne użycie (ibidem):

<i>That</i>	<i>clock</i>	<i>hap</i>	<i>stop.</i>	
The	clock	has	stopped.	
rodz. okr.	Zegar	się	zatrzymał.	
<i>makee</i>	<i>roastee</i>	<i>one</i>	<i>piecee capon</i>	
(make)	roast	a	klas.	capon
(zrób)	upiecz	rodz. nieokr.	klas.	kapłona

Do zaznaczania kategorii liczby mnogiej używa się konstrukcji liczebnik-klasyfikator. W CPE klasyfikator *piecee* (ang.: piece) występuje zawsze po liczebniku, zastosowana jest więc konstrukcja występująca w języku chińskim liczebnik-klasyfikator. Klasyfikator *piecee* może także występować po zaimku wskazującym, wyrażając określoność (Hall 1944:104):

<i>gæč</i>	<i>wən</i>	(<i>tu</i>)	<i>pisi</i>	<i>rikso</i>
get	one	(two)	klas.	rickshaw(s)
weź	jedną	(dwie)	klas.	riksze

Zaimki osobowe posiadają różne formy, jednak dla pierwszej osoby liczby pojedynczej w funkcji podmiotu dominujący jest zaimek *my* (pol.: mój), pozostałe opcje są anglicyzmami. Jeżeli chodzi o ten sam zaimek w funkcji dopełnienia dominującą formą jest forma *me* (pol.: ja). W trzeciej osobie liczby pojedynczej dominującą formą jest *he*, zarówno w odniesieniu do mężczyzny jak i kobiety. Zaimki osobowe pytajne to *hu* lub *hu men* (ang.: who/who men; pol.: kto/kto człowiek), natomiast zaimki nieosobowe pytajne to *hwat tin* (ang.: what thing; pol.: jaka rzecz).

	podmiot	orzeczenie	niezależne	dzierżawcze
1 os. 1.p.	<i>My, I, me</i>	<i>My, me</i>	<i>My</i>	<i>My</i>
2 os. 1.p.	<i>You</i>	<i>You</i>	<i>You</i>	<i>You/your</i>
3 os. 1.p.	<i>He, she, it</i>	<i>He/him, she/her, it</i>	<i>He/him, she/her</i>	<i>He/his, she/her</i>
1 os. 1.m.	<i>We</i>	<i>Us</i>		
2 os. 1.m.	<i>You</i>	<i>you</i>	<i>you</i>	<i>You/your</i>
3 os. 1.m.	<i>He, they</i>	<i>He, them</i>	<i>He</i>	<i>He</i>
nieokreślone	<i>Some man, no man</i>	<i>Some man</i>		

Tabela 6. Zaimki osobowe i dzierżawcze CPE (Matthews i Li 2010:5).

5.3. Frazy czasownikowe

Pidżyn chińsko-angielski posiada tylko jeden marker czasu/aspektu, jest nim *hap* lub *np.* (ang.: have). Wyraża on aspekt dokonany czynności, ale jest on także używany do tłumaczenia fraz angielskich w czasie przeszłym prostym na pidżyn chińsko-angielski. Warto zauważyć, iż w języku kantońskim używa się czasownika „mieć” (有 *yǒu*, kant.: *yáuh*) jako czasownika posiłkowego. Jest więc prawdopodobne, że czasownik *hap/np.* odzwierciedla także tę właściwość języka kantońskiego (Hall 1944:110):

<i>loŋ</i>	<i>tajm</i>	<i>maj</i>	<i>no</i>	<i>np.</i>	<i>si</i>	<i>ju</i>
for a long time		I	haven't	seen	you	
przez długi czas		(ja)	nie	widziałem	Cię	

Czas przeszły w pidżynie chińsko-angielskim określa się często przysłówkiem *bifor* (ang.: before) lub złożeniem *bifor-tajm* (ang.: before-time) (ibidem):

<i>Bifortajm</i>	<i>maj</i>	<i>no</i>	<i>hab</i>	<i>kem</i>	<i>dis</i>	<i>sap.</i>
Before,	I	have	never	came to	this	shop.
Wcześniej,		nigdy	nie	wszedłem do	tego	sklepu.

W pidżynie chińsko-angielskim występują czasowniki posiadające angielską końcówkę „ing” (CPE: *in*), nie niesie ona jednak ze sobą żadnego znaczenia gramatycznego. Czasowniki

posiadające tę końcówkę nie występują w innych odmianach, gdyż zostały przyswojone w takiej postaci jako forma podstawowa czasownika. Stało się tak, ponieważ niektóre czasowniki często używane były przez Anglików w formie z końcówką „ing”. Pojawiają się również rzeczowniki odczasownikowe z końcówką „ing” takie jak np. *smokiŋ* (ang.: smoking). Oprócz końcówki *iŋ*, w CPE występuje także końcówka *ee* (czyt.: i) – jest ona dodawana do niektórych czasowników tylko po to, by łatwiej było je wymówić przez Chińczyków (Wang 1979:35):

<i>gəsnaw</i>	<i>reniŋ</i>	<i>gardən-man</i>	<i>wetiŋ</i>
now (it is)	raining	(the) gardener (is)	waiting
teraz	pada deszcz	ogrodnik	czeka

Charakterystyczną cechą CPE jest użycie wyrazu *makee* (ang. *make*) przed czasownikami. Ma to na celu podkreślenie czasownika akcji stojącego za *makee* (Matthews I Li 2010:6):

<i>Makee</i>	<i>catchee</i>	<i>he.</i>
Seize	hold of	him.
	Złap	go.

5.4. Reduplikacja i złożenia

W pidżynie chińsko-angielskim występuje pięć typów złożzeń, są to: złożenia równorzędne, podrzędne, złożenia typu czasownik-dopełnienie, czasownik-komplement oraz podmiot-orzeczenie (Ching, cyt. Za Wang 1979:35). Złożenia w CPE są więc bardzo podobne do tych, które występują w języku chińskim.

Równorzędne:

CPE:	<i>moto-kar</i>	<i>tickət</i>
j. chiński:	车 (<i>chē</i>)	照 (<i>zhào</i>)
j. angielski:	driving	licence
j. polski:	prawo	jazdy

Podrzędne:

bifor-tajm
以前时候 (*yǐqián-shíhòu*)

before
przedtem

Czasownik-dopełnienie:

siŋ-song
唱歌 (*chànggē*)

sing
śpiewać

Czasownik-komplement:	Podmiot-orzeczenie:
<i>luk-si</i>	<i>small chils play pigeon</i>
看见 (<i>kànjiàn</i>)	儿戏 (<i>érxi</i>)
see	trivial thing
widzieć	coś trywialnego

Reduplikacja w CPE jest używana, podobnie jak w języku chińskim, do podkreślenia bądź łagodzenia tonu wypowiedzi.

Podkreślenie:	Złagodzenie:
<i>kof-kof</i>	<i>go woki woki</i>
咳咳 (<i>ké ké</i>)	去玩玩 (<i>qù wán wán</i>)
cough a lot	go and play
kaszleć	iść się zabawić

5.5. Lokalizatory

W pidżynie chińsko-angielskim występuje jeden lokalizator – *sajd* (ang.: side). Jest on sufiksem, a dodany do rzeczownika określa miejsce.

dis-sajd	soŋhai-sajd
在这边 (<i>zài zhébiàn</i>)	在上海那边 (<i>zài Shànghāi nàbian</i>)
here	in Shanghai
tutaj	w Szanghaju

5.6. Szyk zdania

Podstawowy i najczęściej używany szyk zdania w CPE to podmiot-orzeczenie-dopełnienie. Istnieją także inne możliwości, lecz są one rzadko stosowane (Matthews i Li 2010:8):

CPE:	<i>Can</i>	<i>catchee</i>	<i>shrimp?</i>
j. angielski:	<i>Can (you)</i>	<i>catch</i>	<i>shrimps?</i>
j. polski:	Czy potrafisz	łapać	krewetki?

5.7. Zdania pytające

W CPE spotyka się zarówno chiński jak i angielski sposób budowania pytań. W źródłach, zarówno chińskich jak i angielskich, te dwa sposoby są stosowane zamiennie (Matthews i Li 2010:14):

CPE:	<i>You wantchee</i>	<i>how</i>	<i>muchee?</i>
CPE:	<i>How muchee more</i>	<i>you</i>	<i>wantchee?</i>
j. chiński:	你 (nǐ)	要 (yào)	多少 (duōshǎo)
j. angielski:	How much (do)	you	want?
j. polski:	Ile chcesz?		

5.8. Negacja

Negację w CPE tworzy się poprzez wstawienie „no” przed czasownik (Hall 1944:112):

CPE:	<i>Hi no kəm si mai.</i>
j. angielski :	He didn't come to see me.
j. polski:	On nie przyszedł mnie zobaczyć.

6. Frazy i słowa pochodzenia chińskiego bądź pidżynowego w języku angielskim

Wiele fraz pochodzących z języka chińskiego lub CPE weszło na stałe do języka angielskiego. Działo się tak jeśli jakieś zjawisko lub przedmiot pochodził z Chin, bądź Anglicy uważali wyraz czy frazę za „chwytną”. Poniżej zamieszczono kilka przykładów wyrazów z języka angielskiego, które mają chińskie pochodzenie:

- Shanghai - porwać kogoś, zmusić do czegoś
- Joss sticks - kadzidełka
- Chop sticks - pałeczki do jedzenia (筷子 *kuàizi*)
- Chop-chop - szybko!
- Brainwashing - pranie mózgu / 洗脑 (*xǐnǎo*)
- Chow chow - rasa psa
- Coolie - robotnik portowy, kulis / 苦力 (*kǔlì*)
- Typhoon - tajfun / 台风 (*táifēng*)
- Long time no see - dawno się nie widzieliśmy / 好久不见了 (*hǎo jiǔ bù jiàn le*)
- Look-see - patrzeć i widzieć / 看见 (*kànjiàn*)
- Lose face - stracić twarz / 丢面子 (*diū miànzi*)
- No can do - nie da rady / 不能做 (*bù néng zuò*)

7. Podsumowanie

Pidżyn chińsko-angielski jest nie tylko uproszczoną formą języka angielskiego, ale też ciekawym zjawiskiem etnolingwistycznym, zarówno w kontekście swojej historii jak również struktury. Jego historia jest powiązana z historią Państwa Chińskiego, a także z rozwojem

handlu. CPE był popularny tam, gdzie na handel z obcokrajowcami otwierały się porty. Początkowo mówiło nim niewiele osób i dopiero później stawał się uniwersalnym językiem portowym. Lokacje w których pojawia się pidżyn są więc kolejnymi miejscami pobytu obcokrajowców w Chinach, a prędkość jego rozprzestrzeniania się świadczy o ich rosnących wpływach. W „złotym okresie” rozwoju CPE tworzone podręczniki do jego nauki oraz mini-rozmówki, które wydawano zarówno w Chinach, jak i w Anglii czy Ameryce. Analizując słownictwo pidżynu można określić tematy, na które najczęściej rozmawiali jego użytkownicy. W przypadku CPE, najczęściej dotyczyły handlu, ale autor odnalazł też przykłady innych tematów, takie jak codzienne rozmowy o jedzeniu czy pogodzie. Wreszcie, badając struktury gramatyczne CPE możliwe jest porównanie ich ze strukturami angielskimi i chińskimi. Jest to kolejny krok w stronę rozwijania teorii pidżynizacji. Pidżyn chińsko-angielski odcisnął swoje piętno zarówno na języku chińskim jak i języku angielskim, pozostawiając po sobie ślady w postaci utartych zwrotów bądź wyrazów obcego pochodzenia. Był to pierwszy „most” między kulturą chińską a anglosaską oraz forma współpracy między ich przedstawicielami.

W ostatnich latach zwiększa się liczba publikacji na temat pidżynów, ponieważ materiały badawcze z lat 80. XX wieku nie są już wystarczające. Być może podobne prace będą powstawały również w języku polskim. Pidżyn chińsko-angielski, jako jeden z najbardziej znanych i najciekawszych pidżynów, na pewno zasługuje na dalsze wnikliwe badania i analizę.

Bibliografia

- Arends, Jacques [&] Pieter Muysken [&] Norval Smith 1995. *Pidgins and Creoles: An Introduction*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Baker, Philip [&] Peter Mühlhäusler 1990. "From Business to Pidgin". *Journal of Asian Pacific Communication* vol. 1, s. 87-115.
- Bao Zhiming 2003. "Social Stigma and Grammatical Autonomy in Nonnative Varieties of English". *Language in Society* vol. 32/1 (Feb. 2003):23-46.
- Hall, Robert A. 1944. "Chinese Pidgin English Grammar and Texts". *Journal of the American Oriental Society* vol. 64/3 (Jul. - Sep. 1944):95-113.
- Holm, John 1994. *Pidgins and Creoles: References Survey*. Cambridge: Cambridge University Press. s. 512-520.
- Kim, Ronald I. 2009. *Chinese Pidgin English and the Formation of Pidgin English in the Pacific: Review and Reassessment*. Cologne: SPCL.
- http://amu.academia.edu/RonaldKim/Talks/29756/Chinese_Pidgin_English_and_the_formati_on_of_Pidgin_English_in_the_Pacific_review_and_reassessment
- Leland, Charles G. 1903. *Pidgin-English Sing-song*. Londyn: Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd.
- Matthews, Stephen [&] Michelle Li 2010. *Chinese Pidgin English*, manuskrypt ze zbiorów własnych autora.
- Reinders, Eric R. 2004. *Borrowed Gods and Foreign Bodies: Christian Missionaries Imagine Chinese Religion*. Berkley: University of California Press. s. 71-88.
- Sebba, Mark 1997. *Contact Languages: Pidgins and Creoles*. Londyn: Palgrave.
- Selby, Anne [&] Stephen [Selby] 1995. "Chinese Coast Pidgin". *Journal of the Royal Asiatic Society Hong Kong Branch* vol.35:113-141.
- Thomason, Sarah Grey [&] Terrence Kaufman 1988. *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkley: University of California Press.
- Tong, Ting Kü (or Tong King Sing) 1862. *The Chinese and English Instructor*. Guangzhou.
- Tyron, Darrel T. [&] Jean-Michel Charpentier 2004. *Pacific Pidgins and Creoles: Origins, Growth and Development*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co.
- Voss, Barbara R. 2005. The Archaeology of Overseas Chinese Communities. *World Archaeology* vol. 37/3, Historical Archaeology (Sep. 2005):424-439.
- Wang, Peggy 1979. *Chinese Pidgin English and Theories of Pidginization*, praca magisterska. http://digitool.library.mcgill.ca/R/?func=dbin-jump-full&object_id=52342&local_base=GEN01-MCG02

PANEL KULTUROWY

Kamil Burkiewicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Mali cesarze wietrzą swe królestwa: Pokolenia chińskich jedynaków na froncie walki ze stereotypami o nich samych

Dwudziestoosmioletnia Fang Xin (方馨) już od przeszło dekady trwa w stanie zimnej wojny ze swoimi rodzicami. Jej najostrzejszą amunicją w tym zażartym konflikcie było wybranie uczelni położonej tysiące kilometrów od domu, nie oglądanie telewizyjnych wiadomości i bloku rozrywkowego emitowanego w wigilię chińskiego nowego roku, spożywanie posiłków o nienormowanych porach, nie ubieganie się o przyjęcie do partii, a w ostatnim czasie – kategoryczna odmowa urodzenia wnuka.

Historia trudnych relacji Fang Xin z jej rodzicami nie jest szczególnie oryginalna. Setki, a nawet tysiące napisanych w podobnym tonie zwierzeń zostało zamieszczonych na stronie internetowej grupy dyskusyjnej o obrazoburczej nazwie „Rodzice to samo zło”⁵⁷. Grupa powstała w 2008 roku, a obecnie posiada ponad 10 tys. członków i znacznie większą liczbę stałych czytelników. Autorzy postów to młodzi ludzie urodzeni w latach osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. Wywodzą się z rodzin kształtującej się w Chinach klasy średniej: nauczycieli, inżynierów, urzędników partyjnych, których w sieci określają mianem „bezmyślnych automatów”. Fakt powstania tej grupy i jej rosnąca popularność są szeroko komentowane przez krajowe media. Wielu obserwatorów doznało szoku: oto pokolenie „małych cesarzy” i „małych księżniczek”⁵⁸ nie dość, że niezdolne do okazania wdzięczności za dobrobyt, o którym starszym pokoleniom nawet się nie śniło, to ma jeszcze czelność wysuwać ciężkie oskarżenia. Niektórzy jednak, zamiast kontratakować równie ciętą retoryką, zaczęli się poważnie zastanawiać, jakie przyczyny leżą u podstaw tego coraz ostrzejszego konfliktu międzypokoleniowego. Można ten fakt uznać za pierwszy sukces młodych buntowników, gdyż po raz pierwszy zaczęto się zastanawiać, co sprawiło, że poziom ich frustracji osiągnął niespotykany wcześniej poziom.

---

⁵⁷ 父母皆祸害 *Fùmǔ jiē huòhài*, <http://www.douban.com/group/Anti-Parents>

⁵⁸ 小皇帝 *xiǎo huángdì*, 小公主 *xiǎo gōngzhǔ*, na terenie ChRL częściej stosuje się zwroty „pokolenie urodzone po roku 80” (80 后 *bā líng hòu*), lub „pokolenie urodzone po roku 90” (90 后 *jiǔ líng hòu*), zwykle w pejoratywnym kontekście.

„Sprzeciw nie jest tu celem samym w sobie, jest skutecznym narzędziem, które pozwala każdemu człowiekowi lepiej rozwijać się w społeczeństwie, doskonalić samego siebie. Nie jesteśmy zwolennikami absolutnego nieposłuszeństwa, chcemy tylko by nasze życie było lepsze. Gdy byliśmy bezwzględnie posłuszni, zostaliśmy skrzywdzeni przez wszczynających awantury o nic rodziców-ignorantów.”⁵⁹ Oto motto zamieszczone na głównej stronie grupy, z którego każdy chiński jedynak może wyczytać, że nie jest sam i utwierdzić się w swoim buncie. Taki zdecydowany opór może jednak poważnie naruszyć fundamenty utrwalonych wzorców relacji rodzinnych. Wiele wskazuje na to, że Państwo Środka przejdzie w nadchodzącym dziesięcioleciu przez kolejną „rewolucję kulturalną”, której wykonawcą znów będzie młodzież⁶⁰, ale zapalnikiem nie będą tym razem intrygi na szczytach władzy, tylko nowe zjawiska przeobrażające funkcjonowanie milionów chińskich rodzin. Warto więc zastanowić się jacy naprawdę są ci młodzi rewolucjoniści, skąd się wzięli, o co mają żal do swoich opiekunów i co mogą osiągnąć.

Młode pokolenia Chińczyków, które niedawno weszły, bądź dopiero szykują się do wejścia w dorosłe życie, nie cieszą się najlepszą opinią ani w swoim kraju, ani też wśród zagranicznych obserwatorów życia społecznego i kulturalnego Państwa Środka. Samo określenie „syndromu małych cesarzy” zastosowano po raz pierwszy w latach osiemdziesiątych XX wieku, kiedy życie rodzin zamieszkujących większe chińskie miasta zaczęło koncentrować się wokół zaspokajania wszelkich potrzeb jedyne dziecko. Polityka ograniczania rozrodczości⁶¹ miała według niektórych obserwatorów stać się przyczynkiem do stworzenia pokolenia małych egoistów nie potrafiących odnaleźć się w społeczeństwie, które nie będzie chciało dostosować się do ich zachcianek. Faktyczna władza tych małych cesarzy nie jest jednak taka wielka. Szczególnie po osiągnięciu wieku szkolnego, oczekiwania rodziców wobec własnych pociech rosą aż do punktu, w którym oczekują przykładowej realizacji napisanego przez nich scenariusza dalszego życia dziecka. Imperia małych cesarzy wałą się, a oni sami albo popadają w apatię, albo buntują się. Nowe zjawiska kulturowe, które pojawiają się za sprawą tych zbuntowanych, stanowią przyczynek do nawet większych przeobrażeń w społeczeństwie Państwa Środka, niż to miało miejsce w okresie po wdrożeniu wielkich reform ekonomicznych trzydzieści lat temu. Niebawem tempo rozwoju gospodarczego kraju,

---

⁵⁹ Tekst manifestu w oryginale: 反对不是目的, 而是一种积极手段, 为的是个人向社会化进一步发展, 达到自身素质的完善。我们不是不尽孝道, 我们只想生活的更好。在孝敬的前提下, 抵御腐朽、无知、无理取闹父母的束缚和戕害。 <http://www.douban.com/group/Anti-Parents>

⁶⁰ Główną siłą wykorzystaną do wzniesienia Rewolucji Kulturalnej (1966-1976) była Czerwona Gwardia (红卫兵 *Hóng Wèibīng*) złożona głównie z młodzieży w wieku licealnym.

⁶¹ W bezpośrednim tłumaczeniu: „Polityka planowania rozrodczości” (计划生育政策 *Jìhuà shēngyù zhèngcè*), ogłoszona przez władze ChRL w 1978 r., jej skuteczna realizacja rozpoczęła się wraz z początkiem lat 80-tych XX wieku.

w tym wzroście przychodów i materialnego poziomu życia chińskich rodzin, pozostawiło daleko w tyle rozwój duchowy. Wciąż bardzo powszechne zwyczaje i system wartości wywodzące się jeszcze z czasów cesarskich Chin, zjawiska kulturowe pierwszych trzech dekad istnienia Chińskiej Republiki Ludowej i te najnowsze, związane z coraz szybszym, lecz wybiórczym, wchłanianiem wzorców zagranicznych, stanowią wybuchową mieszkankę, która jest głównym paliwem trwającego konfliktu międzypokoleniowego. Po jednej stronie barykady stoją rodzice, pamiętający jeszcze lata Rewolucji Kulturalnej. Wielu czuje, że ich życie zostało zmarnowane wskutek negatywnych czynników zewnętrznych: braku szans na lepsze wykształcenie, czy ograniczeń w wyborze miejsca zamieszkania i zawodu. Misję kompensacji wszystkich swoich życiowych porażek i niedostatków przelewają na jedyne dziecko. W procesie jego wychowania towarzyszy im przekonanie, że doskonale wiedzą, jak należy „kształtować” pociechę, by osiągnęła szczęście i sukces w dorosłym życiu, a także co może i najważniejsze: by przyniosło chlubę rodzinie. Po drugiej stronie barykady stoją zbuntowane nastolatki. Są przyzwyczajane do tego, że rodzice będą nieustannie spełniać ich najróżniejsze materialne zachcianki i jednocześnie odzwyczajane od samodzielnego myślenia, decydowania o samym sobie, gdyż w mniemaniu starszego pokolenia powinny przyjąć ściśle określone postawy życiowe.

Co składa się na te postawy? Wszystko to, co powinno pomóc w dostaniu się na studia w renomowanej uczelni. Najlepsze możliwe wykształcenie ma być bowiem kluczem do zdobycia dobrze płatnej pracy i zawarcia korzystnego związku małżeńskiego z osobą wywodzącą się z rodziny o wysokim statusie społecznym. Osiągnięcie przez dziecko tych celów jest równoznaczne ze znaczącym wzrostem prestiżu jego i rodziców, wzbudzeniem zazdrości wśród sąsiadów, czyli wszystkim tym, co decyduje o posiadaniu „twarzy”⁶². Zbuntowana chińska młodzież, tak jak każda inna na świecie, jest krytykowana za to, że nie stara się dopasować do wzorców starszych pokoleń. Prawie sto lat temu, jedna z bohaterek opowiadania pióra Lu Xuna powiedziała: „Każde kolejne pokolenie nie dorównuje poprzedniemu”⁶³, to zdanie jest obecnie powszechnie stosowane w odniesieniu do młodych Chińczyków urodzonych po roku 80, a szczególnie w ostatniej dekadzie XX wieku. Ankiety prowadzone w Internecie, wykazały, że większość rodziców skarży się na charakter swoich pociech, które określają jako aroganckie, nieposłuszne, egocentryczne, zamknięte w sobie, nadmiernie rozmiłowane w Internecie (Pan 2010). Największa fala publicznej krytyki dosięgła w tej chwili pokolenie lat 90-tych, a w szczególności młodzież wywodzącą się ze średnio zamożnych i zamożnych rodzin. Dalsza część tekstu jest poświęcona analizie odnoszących się

---

⁶² 面子 *miànzi* – utrwalony w chińskim kręgu kulturowym koncept obejmujący reguły funkcjonowania jednostki w społeczności i determinujące sposób jej postrzegania przez otoczenie.

⁶³ “一代不如一代”, słowa te zostają wykrzykane przez bohaterkę o imieniu Jiu Jin (九斤) w opowiadaniu „Niepokoje” (风波 *Fēngbō*) autorstwa Lu Xuna (鲁迅, 1881-1936 r.), jednego z największych chińskich autorów XX wieku.

do niej pięciu najpopularniejszych stereotypów, które bardzo mocno zakorzeniły się w świadomości społeczeństwa chińskiego, a także wśród zagranicznej opinii publicznej.

1. Stereotyp 1 – egoizm⁶⁴

Na miejscu pierwszym domniemanych grzechów głównych chińskiej młodzieży znajduje się egoizm. Źródłem epidemii tej przypadłości ma być wychowanie w rodzinach, w których dziecko stanowi centrum, a pokolenia rodziców i dziadków krążą wokół niego niczym satelity i skupiają się na realizowaniu jego potrzeb. Ukształtowani w takim środowisku młodzi ludzie nie są w stanie brać pod uwagę uczuć innych, a jedynym co naprawdę cenią są dobra materialne, przeliczalne na określony status wśród rówieśników.

Kwestia epidemii egoizmu wśród chińskiej młodzieży stała się przyczynkiem do wyraźnego podziału pomiędzy pokoleniami urodzonymi w latach 80-tych i 90-tych XX wieku. Pojęcie „małych cesarzy” powstało za sprawą tego pierwszego, jednak teraz, gdy na dobre rozpoczęło samodzielne życie, samo stało się surowym krytykiem stylu życia młodszych kolegów i koleżanek. Za przykład może posłużyć dwudziestoczteroletni Peng (彭), który zapytany przez dziennikarza o pokolenie lat 90-tych, z niesmakiem opisuje swoją o dziesięć lat młodszą kuzynkę: „pieniądze są dla niej wszystkim, mimo, że należę do pokolenia lat 80-tych i też zaliczam się do młodych, między naszymi charakterami jest wielka przepaść, dzieli nas zbyt wiele” (Zhang 24.02.2006). Chińscy badacze wyjaśniają: współczesne chińskie nastolatki karmione żywnością z kolorowych supermarketów, przyzwyczajane do smaków kuchni zachodniej i zagranicznej markowej odzieży, wykształciły niespotykaną wcześniej potrzebę konsumpcji wszelakich dóbr, wspomaganą przez coraz większą siłę nabywczą ich rodzin. Badania porównawcze chińskich i europejskich dzieci wykazały, że podczas gdy marzeniem na przykład francuskich przedszkolaków jest zostanie znanym sportowcem lub gwiazdą muzyki, to ich chińscy rówieśnicy już w tym wieku planują kierowanie dużymi firmami, zakup przestronnej willi i limuzyny. Kiedy matka trzynastoletniego Yang Yang (杨洋) mówi o jego charakterze, pochwały mieszają się z przerażeniem. Chłopiec jest inteligentny i doskonale radzi sobie w szkole. Z drugiej strony, od zawsze przejawiał ekstremalny głód posiadania. Cierpi, gdy musi podzielić się czymś z innymi. Wpada w szal, gdy na Święto Wiosny rodzice wręczają drobne pieniądze jego kuzynom. Nie pozwala by rodzice oddali potrzebującym rzeczy, których i tak już nie używa (ibidem). Matka chłopca nie jest jednak w najgorszej sytuacji, plagą stały się ataki dzieci, nawet z użyciem noży, na rodziców, którzy ograniczają realizację zachcianek pociech⁶⁵.

---

⁶⁴ Lista przywar przypisywanych w publicznej dyskusji pokoleniom chińskiej młodzieży urodzonej po roku 90-tych XX w. została dobrana przez autora, na podstawie częstotliwości z jaką je napotykał w trakcie poszukiwania źródeł.

⁶⁵ <http://xinyichengxl.com/Content.aspx?ItemID=208>

Takie zachowanie wynika być może ze specyficznej edukacji dzieci lub całkowitego zastąpienia jej stymulacją za pomocą pieniędzy: wypłacaniem odpowiednich stawek za pozmywanie naczyń, sprzątanie, czy zajęcie wysokiego miejsca w rankingu najlepszych uczniów w klasie. Nie oznacza to jednak, że wyolbrzymiona potrzeba posiadania i niewrażliwość na uczucia innych są normą dla całej młodzieży. Na forum „Rodzice to samo zło” młodzi ludzie argumentują, że ich brak empatii odnosi się jedynie do starszego pokolenia i stanowi odwet za przedmiotowe traktowanie. Dzieci nie myślą o potrzebach ich opiekunów, tak samo jak oni traktują je jak swoją własność i pragną kształtować ich życie wedle własnego uznania. Świadectwem, tego jak często ingerencje rodziców kończą się oplakanymi skutkami, jest program „8090”, w którym przeżywające kryzys młode małżeństwa prowadzą mediacje na oczach telewizyjnej publiczności⁶⁶. Najczęściej okazuje się, że u podstaw konfliktów leży negatywny wpływ starszego pokolenia, niezadowolonego z zięciów lub synowych. W opozycji do przedstawionego wcześniej przykładu chłopca imieniem Yang Yang, jest fakt, że to jednak młodzież najchętniej uczestniczy w akcjach charytatywnych. Są wśród nich też tacy, którzy nie cofną się przed poświęceniem życia dla dobra innych. Symbolem takiej postawy stała się trójka studentów z prowincji Hubei, którzy w zeszłym roku zginęli ratując tonących w Rzece Długiej⁶⁷. Bezinteresowna pomoc zaprzecza także następnemu stereotypowi na liście:

2. Stereotyp 2 – pustka emocjonalna

„Upośledzone mózgi”⁶⁸ to jedno z najpopularniejszych określeń, które stało się niemal synonimem dla młodzieży urodzonej po roku 90, odrzucającej respektowane przez pozostałą część społeczeństwa postawy życiowe. Termin ten często występuje w towarzystwie innego – „alternatywa” (非主流 *fēizhǔliú*), wynikającego z niespotykanego u starszych pokoleń dążenia do inności, niepowtarzalności. Zdaniem krytyków młodego pokolenia, za parawanem dziwnego, wyzywającego ubrania i zachowania znajduje się jednak wielka pustka, brak ideałów i autorytetów.

Od 1949 roku, każde kolejne pokolenie rodzące się w Chińskiej Republice Ludowej posiadało swoich bohaterów, z których przynajmniej powierzchownie brało przykład słusznych postaw życiowych. Historie ich dokonań, spisane niemal na wzór hagiograficznych żywotów świętych, znali wszyscy, czy to ze szkolnych lektur, występów objazdowych trup propagandowych, czy umoralniających sentencji malowanych wielkimi znakami na murach. Panteon zasłużonych, począwszy od bezgranicznie oddanego pomocy chłopom –

⁶⁶ „Program 8090” (*bā líng jiǔ líng*) jest nadawany od roku 2010 przez Telewizję Hunan (湖南卫视 *Húnán Wèishì*)

⁶⁷ <http://www.wenzhangwu.com/a/2010-04-19/4682.html>

⁶⁸ 脑残 (*nǎocán*) określenie rozpopularyzowane na chińskich forach internetowych, jednoznacznie negatywnie charakteryzujące wygląd i zachowanie młodzieży urodzonej w latach 90-tych.

czerwonoarmisty Lei Fenga⁶⁹, był systematycznie poszerzany i modyfikowany wraz z ewolucją linii polityki KPCh. Przełom nastąpił, gdy w latach 80-tych i 90-tych XX wieku wychowawcza funkcja żywotów dotychczasowych herosów zdezaktualizowała się, a władza straciła zainteresowanie bądź siłę, by pustkę po nich wypełnić następcami. Ostatnie dwie dekady minionego stulecia to okres, w którym idole w mniejszym lub większym stopniu zaczęły kreować się sami, najczęściej byli to artyści, których intencją nie była edukacja młodzieży. Wraz z wejściem w nowe milenium, sława stała się dla wielu młodych ludzi celem w samym sobie, a głównym narzędziem, które uczyniło z niej produkt ogólnodostępny jest Internet. By ją zdobyć wystarczy skupić na sobie uwagę niewielkiej części z kilkuset milionów jego chińskich użytkowników, chociażby dokumentując na blogach najbardziej wstydlive momenty swojego życia. Przykładem tego zjawiska mogą być bliźniaczki Baobao i Azi, które krótki epizod pracy w charakterze prostytutek uczyniły głównym atutem w walce o popularność⁷⁰. W oczach krytyków, młode pokolenie stara się wypełnić wewnętrzną pustkę zintensyfikowaną konsumpcją dóbr materialnych, drenującą portfele rodziców. Wzorców zachowania szuka w niezwykle popularnych koreańskich i japońskich serialach. Bożyszczami młodzieży są takie postaci jak Li Yuchun⁷¹, która zwyciężyła w jednej z edycji telewizyjnego widowiska „Super dziewczyna”, opartej na formule znanego nam „Idola”⁷².

W chińskiej odsłonie programu „Mam Talent”⁷³, jedna z młodych uczestniczek broniła swojego pokolenia przed niesprawiedliwym określeniem „upośledzonych mózgow”. Następnie wraz z kierowanym przez siebie zespołem wykonała własną piosenkę zadając kłam tym, którzy wmawiali jej, że nie dojdzie do niczego w życiu realizując jedynie własne pasje. Przekraczających próg dorosłości Chińczyków, gotowych dowieść, że z ich głowami nie ma najmniejszych problemów, a wręcz przeciwnie, dzięki otwarciu na nowe idee mogą osiągnąć więcej niż ich poprzednicy jest coraz więcej. Etykietę „upośledzonego mózgu” nosił przez cały okres gimnazjum Hu Wanbao (胡万宝), który zarażony przez wujka pasją studiowania historii,

---

⁶⁹ 雷锋 (1940-1962), żołnierz Chińskiej Armii Ludowo-Wyzwoleńczej, zginął w wypadku przygnieciony przez słup telefoniczny, po śmierci został wykorzystany przez chińską propagandę jako wzór altruizmu i bezwarunkowego oddania przewodniczącemu Mao.

⁷⁰ Baobao (包包) i Azi (阿紫) dzięki opublikowaniu swoich zwierzeń zyskały popularność wśród chińskich internautów, stały się gwiazdami kilku audycji telewizyjnych i wydały własną książkę; bliźniaczki do dziś prowadzą blog, poprzez który starają się utrzymać zainteresowanie swoimi osobami, źródło: blog.sina.com.cn/baobaoazi.

⁷¹ Li Yuchun (李宇春, ur. 1984 r.) po zdobyciu ogromnej polarności w programie rozpoczęła karierę zawodowej piosenkarki specjalizującej się w muzyce pop, do tej pory wydała 6 albumów (ostatni z 2009r.), w 2005r. jej zdjęcie znalazło się na okładce magazynu *Time*, w którym przedstawiono ją jako symbol przemian zachodzących wśród chińskiej młodzieży.

⁷² 超级女声 *Chāoji Nǚshēng* – program nadawany przez Telewizję Hunan (湖南卫视 *Húnán Wèishì*) w latach 2004-2006.

⁷³ 中国大人秀 *Zhōngguó Dàrén Xiù* – program nadawany od 2010 roku przez Telewizję Dongfang (东方卫视 *Dōngfāng Wèishì*).

mocno zaniedbał pozostałe przedmioty i naraził się na ostrą krytykę ze strony nauczycieli i rodziców. Po zdaniu *gaokao*⁷⁴ zamknął się w pokoju na dwa miesiące, budząc obawy o jego stan psychiczny. Gdy wychodził ze swej samotni, trzymał w ręku gotowe, kilkuset stronicowe dzieło opisujące okoliczności powstania dynastii Tang⁷⁵. Książka zostanie niebawem wydana, co stało się to możliwe dzięki wsparciu rówieśników, jakie uzyskał po umieszczeniu tekstu w Internecie (Jin 19.08.2010). Fakt ten jednocześnie zaprzecza kolejnemu stereotypowi:

3. Stereotyp 3 - niezdolność do współdziałania

Brak umiejętności współpracy z innymi ludźmi, podobnie jak w przypadku egoizmu, ma wynikać ze specyficznej struktury współczesnych chińskich rodzin. Rozpuszczeni jedynacy nigdy nie zaznali czy to konkurencji, czy wsparcia ze strony rodzeństwa. Ich kontakty z rówieśnikami są poddawane restrykcjom z obawy, że negatywnie wpłyną na postępy w nauce. Wchodzący w dorosłość Chińczycy nie potrafią realizować zamierzeń, które wymagają współpracy i porozumienia z innymi. W sytuacji, gdy otoczenie nie chce realizować ich poleceń, zamykają się na nie.

Nie ma nic dziwnego w tym, że rodzice dorastających pociech starają się ograniczyć ich życie towarzyskie, w sytuacji, gdy media bombardują ich kolejnymi, coraz bardziej przerażającymi doniesieniami o wybrykach młodzieży, świadczących o jej postępującym zepsuciu moralnym. Już w wyższych klasach szkoły podstawowej uczniowie wymieniają się adresami stron erotycznych, zakładają gangi i wymuszają pieniądze lub inne dobra od słabszych. Jednym z najnowszych skandali był umieszczony w sieci film nagrany telefonem komórkowym, w którym kilkunastoletnia „matka chrzestna”, na oczach biernej publiczności, ukarała nieposłuszną koleżankę kopiąc ją po całym ciele i zdzierając ubranie⁷⁶. We współczesnym społeczeństwie chińskim, wraz z nieustannie powiększającą się przepaścią dzielącą biednych i bogatych, rośnie poczucie zagrożenia. Zapracowani rodzice wolą by ich pociechy czas wolny spędzały w domach, odrabiały lekcje za solidnymi, antywłamaniowymi drzwiami, niż bawiły się z rówieśnikami. Wydawałoby się, że tak mocno wyobcowane, nigdy nie będą zdolne do rozwijania normalnych kontaktów międzyludzkich.

---

⁷⁴ 高考 *gāokǎo* – egzamin pisany na zakończenie nauki w liceum, którego wyniki decydują o przyjęciu na studia.

⁷⁵ Dynastia Tang (唐朝), dynastia panująca w Państwie Środka w latach 618-907.

⁷⁶ <http://news.joy.cn/video/830520.htm>. Napastniczka nosi przydomek „Niedźwiedzia siostra” (熊姐 *Xióng Jiě*), aferze z jej udziałem nadano miano 熊姐门 (*Xióng Jiě Mén*), sam znak 门 oznacza ‘drzwi’, lub ‘brama’ i jest nawiązaniem do nazw afer politycznych w Stanach Zjednoczonych, jak np. *Watergate*; w podobny sposób nazywane są inne eskcesy z udziałem chińskiej młodzieży, których nagrania pojawiają się w Internecie i wzbudzają masowe oburzenie.

Młodzież potrafi ze sobą rozmawiać i współpracować, ale robi to w najmniej zrozumiałym dla opiekunów sposób. Szczególnie, gdy ci próbują kontrolować każdy aspekt jej życia i posuwają się nawet do lektury zapisów rozmów w komunikatorach internetowych. Nie wyczytają z nich żadnych tajemnic, gdyż najczęściej są prowadzone „pismem marsjańskim”⁷⁷, nazwanym tak, gdyż dla osoby postronnej wygląda jak pozbawiona sensu seria przypadkowych znaków. „Tradycja” tego pisma ma swoje źródła na Tajwanie i jest dziełem równie zbuntowanej młodzieży. Wynalazek został szybko zaimplementowany i rozwinięty na kontynencie. Jedyne niewielka część stosowanych w nim znaków chińskich zachowała swoje oryginalne znaczenie, większość służy fonetycznej interpretacji słów zapożyczonych z języka angielskiego, japońskiego i koreańskiego. Jego użytkownicy korzystają z niego na przykład umawiając się na romantyczne schadzki, ale nie tylko – w konspiracyjnych warunkach opracowują również techniki radzenia sobie z apodyktycznymi opiekunami, a czasem realizują bardzo szczerne cele. Przykładem tego może być historia chorej na białaczkę uczennicy imieniem Xueying (雪莹), której życie zostało uratowane dzięki wsparciu kolegów i koleżanek z klasy. Ich pierwszą reakcją na wieść o chorobie koleżanki było zorganizowanie kwesty na terenie szkoły, gdy zebrana suma okazała się jednak dalece niewystarczająca, postanowili skorzystać z narzędzi dostępnych w sieci. W tajemnicy przed rodzicami, gdyż niektórym z nich nie podobało się, że podopieczni angażują się w przedsięwzięcia niezwiązane z nauką, założyli specjalny blog i nawoływali do składania datków przez popularny komunikator QQ⁷⁸. W niedługim czasie, zaszufadkowani jako skrajni egoiści i socjopaci, młodzi darczyńcy ze wszystkich zakątków kraju zaczęli przysyłać drobne i większe sumy pieniędzy, które pokryły lwią część kosztów leczenia. Ta historia została nagłośniona w mediach⁷⁹. Większość konspiracyjnych sukcesów chińskiej młodzieży pozostanie tajemnicą. Te już ujawnione na pewno jednak zaprzeczają stereotypowi mówiącemu o niezdolności do współpracy. Następnym na liście jest:

4. Stereotyp 4 - lenistwo

„Tyle dla ciebie poświęciliśmy, a ty nie potrafisz sklecić paru słów wdzięczności” – oto formuła, która na liście znienawidzonej przez nastolatków, a uwielbianych przez ich rodziców środków retorycznych, zajmuje miejsce w ścisłej czołówce⁸⁰. Jedyne wysiłkiem, do jakiego rodzice przyzwyczajają swoje dzieci jest pilna nauka, skierowana na zdobycie najlepszych not na egzaminach, gdyż to one mają właśnie stanowić nagrodę za ich trudy. W momencie przejścia

---

⁷⁷ 火星文 *huǒxīngwén*.

⁷⁸ Tencent QQ (腾讯 QQ) to najpopularniejszy komunikator internetowy w ChRL, którego liczba zarejestrowanych użytkowników przekroczyła 600 milionów.

⁷⁹ <http://gd.news.sina.com.cn/news/2011/02/15/1101849.html>

⁸⁰ 为了你付出那么多，你怎么就不知道感恩两个字怎么写？ - na podstawie dyskusji założonej na forum „Rodzice to samo zło” (cf.: przypis nr 1), <http://www.douban.com/group/topic/18842656>

przez symboliczną granicę *gaokao*, okazuje się, że uwolnione z rygoru egzaminacyjnego pociechy, nie są w stanie zmusić się do żadnego zaplanowanego działania.

Jeszcze dziś wiele chińskich babć opowiada swoim rozpieszczonym wnukom starą historię o niezwykle leniwym chłopcu. Pewnego dnia matka musiała zostawić go samego na jakiś czas, wybierała się do chorej siostry. By mieć pewność, że syn nie umrze z głodu, upiekła olbrzymi placek z dziurą po środku i założyła mu go na szyję. Po powrocie do domu znalazła zwłoki wygłodzonego na śmierć dziecka. Okazało się, że syn nadgryzł tylko niewielki kawałek placka, który znajdował się bezpośrednio przy jego ustach⁸¹. Wydawałoby się, że tak przejęskrawiona, umoralniająca przypowieść nie ma prawa wydarzyć się naprawdę. Nic bardziej mylnego – potwierdzony aktem zgonu rekord lenistwa ustanowił w 2009 roku młodzieniec imieniem Yang Suo (杨锁). Co ciekawe Yang Suo nie był małym cesarzem z wielkiej metropolii, tylko dzieckiem niezamożnych rolników. Rodzice od małego przyzwyczajali go do wygody i wyręczali praktycznie we wszystkim. Po ich śmierci zaczął wyprzedawać wszystkie wartościowe rzeczy, a kiedy nie zostało mu już nic do sprzedania, chodził po prośbie do sąsiadów, dostawał od nich mięso i warzywa. Niedługo potem został jednak znaleziony martwy, jak wykazała autopsja przyczyną śmierci było wygłodzenie. Mimo, że w jego domu nie brakowało jedzenia, to po prostu nie chciało mu się go przygotować (Wei 06.08.2010). To oczywiście ekstremalny przypadek, chociaż nagłe zgony z wyczerpania wśród chińskiej młodzieży nie należą do rzadkości, szczególnie wśród uzależnionych od gier społecznych stałych bywalców kafejek internetowych (Li 18.03.2011). Mniej spektakularnym, ale znacznie bardziej powszechnym problemem jest osobliwa metamorfoza, którą przechodzi wielu chińskich studentów. Za przykład tego zjawiska może posłużyć blog studentki przedstawiającej się jako „szukająca pracy po 90-tka”. Gdy podczas przerwy wakacyjnej wraca do domu dostaje obłędu z nudów, ale i tak nie jest w stanie zmusić się do realizacji żadnego z wcześniejszych planów. Nie kontaktuje się z przyjaciółmi, całe dni spędza na czytaniu znalezionych w Internecie powieści⁸². Fala podobnych zwierzeń zalewa sieć, a wyłaniający się z niej obraz wyjałowionych z wszelkiej chęci do działania młodych ludzi każe niepokoić się o przyszłość znaczącej części absolwentów wyższych uczelni.

Lenistwo, do którego dzieci są przyzwyczajane przez cały okres dojrzewania, jest niezaprzeczalne. Nie da się jednak młodemu pokoleniu odmówić zdolności i ochoty do niekonwencjonalnego rozpatrywania problemów, a także apetytu na wiedzę. Jego zaspokojenie najczęściej przekracza możliwości wykształconych w minionej epoce nauczycieli,

---

⁸¹ Przedstawiona historia ma korzenie ludowe, jej treść i tytuł różnią się szczegółami zależnie od regionu, najczęściej spotykany wariant to: *Próżniak je placek* (懒汉吃饼 *Lǎnhàn chī bǐng*).

⁸² <http://www.tianya.cn/publicforum/content/funinfo/1/1814997.shtml>

przyzwyczajonych do sztywnej realizacji programu zapisanego w podręcznikach. Fakt ten budzi frustrację jednych i drugich. Jeśli nieposkromiona potrzeba zaprezentowania własnego zdania, polemiki z twierdzeniami prezentowanymi przez nauczyciela nie zostaje zaspokojona, rodzi się bunt niespotykany w żadnym wcześniejszym pokoleniu uczniów. Pedagodzy są w stanie zaprowadzić porządek na lekcji jedynie, gdy zaczynają odpowiadać na trudne, niestandardowe pytania. Zjawisko to stopniowo zmienia oblicze chińskich szkół, w których coraz bardziej liczy się dialog. Bardziej skorzy do przyjęcia nowego stylu pracy nauczyciele należą do pierwszego pokolenia małych cesarzy z lat 80-tych. Lepiej radzą sobie w nowej rzeczywistości niż ich starsi koledzy (Qian 18.10.2007) i już teraz zaczynają udowadniać, że wcześniejsze katastroficzne wizje dotyczące ich dorosłego życia nie sprawdziły się i nie cierpią też na kolejną, przypisywaną im przypadłość:

5. Stereotyp 5 – nieradzenie sobie z przeciwnościami

Zanim jeszcze dziecko przekroczy próg szkoły, otoczone jest troską i nieskończonym uwielbieniem. Gdy tylko się uderzy lub przewróci, cała rodzina zbiega się by je pocieszyć. Gdy powtarza zasłyszane przekleństwa, bliscy wybuchają śmiechem i podziwiają urok z jakim to robi. Wszystko zmienia się po rozpoczęciu nauki, a kiedy zbliża się moment ukończenia liceum i najważniejszych egzaminów, presja wywierana przez otoczenie zaczyna rosnać w postępie geometrycznym. Nastolatki nagle dowiadują się, że wcale nie są wyjątkowe, że nie wzbudzają podziwu samym swoim istnieniem, a fakt ten burzy cały ich światopogląd i pewność siebie.

Zwykle, słabą psychikę chińskich nastolatków rozpatruje się jedynie w odniesieniu do ich przyszłej kariery zawodowej i tego, czy będą w stanie radzić sobie w warunkach silnej konkurencji. Przykład pokolenia lat 80-tych pokazuje jednak, że większość z nich po pierwszym szoku wyjścia spod parasola ochronnego, potrafi przyzwycząić się do nowych warunków. Ich starsi koledzy już teraz zaznaczają swoją pozycję na rynku, wymyślając i wdrażając nowe formy przedsiębiorczości, uciekając jednocześnie od życia korporacyjnego, w którym uwięzione jest pokolenie lat 70-tych. Można pokusić się nawet o stwierdzenie, że znacznie lepiej radzą sobie z przeciwnościami niż ktokolwiek wcześniej. Decyzja absolwenta wyższej uczelni o założeniu własnej firmy zajmującej się na przykład skupem i dystrybucją warzyw wymaga nie lada odwagi i uporu. Najczęściej kończy się bowiem wyklęciem przez rodzinę, dla której podobne zajęcie jedyne i wykształconego potomka stanowi potwarz⁸³.

---

⁸³ Władze ChRL za pośrednictwem mediów starają się przekonać młodzież i rodziców do zmiany utrwalonych wzorców poszukiwania zatrudnienia. Wyrazem tego są m.in. liczne audycje telewizyjne i artykuły prasowe, prezentujące historie absolwentów wyższych uczelni, którzy odnieśli sukces samodzielnie otwierając sklepy, czy nowoczesne gospodarstwa rolne, jak na przykład artykuł: „Absolwent uniwersytetu założył hodowlę żywca wieprzowego, roczne przychody przekraczają milion yuanów” (大学毕业生建养猪场养猪, 年收入超百万 *Dàxué bìyèshēng jiàn yǎngzhūchǎng yǎng zhū, nián shōurù chāo bǎiwàn*), który ukazał się na łamach gazety *Qingnian Bao* (青年报), wydanie z dnia 09.02.2011r.

Być może wspomniane wcześniej lenistwo obecnych licealistów i studentów wynika ze skrajnej niechęci do kontynuowania życiowego planu nakreślonego im przez opiekunów. Jednocześnie nie doszli jeszcze do momentu, w którym będą gotowi tworzyć własny.

Inną kwestią jest odporność emocjonalna – chińscy badacze wykonują wiele analiz zachowań konsumpcyjnych młodzieży, nie zagłębiają się jednak w problem ich zgubnego wpływu na życie wewnętrzne. Ku przerażeniu i zniesmaczeniu starszych pokoleń, miłość stała się w oczach młodzieży dobrem ogólnodostępnym, po który wystarczy sięgnąć, gdy tylko przyjdzie na niego ochota. Wielu młodych ludzi zachowuje w związkach egoistyczną postawę i nawzajem traktuje się przedmiotowo. Przykre doświadczenia pierwszych zauroczeń zostawiają w psychice niegojące się rany, a strach przed byciem wykorzystanym i chęć odegrania się za doznane wcześniej krzywdy prowadzi do narastania spirali ogólnej nieufności. Dzięki swojej bezpośredniości, młodzież potrafi jednak rozpocząć dyskusję nad problemami, które na ogół były zamiatane pod dywan. Bardzo popularny program telewizyjny „Tylko dla zdecydowanych” został ukarany czasowym zawieszeniem za emisję treści szkodliwych dla młodzieży, gdy jedna z jego uczestniczek otwarcie przyznała, że zależy jej tylko na tym, by potencjalny partner był zamożny⁸⁴. Dopiero nazwanie po imieniu, tego co wielu uznawało za normę, ale bało się wypowiedzieć, rozpoczęło głębszą dyskusję nad zanikiem wyższych wartości. To kolejny moment, w którym siła wyrazu młodych ludzi wprowadza zamęt, a później nowy porządek w mocno zhierarchizowanym społeczeństwie.

W zeszłorocznej ankiecie badającej postawy chińskich rodziców i ich nastoletnie pociechy, starsze pokolenie za najważniejsze wartości uznało obowiązek i szacunek, tymczasem młodsze wybrało równość (Pan 23.07.2010). Właśnie równości i poczucia partnerstwa w relacjach międzyludzkich brakuje obecnie pokoleniu lat 90-tych. To samo badanie wykazało, że znaczny procent młodych ludzi uważa się za ofiary złego podejścia opiekunów do problemu wychowania, które negatywnie wpływa na ich dalsze życie. Jest to zjawisko bez precedensu w Państwie Środka. Coraz liczniejsi chińscy badacze zachowań społecznych skłaniają się ku osądowi, że to nieustanna presja ze strony opiekunów popycha ich podopiecznych do szukania często bardzo niebezpiecznych sposobów rozładowania napięcia, w tym agresji wobec rówieśników i starszych, narkotyków, czy rozwiązłości (ibid.). Powszechną normą stało się zapisywanie dzieci na dziesiątki zajęć pozalekcyjnych, wypełniających nawet wolne soboty i niedziele. Gdy powoli dorastają i rozpoczynają naukę w dwustopniowej szkole średniej, najczęściej jedynie zmieszczą się w dziesiątce, piętnastce najlepszych uczniów w klasie

---

⁸⁴ 非诚勿扰 *Fēi chéng wù rǎo* – bijący rekordy popularności program nadawany przez Telewizję Jiangsu (江苏卫视 *Jiāngsū Wèishì*), którego głównym celem jest swatanie par spośród jego uczestników.

może sprawić, że choć na chwilę zostaną obdarowani ciepłem rodzinnym. Wśród zwierzeń młodych ludzi zamieszczonych na stronie „Rodzice to samo zło” dominują słowa takie jak: „wszystkie moje osądy i uczucia zostały zanegowane”, „oni zawsze mają rację, ja nigdy”. Dzięki możliwości skutecznej komunikacji przez Internet dowiadują się, że nie są sami, co utwierdza ich w oporze. Czy to manifestując pozytywne cechy, czy obnażając swoimi wadami ciemne strony całego społeczeństwa, pokolenia małych cesarzy wpuszczają do swych królestw powiew świeżego powietrza. Powoli będziemy się przyzwyczajać do nowego widoku na chińskich ulicach, wypełnionych ludźmi, którzy bez wahania będą mówić czego naprawdę pragną. Nie będą tak mocno obawiać się ewentualnej utraty twarzy.

Inną grupą chińskiej młodzieży urodzonej w latach 90-tych minionego stulecia, o której jeszcze bardzo niewiele się mówi, a już na przeciągu kilku najbliższych lat może wyrzucić ogromny wpływ na sytuację w swoim kraju, są dzieci rolników i wiejskich imigrantów szukających w metropoliach lepszego życia. Fakt, że coraz większa część z nich otrzymuje podstawowe i średnie wykształcenie, doskonale czuje się w nowym społeczeństwie informacyjnym, posiada wiedzę o świecie niedostępną wcześniej dla ich rodziców, przyczynia się do spektakularnej rewolucji na rynku pracy (Zhang 05.01.2011). Po wielkich reformach ery Deng Xiaopinga⁸⁵ wielkie fale porzucających wieś ludzi zaczęły zalewać miasta, dostarczając rozwijającym się przedsiębiorcom taniej siły roboczej, najczęściej nieświadomej swoich praw i nieskorej do protestów. Dzięki swojemu poświęceniu, byli w stanie zapewnić znacznie lepsze warunki życiowe potomkom, którzy podobnie do wielkomiejskiej młodzieży, nie odczuwają już tak wielkiej presji ekonomicznej i znacznie bardziej cenią swoją wartość. Rezerwuar mas obładowanych dobytkiem zapakowanym w lniane torby i wypełniających pociągi pędzące z biednego zachodu na bogaty wschód powoli się kurczy. Już w zeszłym roku fabrykanci z zagłębia tekstylnego w prowincji Suzhou skarżyli się na brak rąk do pracy i wygórowane żądania płacowe młodych robotników, co przyczyniło się do gwałtownego wzrostu cen materiałów sprowadzanych z Państwa Środka⁸⁶. To kolejny aspekt zmiany pokoleniowej w Chinach, której prawdziwe skutki będziemy jednak mogli oceniać dopiero za kilka lat.

---

⁸⁵ Mowa o reformach ekonomicznych w ChRL zapoczątkowanych w 1978 r., których nazwa w bezpośrednim tłumaczeniu brzmi *Reforma i Otwarcie* (改革开放 *Gǎigé Kāifàng*).

⁸⁶ Informacje te autor uzyskał bezpośrednio od kilku właścicieli fabryk działających w zagłębiu tekstylnym ChRL: regionie miast Suzhou (苏州) i Hangzhou (杭州), według ich słów, wzrost oczekiwań płacowych robotników doprowadził do znacznego osłabienia konkurencyjności chińskich tkanin względem produktów pochodzących z Indii i Pakistanu. Za potwierdzenie tych relacji może posłużyć artykuł: „Jak wygląda obecna sytuacja „kryzysu pracowniczego” w prowincji Zhejiang? Po podniesieniu płac i tak nie można znaleźć chętnych” (浙江“用工荒”现状如何? 工资上涨仍招不到人 *Zhè jiāng yòng gōng huāng xiànzhuàng rúhé? Gōngzī shàngzhǎng réng zhāo bù dào rén*), który ukazał się na łamach gazety Jinri Zaobao (今日早报), wydanie z dnia 21.03.2011r.

BIBLIOGRAFIA

Jin Tingjiang 19.08.2010. "Jiulinghou Daxuesheng Chushu xie Tangshi zhi wei zhengming ziji bu shi Naocan" [urodzony w latach 90-tych student publikuje napisaną przez siebie książkę o historii dynastii Tang, tylko po to by udowodnić, że nie ma wybrakowanego mózgu]. Dziennik *Sichuan Gongren Ribao*.

靳廷江 2010年8月19日。90后大学生出书写唐史只为证明自己不是脑残。四川工人日报。

Li Jinghong 18.03.2011. "Wangyin Qingnian "esi" Wangba" [uzależniony od sieci młodzieniec umiera z głodu w kafejce internetowej]. Dziennik *Tianjin Ribao*.

李京红 2011年3月18日。网瘾青年“饿死”网吧。天津日报。

Li Mingzhai 09.02.2011. "Daxue Biyesheng jian Yangzhuchang yang Zhu, Nianshouru chao Baiwan" [absolwent uniwersytetu założył hodowlę żywca wieprzowego, roczne przychody przekraczają milion yuanów]. Gazeta *Qingnian Bao*.

李明斋 2011年2月9日。大学毕业生建养猪场养猪，年收入超百万。青年报。

Pan Yuchen 23.07.2010. "Zhuanjia quanmian jiedu Jiulinghou" [specjaliści całościowo analizują problem pokolenia lat 90-tych]. Dziennik *Guangzhou Ribao*.

潘屿晨 2010年7月23日。专家全面解读“90后”。广州日报。

Qian Yu 18.10.2007. "Balinghou Jiaoshi ruhe jiaohao Jiulinghou Xuesheng" [jak nauczyciele z pokolenia lat 80-tych skutecznie kształcą uczniów pokolenia lat 90-tych]. Gazeta południowa *Xinwen Wanbao*.

钱钰 2007年10月18日。80后教师如何教好90后学生。天津日报。

Wei Caihui 06.08.2010. "Henan 23 sui Xiaohuo huohuo esi Jia zhong?" [23-latek z Henanu zmarł z głodu we własnym domu?]. Gazeta *Shandong Shangbao*.

韦彩卉 2010年8月6日。河南23岁小伙活活饿死家中? 山东商报。

Wei Haofen 21.03.2011. "Zhejiang „Yonggonghuang” Xianzhuang ruhe? Gongzi shangzhang reng zhao bu dao Ren" [jak wygląda obecna sytuacja "kryzysu pracowniczego" w prowincji Zhejiang? Po podniesieniu płac i tak nie można znaleźć chętnych]. Gazeta poranna *Jinri Zaobao*.

魏皓奋, 2011年3月21日。浙江“用工荒”现状如何? 工资上涨仍招不到人。今日早报。

Zhang Yanqun 24.02.2006. "Jiulinghou chaoqian guanzhu" [perspektywiczne spojrzenie na pokolenie lat 90-tych]. Dziennik *Yunnan Ribao*.

张雁群 2006年2月24日。“90后”超前关注。云南日报。

Zanik tradycyjnych form architektonicznych na przykładzie miasta Szanghaj

Niniejszy artykuł stanowi próbę przedstawienia budynków *shikumen*, które są tradycyjną formą architektoniczną w Szanghaju. W artykule opisano cechy charakterystyczne, bieżącą sytuację oraz sposoby ochrony i promocji *shikumen*, zilustrowane zdjęciami wykonanymi przez autorkę w lipcu 2010 roku⁸⁷.

1. Charakterystyka zabudowy

Od drugiej połowy XIX wieku nastąpił gwałtowny rozrost powierzchni Szanghaju, głównie w kierunku zachodnim, co było spowodowane dynamicznym przyrostem populacji. Eksterytorialne koncesje były przyczyną gruntownych przemian w strukturze miasta, pogłębionych jeszcze przez napływ zachodnich przedsiębiorców i chińskich emigrantów z południowych Chin. W celu rozwiązania problemów bytowych gwałtownie zwiększającej się populacji powstał nowy typ zabudowy - *shikumen* (石库门).

Shikumen były budowane od drugiej połowy XIX wieku do końca pierwszej połowy XX wieku. Nazwa *shikumen* oznacza dosłownie „kamienne obramowanie drzwi” – stały element tego typu budynków. Początkowo zabudowa wznoszona była z drewna, natomiast murowane *shikumen* zaczęły powstawać po ustanowieniu zakazu budowy domów drewnianych, który obowiązywał od 1870 roku.

Istnieją dwa możliwe źródła pochodzenia nazwy *shikumen*. Pierwsze związane ze słowem *gu* (箍), które w dialekcie szanghajskim oznacza ‘obramowanie’, ‘obramowywać’ lub ‘owijać’. *Shikumen* powinny być zatem nazywane *shigumen*, jednak z biegiem czasu utrwalił się błędny zapis z wykorzystaniem znaku *ku* (库). W przypadku pierwszych, bardzo skromnych, drewnianych *shikumen*, nazwa miała prawdopodobnie dodatkowo podkreślać solidność wykonania domu (Feng 2009:16).

---

⁸⁷ Poza indywidualnie opisanymi przypadkami.

Rys. 1 i 2: Bramy wejściowe do *shikumen*: z lewej Puqingli, ulica Madang, alejka 306 nr 23 (普庆里, 马当路 306 弄 23 号), z prawej Jishanli, ulica Shanyin, alejka 310 nr 30 (积善里, 山阴路 310 弄 30 号).

Do najbardziej charakterystycznych cech tego typu zabudowy należy ciężka, czarna brama otoczona ozdobnym portalem. *Shikumen* budowane były w szeregach, sąsiadujące ze sobą budynki współdzieliły ściany boczne, dzięki czemu zajmowały mniejszą powierzchnię (ceny gruntu w zachodnich koncesjach były bardzo wysokie). Alejki, w których budowane były *shikumen* nazywają się *longtang* (弄堂). Cała dzielnice to natomiast *lilong* (里弄) – w dosłownym tłumaczeniu oznacza ‘sąsiedztwo’.

W latach dwudziestych, *shikumen* starszego i nowszego typu zamieszkiwane były przez 88% ludności Szanghaju (Feng 2009:12). Inne źródła mówią, że dzielnice *shikumen* stanowiły powyżej 60% budynków mieszkalnych⁸⁸.

Rys. 3: Umiejscowienie starych i nowych *shikumen* w obrębie centrum Szanghaju⁸⁹. *Shikumen* starego typu oznaczono symbolem: „•”, *shikumen* nowego typu oznaczono symbolem „••”.

⁸⁸ <http://tourschina.com/travel-shanghai/shikumen-buildings.htm>

⁸⁹ Zbiory muzealne Shikumen Open House Museum w Szanghaju.

Według danych statystycznych z 1999 roku, teren zajmowany przez *lilong* stanowił wówczas 16,5% powierzchni administracyjnej miasta, co równało się 2881 kilometrom kwadratowym (Zhang 2006:407).

Pod względem architektonicznym, *shikumen* czerpią zarówno ze stylu zachodniego budownictwa mieszkalnego (szczególnie angielskiej zabudowy szeregowej) jak i tradycyjnej rezydencji mieszkalnej *sanheyuan* (三合院), charakterystycznej dla południowych Chin (Feng 2009:17).

Rys. 4: Przykłady wpływów architektonicznych na *shikumen*: od lewej wejście do tradycyjnej południowo-chińskiej rezydencji *sanheyuan* oraz angielskie domy szeregowe⁹⁰.

Główna alejka w *lilong* przebiegała południkowo, podczas gdy boczne usytuowane były na linii wschód-zachód. Główne wejścia do budynków, prowadzące przez bramę były zwrócone na południe, zgodnie ze starą chińską zasadą „dobre wpływy idą z południa, złe zaś z północy”. Taki układ ma jeszcze znaczenie pragmatyczne – budynki skierowane drzwiami i oknami na południe są lepiej dogrzewane przez promienie słoneczne (Künstler 1991:72).

Rys. 5: Typowe układy dzielnicy *lilong* (Sheng 1987:25)⁹¹.

W typowym układzie dzielnicy *lilong*, główne wejście umiejscowione jest od południa (nr 1 na rys. 5) a zewnętrzną stronę zajmuje przestrzeń handlowo-usługowa (nr 5 na rys. 5). Alejki (nr 2 i 3 na rys. 5 – odpowiednio aleja główna i alejki boczne) biegną południkowo

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ Dostępne także: <http://www.mcgill.ca/files/mchg/li-fig23a.jpg>.

i równoleżnikowo. Alejka główna, oprócz funkcji komunikacyjnych, stanowi miejsce spotkań mieszkańców i zabaw dzieci, natomiast boczne, prowadzące do domów alejki, są w większości ślepe i traktowane prawie jak przestrzeń domowa. Zabudowę mieszkalną oznaczono na rysunku numerem 4, w jednym rzędzie występuje minimum pięć domów.

Wszystkie budynki w rzędzie tworzącym pojedynczy *longtang* odgródzone były od alejki murem, a ich bramy malowano na czarno i zwieńczone były rzeźbionym łukiem. Zamożniejsze domy wyróżniały się chińskimi sentencjami lub neobarokowymi motywami⁹².

Rys. 6: Płaskorzeźba barokowa nad wejściem do budynku: Xintiandi (新天地); zdobienia nad bramą wejściową Jishanli, ul. Shanyin alejka 310 (积善里, 山阴路 310 弄).

Shikumen starego typu powstały w latach sześćdziesiątych XIX wieku (Feng 2009:20). W najwcześniejszym okresie były to budynki drewniane, następnie drewniano-murowane. Wyraźne południowochińskie wpływy architektoniczne zaznaczały się nie tylko poprzez odgrózenie murem i występowanie dziedzińca, ale również w zastosowanych do budowy tradycyjnych materiałach i rozplanowaniu wnętrza domu (Lü & Luo & Zhang 2002:38).

Powstające w początkowym okresie budynki charakteryzowały się dużą ilością pomieszczeń, przeważnie pięciu lub sześciu izb na każdej z kondygnacji, dlatego duże, bogate rodziny chętnie nabywały tego rodzaju rezydencje mieszkalne (Feng 2009:21).

W omawianym okresie, oprócz zamożniejszych rezydencji, powstawało bardzo dużo prostych zabudowań przeznaczonych dla imigrantów i biedniejszej ludności. W latach sześćdziesiątych XIX wieku całkowita liczba drewnianych *shikumen* wyniosła ponad 8700 (Feng 2009:20), ich konstrukcja była bardzo opłacalną formą inwestycji dla zagranicznych i miejscowych przedsiębiorców. W poszukiwaniu dodatkowego zarobku, zaczęli oni zmniejszać rozmiar tylnych dziedzińców, zadaszać dziedzińce, zabudowywać tarasy, dzielić pokoje oraz nadbudowywać piętra nad pokojami skrzydłowymi i kuchnią. Zdarzało się, że w budynku, w którym początkowo mieszkała jedna rodzina, liczba mieszkańców zwiększała się cztero- lub pięciokrotnie. Znacznie spadła wtedy jakość życia w *shikumen*, ponieważ

⁹² Zbiory muzealne Shikumen Open House Museum.

zagęszczony układ pokoi na piętrach prowadził do pogorszenia systemu wentylacji i powstania pomieszczeń nie mających dostępu do światła słonecznego.

W latach dwudziestych XX wieku, ze względu na zwiększające się rozwarstwienie społeczne, pojawił się nowy rodzaj zabudowy, lepiej dostosowany do potrzeb mieszkańców (Feng 2009:24). W *shikumen* nowego typu inaczej rozplanowywano pomieszczenia, zaczęły przeważać budynki trzy kondygnacyjne, często z doprowadzoną kanalizacją i instalacją gazową (Feng 2009:25). Zachowano jednak podstawowe cechy charakterystyczne dla omawianej zabudowy, rezygnując z pomniejszych elementów, na przykład wysuniętych naroży dachów – tak zwanych „końskich głów” (马头 *mǎtóu*) (Zhang 2006:406). W porównaniu do *shikumen* starego typu, znacznie zmniejszono powierzchnie gruntu zajmowane przez budynki (nawet o 75%), dodając liczne udogodnienia, z wykorzystaniem pochodzących spoza Chin materiałów i technik budowlanych (Zhang et al. 2002:61).

Shikumen, w zależności od czasu wybudowania, warunków i wyposażenia dzieliły się na kilka rodzajów. Wśród starszych dominują *li* (里) oraz *long* (弄), wśród nowszych występują głównie *cun* (村) i *fang* (坊) (Feng 2009:27).

Poza tym, w pierwszej połowie XX wieku, oprócz *shikumen* powstawały w Szanghaju różnorodne wille z ogrodami, zamieszkiwane przez najbogatszą ludność oraz wielorodzinne bloki mieszkaniowe, nie posiadające większości cech charakterystycznych opisywanej w niniejszej pracy tradycyjnej szanghajskiej architektury.

Rozwój z dwu- lub trzykondygnacyjnych *shikumen* został zahamowany na początku lat 40 XX wieku. Kiedy Szanghaj znajdował się pod okupacją japońską, nastąpiła stagnacja w przemyśle budowlanym. Po 1949 roku tradycyjne budynki zostały uznane za niezbyt funkcjonalne, przestarzałe i w związku z tym zaprzestano ich dalszej konstrukcji⁹³.

2. Bieżąca sytuacja

W 1978 roku, kiedy Deng Xiaoping ogłosił reformy ekonomiczne, Szanghaj wszedł na nową drogę rozwoju. Jako ważny ośrodek chińskiego przemysłu, stopniowo przeobrażał się w międzynarodową metropolię, zwaną mianem „głowy smoka” (Tsai 2008:14).

Od początku lat osiemdziesiątych do miasta napływała duża liczba imigrantów, którzy w większości wprowadzali się do coraz bardziej zaniedbanych i nieremontowanych *shikumen*. (Lim 2004:5). Mimo rozwoju nowoczesnego budownictwa mieszkaniowego, ankieta przeprowadzona w 1987 roku wśród mieszkańców *lilong* wykazała, że 68,3% osób nie chciała zmienić miejsca zamieszkania. Za główną zaletę mieszkania w *shikumen* uważano bowiem

---

⁹³ Qian 1996 [brak strony], dostępne również <http://www.mcgill.ca/mchg/student/lilong>.

atrakcyjną lokalizację (Hammond 2006:16). Osobom, których domy zostały wyburzone, oferowano warunki mieszkaniowe zaprezentowane w poniższej tabeli:

Powierzchnia zburzonego mieszkania (m ² /os)	Przesiedlenie do nieodległego miejsca (m ² /os)	Przesiedlenie na obrzeża miasta (m ² /os)
Poniżej 4	Zachowanie powierzchni	4
4-7	4-5	5-6
7-10	5-6	6-7
10-13	6-7	7-8
13-16	7-8	8-9
16-19	8-9	9-10
19-22	9-10	10-11
22-25	10-11	11-12
25-30	11-12	12
Powyżej 30	12	12

Tabela 1: Standardy wymiany mieszkań dla osób, których budynki zostały wyburzone (1991 rok) .

Mieszkańcom pozostawiono prawo wyboru miejsca przeprowadzki – w pobliżu zburzonej dzielnicy *lilong* lub na obrzeżach miasta. Mieszkania zastępcze miały znacznie mniejszą powierzchnię, tylko trochę większą w przypadku lokalizacji na peryferiach, co może wskazywać na intencję władz miasta. Odzyskane w ten sposób grunty w centrum metropolii mogły zostać zagospodarowane w inny, bardziej dochodowy sposób – na przykład poprzez przeznaczenie ich pod działalność komercyjną. Proces wyburzeń starych dzielnic trwał przez całe lata osiemdziesiąte, jednak w kolejnej dekadzie starano się zmniejszyć ich skalę (Wong 2007:3).

Z drugiej strony, w 1993 roku w Szanghaju przeprowadzono reformę otwierającą rynek nieruchomości na zagranicznych inwestorów (Wu 2000:1359-1377), co było jednym z czynników przyspieszających zmiany w urbanistycznym krajobrazie miasta. Dwa lata później wprowadzono przepisy delegujące uprawnienia urbanistyczne ze szczebla centralnego na szczebel regionalny. Władze lokalne zyskały w ten sposób realny wpływ na kształt zmian zachodzących w mieście. Konkurencja w przyciąganiu inwestorów sięgała szczebla dzielnic, co powodowało stale rosnące zagrożenie dla atrakcyjnie położonych starych alejek w Szanghaju (Tsai 2008:25-26). Mimo stopniowego odchodzenia od metody wyburzania całych dzielnic (dominującej w latach 80.), ilość relokacji wzrosła w ostatniej dekadzie XX wieku o 34% (Lim 2004:5).

Statystyki pokazują, iż w latach dziewięćdziesiątych odnowiono 3,65 mln metrów kwadratowych powierzchni mieszkaniowej, poprawiając warunki życia 640 tys. mieszkańców. W tym samym czasie wyburzono 27,87 mln metrów kwadratowych powierzchni mieszkaniowej oraz relokowano 1,8 mln osób (Lim 2004:5). Z innych danych wynika jednak, że w latach 1995-

2003 wyburzono 31 mln metrów kwadratowych (odpowiadało to 704423 budynkom mieszkalnym) a około 2 milionów mieszkańców zostało przesiedlonych (Chen [&] Sun 2007:5).

Dysproporcja pomiędzy ilością domów odnawianych i chronionych a obiektami wyburzonymi wynikała z polityki miasta. Zdecydowano, że wyburzenia są konieczne dla zwiększenia statystycznej powierzchni mieszkalnej na osobę, mimo inkrementalnej liczby mieszkańców. Dane uzyskane z Szanghajskiego Biura Statystycznego są dowodem na to, że cel ten został zrealizowany.

Rok	Powierzchnia mieszkaniowa per capita (w m ²)	Gęstość populacji (os/km ²)
1978	4.5	1 785
1990	6.6	2 104
2000	11.8	2 536
2008	16.9	2 978

Tabela 2. Porównanie średniej powierzchni mieszkalnej oraz gęstości populacji w latach 1978-2008⁹⁴.

Aby sprostać potrzebom mieszkaniowym ludności, w Szanghaju przyjęto politykę efektywnego wykorzystania przestrzeni poprzez budowę budynków wielokondygnacyjnych. Tereny po wyburzonych dzielnicach dwu- lub trzypiętrowych domów wypełniły znacznie wyższe konstrukcje, co z wielokrotnością zagęszczenie ludności na danym terenie. Obecnie, średnia gęstość zaludnienia w Szanghaju wynosi 2158 os./km². Największe skupienie ludności występuje w dzielnicach Huangpu (黄浦), Jing'an (静安) oraz Luwan (卢湾), osiąga odpowiednio 48 501 os./km², 40 630 os./km² oraz 38 969 os./km²⁹⁵.

W 1999 roku, rada miejska uchwaliła nową strategię urbanistyczną mającą na celu osiągnięcie równowagi pomiędzy „wyburzeniami, polepszaniem warunków i ochroną budynków” (拆、改、留 *chāi, gǎi, liú*). Od tego czasu więcej uwagi poświęcono ochronie zabytkowych zabudowań. Budynkom o znaczeniu historycznym przypisano odpowiednie rangi (budynek o znaczeniu krajowym, budynek o znaczeniu dla miasta, budynek o znaczeniu dla dzielnicy), a przepisy o ich ochronie zostały uchwalone przez Miejski Kongres Ludowy Szanghaju⁹⁶ i weszły w życie z początkiem 2003 roku (Lim 2004:7).

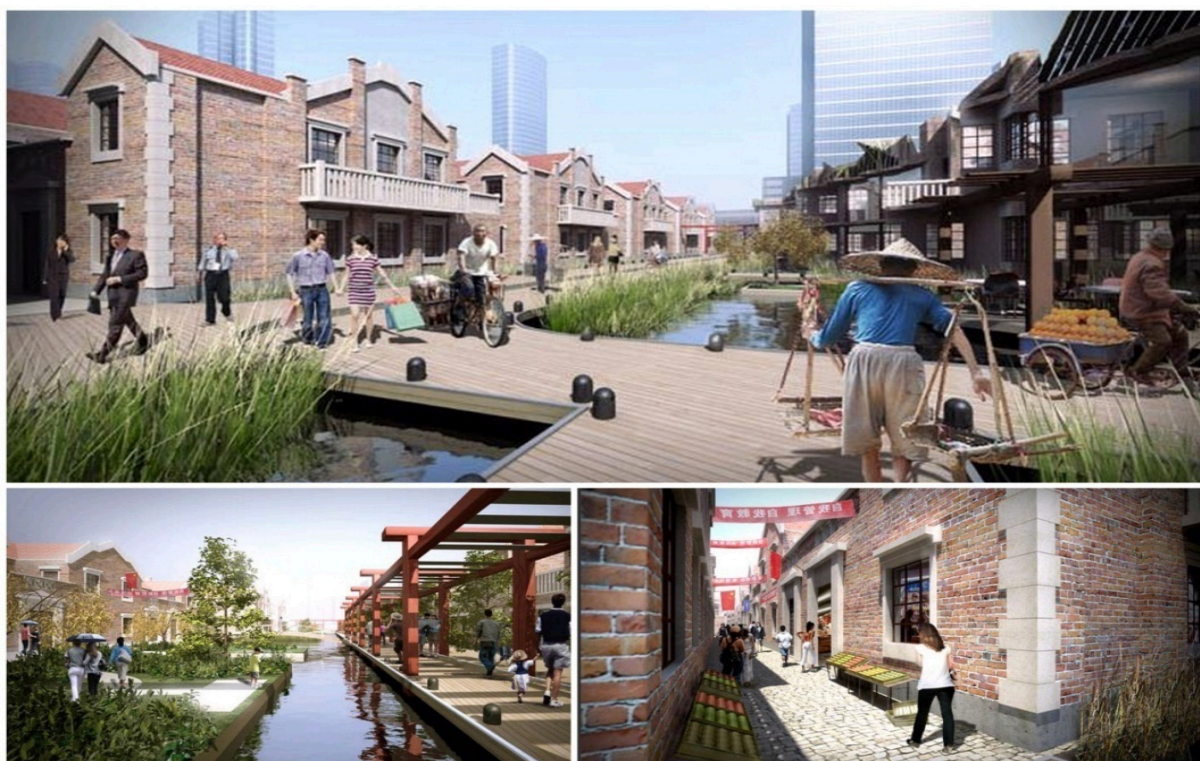
⁹⁴ Lim Poh Im 2004:6; <http://www.stats-sh.gov.cn/2003shtj/tjn/nje07.htm?d1=2007tjnje/e1702.htm>, <http://www.stats-sh.gov.cn/2003shtj/tjn/nje09.htm?d1=2009tjnje/E0304.htm>

⁹⁵ <http://www.stats-sh.gov.cn/2003shtj/tjn/nje07.htm?d1=2007tjnje/e0302.htm>

⁹⁶ Ang. Shanghai Municipal People's Congress, chiń. 上海市人大常委会.

W Szanghaju wydzielono 19 miejsc o znaczeniu krajowym i 113 miejsc o znaczeniu dla miasta. Chronione budynki zajmują 4 mln m², obejmując 632 lokacje i ponad dwa tysiące budynków. Rejestr miejsc chronionych zawiera 144 różnych ulic i alejek⁹⁷.

Dodatkowo, w maju 2001 roku uchwalono długoterminowy plan urbanistycznego rozwoju miasta (Shanghai City Master Plan 1999-2020). W wyznaczonym okresie Szanghaj ma stać się centrum światowego handlu, finansów i logistyki (Pan 2000:12-14). Zakłada się, że część mieszkańców zamieszka w obrębie miast-satelitów, a aglomeracja szanghajska przeistoczy się w megalopolis delty Rzeki Długiej. Plany dotyczące ścisłego centrum zakładają zwiększenie ilości terenów zielonych i przestrzeni otwartych, przy zmniejszeniu gęstości i ograniczeniu wysokości zabudowy (ibidem 11-12). Jednym z ważnych założeń dotyczących gospodarowania ścisłym centrum jest uwzględnienie tradycyjnej zabudowy *shikumen* jako ważnego elementu związanego z wartościami historyczno-kulturowymi (Lim 2004:7). *Shikumen* uwzględnione są w wizualizacji zrewitalizowanego centrum miasta.

Rys. 7: Wizualizacja zrewitalizowanego centrum Szanghaju po wprowadzeniu założeń planu rozwoju na lata 1999-2020⁹⁸.

Dane z 2005 roku wskazują, że znajdujące się na terenie miasta budynki mieszkalne o wartości historycznej i kulturowej zajmują powierzchnię równą 12 mln m². Powierzchniowo największą część stanowią dzielnice *lilong* starego typu, zajmując 6,17 mln m², a nowego typu

⁹⁷ http://www.shgtj.gov.cn/gtjdoc/english/historic/201001/t20100121_357153.html

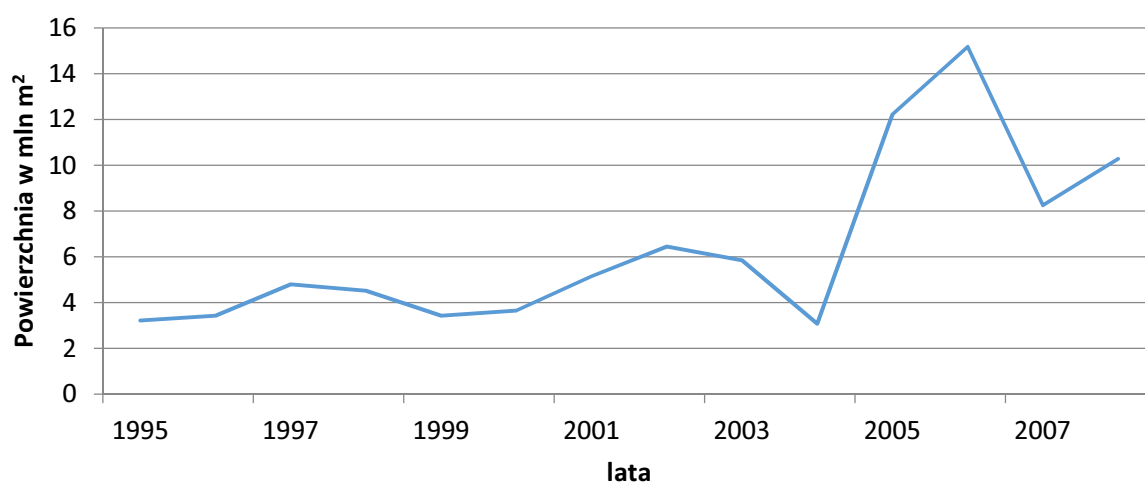
⁹⁸ <http://www.except.nl/design/shanghaiurbanplan/index.html>

3,35 mln m². Wśród niewyburzonych budynków mieszkalnych znajdują się również konstrukcje nowsze – rezydencje z ogrodami (花园住宅 *huāyuán zhùzhái*), jak i bloki mieszkalne (公寓类 *gōngyùlèi*), które wypierały *shikumen*, aby pomieścić większą ilość mieszkańców (1,79 mln m²)⁹⁹.

Uzyskanie dokładnych danych jest utrudnione, ze względu na stale zmieniającą się sytuację lub ich utajnienie. Na portalu internetowym Urzędu do Spraw Planowania i Zagospodarowania Terenem Miasta Szanghaj (上海市规划和国土资源管理局 *Shànghǎishì guīhuà hé guótǔ zīyuán guǎnlǐjú*) opublikowano informację mówiącą, że ponad połowę prawnie chronionych budynków w Szanghaju stanowią: rezydencje z ogrodem, *shikumen* starego i nowego typu, bloki mieszkalne oraz sześć typów budynków przemysłowych¹⁰⁰.

Na stronach Szanghajskiego Biura Statystycznego znajdują się dane dotyczące skali wyburzeń budynków mieszkalnych. Nie znajdziemy w tych danych podziału na konkretne typy tychże budynków. Pokazują one jednak, że wyburzenia prowadzone są na bardzo dużą skalę, która w ostatnich latach znacząco wzrosła.

Wykres 1: Wyburzenia budynków mieszkalnych w latach 1995-2008¹⁰¹

3. Koncepcje ochrony *shikumen*

Istnieją dwie główne koncepcje ochrony zabudowy *shikumen*. Pierwsza, dość powszechna, polega na renowacji budynków z równoczesną zmianą funkcji z mieszkalnej na komercyjną. Druga to odnowienie i poprawa warunków mieszkaniowych bez zmiany funkcji spełnianej przez budynki (Tsai 2008:25).

⁹⁹ http://www.shgtj.gov.cn/gtzyzw/ldft/200812/t20081225_175089.htm

¹⁰⁰ http://www.shgtj.gov.cn/gtzyzw/ldft/200812/t20081225_175089.htm

¹⁰¹ <http://www.stats-sh.gov.cn/2003shtj/tjn/nje09.htm?d1=2009tjnje/E1707.htm>

Najbardziej znanym przykładem odnowionej dzielnicy *shikumen* jest szanghajskie Xintiandi (新天地). Prowadzone tam od 1997 do 2002 roku prace renowacyjne polegały na gruntownej przebudowie ok. 52 hektarów alejek w dystrykcie Taiping Qiao (太平桥), części dzielnicy Luwan¹⁰². Alejki te cechowało bardzo gęste zaludnienie – teren Taiping Qiao zamieszkały był przez siedemdziesiąt tysięcy osób. Projekt przebudowy zakładał, że miejsce ma zachować najistotniejsze cechy tradycyjnej szanghajskiej architektury, skomponowane z elementami nowoczesnymi (Tsai 2008:37).

Rys. 7: Przebieg prac renowacyjnych w Taiping Qiao¹⁰³.

Przebieg prac renowacyjnych polegał głównie na zburzeniu oryginalnych budynków, z wyjątkiem pozostawienia części fasad (Tsai 2008:40). Firma zajmująca się inwestycją tłumaczyła konieczność wyburzeń osłabioną konstrukcją przeludnionych domów. Budynki wzniesiono na nowo zachowując główne cechy szanghajskiej architektury. Dotychczasowi mieszkańcy musieli wyprowadzić się z zajmowanych domów. W pierwszym etapie relokacji (w 1997 roku) rodzinom przysługiwało średnio 15,6 tysiąca dolarów rekompensaty. Kwotę odszkodowania zwiększono później do 20 tysięcy dolarów, ze względu na gwałtowny wzrost cen nieruchomości w mieście. Kwota ta nie wystarczała na zakup mieszkania, a przyjęte warunki kompensaty nie były korzystne dla mieszkańców, szczególnie dla rodzin wieloosobowych, ponieważ opierały się na zajmowanej powierzchni mieszkalnej a nie kwocie kompensaty na osobę¹⁰⁴.

Obecnie Xintiandi jest głównie miejscem rozrywki, butików oraz ekskluzywnych restauracji. Spośród 79 odnowionych budynków, 41 mieści luksusowe restauracje, bary, kluby nocne i kawiarnie; 27 to sklepy z pamiątkami, galerie sztuki i galerie mody. Pozostałe to hotele, kompleks odnowy biologicznej oraz kino (Ren 2008:37). W odnowionym kompleksie znajduje się także

¹⁰² http://www.xintiandi.com/english/aboutus_taipingqiao.asp [10.04.2011].

¹⁰³ Fotografie wykonane przez autorkę w szanghajskim Shikumen Open House Museum.

¹⁰⁴ Lan Feng, The 4th IACP Conference, Shanghai June 19-20, 2010.

muzeum poświęcone *shikumen* – dom urządzony w stylu lat trzydziestych XX wieku oraz budynek, w którym odbył się Pierwszy Kongres Komunistycznej Partii Chin (中国共产党第一次全国代表大会 Zhōngguó Gòngchǎndǎng dìyīcì quánguó dàibiǎo dàhuì) (patrz rys. 8).

Rys. 8: Odnowione Xintiandi.

Ze względu na sposób przeprowadzonej rewitalizacji, polegającej częściowo na wyburzeniu oryginalnych form i zastąpieniu ich replikami, wielu mieszkańców Szanghaju uważa, że Xintiandi przypomina makietę, która nie ma wiele wspólnego z tradycyjną zabudową.

Podobne opinie przytoczone zostały w artykule *Forward to the Past: Historical Preservation in Globalizing Shanghai* autorstwa Ren Xuefei. W czasie przebudowy Xintiandi autorka przeprowadziła wiele rozmów z architektami, urzędnikami a także mieszkańcami obszaru. Poniżej przytoczono wypowiedź mieszkańca domu znajdującego się w sąsiedztwie nowopowstałego Xintiandi:

“Vincent Lo¹⁰⁵ mieszka dokładnie po drugiej stronie ulicy. Nigdy nas nie odwiedził. Zbudował park, ale nie dla nas. Tam odbywają się koncerty i inne wydarzenia, ale nie stać nas na bilet. Oni blokują dostęp do parku w czasie imprez. *Shikumen* zachowane w formie Xintiandi to nie są prawdziwe *shikumen*. To są drogie sklepy dla bogatych. Tu [wskazuje palcem] są prawdziwe *shikumen*.” (Ren 2008:39).

Są jednak tacy, dla których Xintiandi stanowi przykład nowoczesnego podejścia do ochrony charakterystycznej zabudowy. Argumentują, iż stare, niszczone budynki zostały wykorzystane w atrakcyjny sposób, a mieszkające w niedogodnych warunkach osoby miały

¹⁰⁵ Prezes korporacji Shui On Land, odpowiedzialnej za przebudowę Xintiandi.

możliwość przeniesienia się do domów o wyższym standardzie. Co więcej, inwestycja zwiększyła zainteresowanie tą tradycyjną formą architektoniczną. Ważnym aspektem są również korzyści finansowe dla miasta, czerpane z ekskluzywnej dzielnicy turystyczno-rozrywkowej (Tsai 2008:39-43). Władze miejskie utrzymują, że renowacja Xintiandi jest nowoczesnym sposobem na zapewnienie harmonii w mieście¹⁰⁶.

Według Ren Xuefei, latem 2005 roku na terenie przeznaczonym do wyburzenia mieszkało jeszcze 300 rodzin, które nie godziły się na oferowaną wysokość kompensaty. Negocjacje z tymi rodzinami były przeprowadzane indywidualnie, proponowano im różne dodatkowe korzyści, np. ubezpieczenie medyczne czy miejsca pracy. Rok później, wśród gruzów wyburzonego sąsiedztwa, wciąż mieszkało 30 rodzin. Ci ich członkowie, którzy byli zatrudnieni w przedsiębiorstwach publicznych lub miejskich jednostkach administracyjnych, doświadczali presji w miejscu pracy. Niekiedy pozbawiano mieszkańców dostępu do mediów. Ostatecznie rodziny zostały poinformowane, że w grudniu 2006 roku zostaną przymusowo relokowane (Ren 2008:38-39).

Inny model rewitalizacji starych alejek przyjęto w miejscu o nazwie Tianzifang (田子坊). Wprawdzie w latach dziewięćdziesiątych przeznaczono ten obszar do wyburzenia, jednak dzięki projektowi Wu Meisen (吴梅森), który stworzył wizję kreatywnego wykorzystania starej dzielnicy trzypiętrowych *shikumen*, władze Szanghaju odstąpiły od planu wyburzeń¹⁰⁷. W 1998 roku stworzono artystyczną enklawę, w której wystawiać mogli swoje prace lokalni twórcy. Obecnie jest to miejsce o charakterze turystycznym i komercyjnym. Galerie i wystawy prac fotografów zostały wyparte przez sklepy z pamiątkami oraz restauracje (działa około 400 miejsc handlowo-usługowych). Odmienność Tianzifang od Xintiandi polega głównie na pozostawieniu części terenu jego dotychczasowym mieszkańcom. Podczas prowadzonych prac, większość zmuszona była opuścić Tianzifang (1,4 tysięcy rodzin), lecz dzięki temu, że część górnych kondygnacji budynków zachowało funkcje mieszkalne, nadal mieszka tam około 300 osób (ibid).

Niektóre prace renowacyjne przybierają niespodziewany wymiar, czego przykładem może być *lilong* Fukangli (福康里). Według planów, miał on zostać odnowiony przy zachowaniu funkcji mieszkalnych. W „procesie odnowy” budynki zostały wyburzone a następnie zrekonstruowane na planie pierwotnego dystryktu. Poza tym, na terenie *longtang* zwiększono ilość zieleni. Po zakończeniu prac, połowa mieszkańców powróciła na dotychczasowe miejsce zamieszkania (Tsai 2008:25). Przypadek ten potwierdza istnienie przekonania lokalnej społeczności o wyższości nowego nad starym¹⁰⁸.

---

¹⁰⁶ http://www.shgtj.gov.cn/gtzyzw/ldft/200812/t20081225_175089.htm

¹⁰⁷ “Heritage on the hammer, urban preservation under pressure”. W: *Shanghai Daily* 19.5.2010.

¹⁰⁸ Por. Lim Hui Sin “Preserving the past”. W: *Shanghai Spotlight* 03.2008.

W Szanghaju chronione są także miejsca o znaczeniu historycznym. Najważniejszym zabytkiem o znaczeniu krajowym jest wspomniane wcześniej miejsce Pierwszego Kongresu Partii Komunistycznej. Wiele z chronionych budynków ma związek z politykami i działaczami Komunistycznej Partii Chin. W *lilong* Jiaxiuli (甲秀里) znajduje się np. *shikumen* będący jedną z rezydencji Mao Zedonga (毛泽东). W 1977 roku został wpisany na miejską listę chronionych zabytków¹⁰⁹, a po pracach renowacyjnych w 2008 roku udostępniono go zwiedzającym. Z zewnątrz zachowane zostały cechy architektoniczne *shikumen*, natomiast w środku stworzono wystawę obrazującą warunki życia Mao w Szanghaju. Odnowiona i udostępniona do zwiedzania została również była rezydencja pisarza Lu Xun (鲁迅). Ze względów polityczno-historycznych odnowiona jest również cała aleja Yuyang Li (渔阳里), w której miała siedzibę Liga Młodzieży Socjalistycznej (中国社会主义青年团 *Zhōngguó Shèhuìzhǔyì Qīngniántuán*).

Rys. 9: Odrestaurowane *shikumen* to m.in. niegdysiejsze rezydencje znanych i cenionych osób. Zdjęcie po lewej: woskowa figura Mao Zedonga w jego dawnym mieszkaniu. Prawy górny róg: miejsce pierwszego Plenum Komunistycznej Partii Chin. Prawy dolny róg: dawna rezydencja Lu Xuna.

4. Promocja kultury *shikumen*

W ostatnich latach, ze względu na zainteresowanie architekturą i kulturą szanghajskich *longtang*, prowadzone są działania promujące tą formę zabudowy i tradycji z nią związanych. Pawilon Szanghajski na Wystawie EXPO został zaprojektowany na kształt budynku *shikumen*. „Zachowując formy i jednorodność, mieszając historię i nowoczesność, doprowadzić do spotkania Wschodu i Zachodu”¹¹⁰ – *shikumen* wpisywało się w hasło przewodnie Wystawy EXPO. Wewnątrz pawilonu umieszczono ekspozycję przedstawiającą styl życia mieszkańców starych alejek (ibid).

¹⁰⁹ <http://shanghai.cultural-china.com/html/Travel/Former-Residences-of-Celebrities/200811/13-1372.html>

¹¹⁰ http://en.expo2010.cn/c/en_dq_tpl_271.htm

W trakcie trwania wystawy organizowano też bezpłatne wycieczki autobusowe po szanghajskich atrakcjach turystycznych. Inicjatywa podjęta przez dzielnicę Luwan obejmowała zwiedzanie m.in. Tianzifang oraz Xintiandi¹¹¹. W kwietniu, na terenie Xintiandi odbył się Tydzień Kultury *Shikumen*. Podobne wydarzenie miało miejsce w lipcu na szanghajskim starym mieście – prezentowano obyczaje związane z życiem w alejkach, odbywały się pokazy tradycyjnych zawodów, a turyści mogli wysłuchać wykładów prowadzonych w herbaciarni.

Rys. 10: Makieta alejki podczas święta kultury *lilong*, Szanghaj lipiec 2010 roku.

5. Podsumowanie

Mieszkańcy Szanghaju, bez względu na wiek, pamiętają o tradycji miasta i w większości pragną jej zachowania. Cieniem na przyszłości *shikumen* kładą się niektóre uchwały władz, skutkujące pojawieniem się na ścianach wielu budynków oznaczenia „do rozbiórki”. Z drugiej strony, władze miasta czynią pewne wysiłki, aby zainteresować mieszkańców i turystów kulturą „starego Szanghaju”.

Na szczęście, *shikumen* wpisano do długoterminowego planu urbanistycznego rozwoju miasta na lata 1999-2020. Autorka pracy pragnie wyrazić nadzieję, iż dzięki tego rodzaju działaniom, czerpiąca z tradycji architektonicznej Wschodu i Zachodu forma zabudowy nie zostanie zapomniana.

---

¹¹¹ “Free tour buses prowl Luwan”. *Shanghai Daily*, 19.05.2010.

BIBLIOGRAFIA

- Chen Xiangming [&] Sun Jiaming 2007. "Untangling a Global - Local Nexus: Sorting out Residential Sorting in Shanghai". *Environment and Planning A* 10, 2324-2345.
- Feng Shaoting (ed.) 2009. *Shikumen, Shanghai tese Minju yu Longtang Fengqing* [*shikumen: Charakterystyka zabudowań mieszkalnych Szanghaju i urok alejek longtang*]. Shanghai: Shanghai Renmin Chubanshe.
- 冯绍霆主编 2009。石库门，上海特色民居与弄堂风情。上海：人民出版社。
- Hammond, Paul H. 2006. *Community Eclipse And Shanghai's Lilong*. Columbia: University of Missouri.
- "Heritage on the Hammer: Urban Preservation Under Pressure". *Shanghai Daily* 19.05 2010.
- Künstler, Mieczysław Jerzy 1991. *Sztuka Chin*. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Lan Feng 2010. *Adaptive Reuse of Historic Residential Housing for Commercial Development - A Case Study of Xintiandi Redevelopment Project in Shanghai, China*. Materiały konferencyjne The 4th IACP Conference, Shanghai.
- Lim Hui Sin 2008. "Preserving the Past". *Shanghai Spotlight* 3.
- Lim Poh Im 2004. *Urban Renewal in a Fast Growing Metropolis: Case Study of Shanghai, China*. Penang: Socio-Economic & Environmental Research Institute.
- Lü Junhua [&] Luo Bide [&] Zhang Jie (eds.) 2002. *Zhongguo Xiandai Chengshi Zhuzhai* [współczesne rezydencje mieszkalne w chińskich miastach]. Beijing: Qinghua Daxue Chubanshe.
- 吕俊华[&]罗彼得[&]张杰 编著 2002。中国现代城市住宅。北京：清华大学出版社。
- Pan Haixiao 2000. *Shanghai from Dense Mono-Center to Organic Poly-Center*. Shanghai: Tongji University.
- Ren Xuefei 2008. *Forward to the Past: Historical Preservation in Globalizing Shanghai*. East Lansing: Michigan State University
- Tsai Wan-Lin 2008. *The Redevelopment and Preservation of Historic Lilong Housing in Shanghai*. Philadelphia: University of Pennsylvania.
- Wong, Raymond W. M. 2007. *Preservation of Traditional Buildings with Heritage Value in Asian Cities with Colonial Background – Shanghai, Guangzhou and Hong Kong Cases*. Hong Kong: University of Hong Kong.
- Zhang Fuhe 2006. *Zhongguo jindai Jianzhu Yanjiu yu Baohu* [badania i ochrona nowożytnych zabudowań w Chinach]. Beijing: Qinghua Daxue Chubanshe
- 张复合 2006。中国近代建筑研究与保护。北京：清华大学出版社

Oblicza wielkich aglomeracji chińskich w obiektywie reżyserów Szóstej Generacji

Celem niniejszego artykułu jest opisanie tzw. Szóstej Generacji reżyserów chińskich. Na przykładzie wybranych filmów scharakteryzowano najważniejsze cechy tej grupy artystów: styl filmowania, interesującą ich tematykę oraz przedstawiane problemy społeczne.

Artykuł otwiera definicja charakterystycznego dla chińskiej kinematografii pojęcia „generacji” reżyserów, po czym następuje próba umiejscowienia tej grupy twórców w konkretnych realiach historyczno-społecznych, pokazując szerszy kontekst dla sztuki, którą tworzyli. Na końcu przedstawiono sylwetki biograficzne i artystyczne najważniejszych dla nurtu reżyserów i na przykładzie wybranych filmów omówiono charakterystykę ich twórczości.

1. Znaczenie pojęcia „generacji” dla chińskiej kinematografii

Rozważania nad tzw. Szóstą Generacją (第六代导演 *dì-liù dài dǎoyán*) reżyserów chińskich należy rozpocząć od wyjaśnienia pojęcia „generacji reżyserów” (导演代际 *dǎoyán dài jì*) w chińskiej kinematografii. W przeciwieństwie do zachodniej teorii filmoznawczej, w której stosuje się podział na m.in.: okresy, ery, nurty bądź prądy, w teorii kina chińskiego używa się terminu „generacja”¹¹² do określenia i skategoryzowania kolejnych etapów i stylów twórczości filmowej.

Do Pierwszej Generacji (地一代 *dì-yī dài*) zalicza się reżyserów z początków chińskiej kinematografii, tj. autorów filmów niemych z pierwszej i drugiej dekady dwudziestego wieku, takich jak Zhang Shichuan (张石川) czy Zheng Zhengqiu (郑正秋), tworzących głównie w Szanghaju. Kolejna, Druga Generacja (第二代 *dì-èr dài*), której rozkwit przypada na lata trzydzieste i czterdzieste, to twórcy nurtu „filmu lewicowego” (左翼电影 *zuǒyì diànyǐng*), poruszającego ważne problemy społeczne: biedę, niezaradność, niesprawiedliwość. Trzecia Generacja (第三代 *dì-sān dài*) to reżyserzy aktywni w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych,

---

¹¹² W tym artykule termin „generacja” będzie używany na zmianę z terminem „pokolenie” reżyserów.

tworzący kino socrealistyczne i propagandowe. Czwarta Generacja (第四代 *dìsì dài*) to w większości artyści debiutujący w średnim i podeszłym wieku, np. Xie Fei (谢飞), którzy zaczęli przygodę z filmem po roku 1977, czyli po zakończeniu rewolucji kulturalnej. Ich twórczość skupia się na tzw. „sztuce blizn i ran” (伤痕艺术 *shānghén yìshù*) po traumatycznych wydarzeniach czasów rewolucji, a także wyrażaniu sprzeciwu wobec tradycyjnych chińskich wartości (Xiao 1998:3-30).

Powyzsza systematyzacja powstała w połowie lat osiemdziesiątych, w związku z rosnącą popularnością reżyserów tzw. Piątej Generacji (第五代导演 *dì-wǔ dài dǎoyán*) (Guo 2006:121-123). Do tej kategorii twórców zaliczamy wielkich mistrzów chińskiego kina, takich jak: Zhang Yimou¹¹³, Chen Kaige¹¹⁴, Tian Zhuangzhuang¹¹⁵ czy Zhang Junzhao¹¹⁶. Piąte Pokolenie ma również ogromne znaczenie dla analizowanej w tym artykule Generacji Szóstej – to właśnie poprzednicy utorowali młodym twórcom drogę do światowych festiwali filmowych i sprawili, że świat zachodni poznał chińskie kino i szerzej się nim zainteresował¹¹⁷.

Podział na filmowe generacje nie zależy jedynie od prostego układu chronologicznego, ale również od wielu innych czynników. „Pokolenie” reżyserów to nie tylko grupa ludzi urodzonych i tworzących filmy w podobnym czasie, to także filmowcy, którzy poruszają podobne tematykę i tworzący w zbliżonej stylistyce oraz formie (Guo 2006:121-123). W Chinach, reżyserów jednej generacji dodatkowo łączy wspólne doświadczenie pokoleniowe, które ma wpływ na twórczość całej grupy artystów. Dla Piątej Generacji takim przeżyciem były

---

¹¹³ Zhang Yimou (张艺谋, ur. 1951) w 1978 roku podjął studia na wydziale operatorskim na Pekinńskiej Akademii Filmowej. Po studiach współtworzył *Żółtą ziemię* (黄土地 *Huáng tǔdì*) Chena Kaige oraz *Jeden i osiem* (一个和八个 *Yī gè hé bā gè*) Zhanga Junzhao jako autor zdjęć i operator kamery. Jego debiutem reżyserskim jest film *Czerwone sorgo* (红高粱 *Hóng gāoliáng*) z 1987 roku. Inne dzieła reżysera to: *Zawieście czerwone latarnie* (大红灯笼高高挂 *Dà hóng dēnglóng gāogāo guà*) z 1991 roku, *Historia Qiu Ju* (秋菊打官司 *Qiū Jū dǎ guānsī*) z 1992 roku, *Aby żyć* (活着 *Huózhe*) z 1994 roku oraz *Hero* (英雄 *Yīngxióng*) z 2002 roku (Berry 2005:109-111).

¹¹⁴ Chen Kaige (陈凯歌, ur. 1952 r.) pochodzi z ważnej pekińskiej rodziny filmowej, jego ojciec był reżyserem, a matka aktorką. W latach 1978-1982 studiował reżyserię na prestiżowej Pekinńskiej Akademii Filmowej. Jego najważniejsze filmy to m.in. *Żółta ziemia* z 1984 roku oraz *Żegnaj, moja konkubino* (霸王别姬 *Bàwáng bié jī*) z 1993 roku, za który reżyser otrzymał Złotą Palmę na festiwalu filmowym w Cannes (Berry 2005:83-85).

¹¹⁵ Tian Zhuangzhuang (田壮壮, ur. 1952 r.) pochodzi z filmowej rodziny, oboje rodzice byli aktorami. W latach 1978-82 studiował reżyserię na Pekinńskiej Akademii Filmowej. Jego najważniejsze filmy to *Złodziej koni* (盗马贼 *Dào mǎ zéi*) z 1986 roku, poruszający tematykę mniejszości narodowych, oraz *Niebieski latawiec* (蓝风筝 *Lán fēngzheng*) o czasach rewolucji kulturalnej (Zhang, Xiao 1998:337-338).

¹¹⁶ Zhang Junzhao (张军钊, ur. 1952 r.) jest jednym z najważniejszych twórców Piątej Generacji, mniej znanym za granicą od pozostałych wymienionych. Jego pierwszym i najwybitniejszym filmem jest *Jeden i osiem* z 1984 roku, uważany za pierwszy film zapowiadający nadejście Piątej Generacji (Zhang [&] Xiao 1998:388).

¹¹⁷ Twórcy Piątej Generacji zdobyli takie nagrody jak: Złoty Niedźwiedź na festiwalu filmowym w Berlinie w 1988 roku dla *Czerwonego sorgo* Zhanga Yimou, Złoty Lew na festiwalu w Wenecji w 1992 roku dla *Historii Qiu Ju* również w reżyserii Zhanga Yimou, Złota Palma w Cannes w 1993 roku dla *Żegnaj moja konkubino* Chena Kaige (Xiao 1998:29-30).

wydarzenia rewolucji kulturalnej, dla Szóstej studenckie protesty wiosną 1989 roku i ich punkt kulminacyjny w postaci masakry na Placu Tian'anmen¹¹⁸.

2. Kim są reżyserzy Szóstej Generacji?

Twórczość reżyserów Szóstej Generacji ze względu na swą różnorodność stylistyczną i tematyczną wymyka się często próbom formalnego zdefiniowania. Do tej kategorii należy już ponad sto filmów kilkudziesięciu twórców i w związku z tym trudno wyodrębnić z nich elementy wspólne składające się na spójną definicję. Jeśli chodzi o ramy czasowe, Szósta Generacja to głównie absolwenci wydziału reżyserskiego Pekinńskiej Akademii Filmowej¹¹⁹ z lat 1989 oraz 1991.

Reżyserem, którego uznaje się za prekursora twórczości Szóstej Generacji, jest Zhang Yuan (张元). Urodzony w 1963 roku w Nankinie, swoje studia na Pekinńskiej Akademii Filmowej ukończył w roku 1989. Jego drugi film, *Pekinskie bękarty* (北京杂种 *Běijīng zǎzhǒng*), zasłynął jako pierwszy obraz nowego nurtu kina niezależnego. Nakręcony w paradokmalnym stylu, film jest zapisem życia i kariery muzyków pekińskiego zespołu rockowego oraz analizą rockowej subkultury młodzieżowej. Wiele dzieł Zhang Yuan budziło sporo kontrowersji, np. *Pałac Wschodni, Pałac Zachodni* (东宫, 西宫 *Dōnggōng, Xīgōng*) z roku 1996 – pierwszy chiński obraz w całości poświęcony miłości homoseksualnej. Od roku 1994 twórczość Zhanga i sześciu innych twórców niezależnych została zakazana w ChRL w ramach polityki „braku dyskusji” (不争论 *bù zhēnglùn*) o sprawach niepożądanych dla wizerunku chińskiego rządu. Zhang jest również autorem wielu filmów dokumentalnych, zarówno krótko, jak i pełnometrażowych (Berry 2005:143-144).

Kolejnym ważnym twórcą Szóstej Generacji jest Jia Zhangke (贾樟柯), znacznie młodszy od większości członków grupy (urodził się w 1970 roku). Jako jeden z nielicznych reżyserów Szóstej Generacji nie pochodzi z rodziny o filmowych korzeniach, ale z zesłanej do miasta Fenyang (汾阳) w prowincji Shanxi (山西) rodziny biednych intelektualistów. Jia studiował na Pekinńskiej Akademii Filmowej w latach 1993-1997. Na ostatnim roku studiów nakręcił swój pierwszy film pełnometrażowy *Kieszonkowiec* (小武 *Xiǎo Wǔ*), traktujący o złodzieju

---

¹¹⁸ Masakra na Placu Tian'anmen (天安门广场事件 *Tiān'ānmén Guǎngchǎng Shìjiàn*) – nazwa ta odnosi się do krwawego stłumienia antyrządowych protestów (głównie studenckich) w Pekinie w nocy z 3 czerwca na 4 czerwca 1989 roku. Było to dramatyczne zakończenie fali protestów, które objęły cały kraj. Pekinskie represje przeszły do historii ze względu na szczególną brutalność władz oraz dużą liczbę 241 zabitych oraz ponad 7000 rannych (<http://www.britannica.com/event/Tiananmen-Square-incident>).

¹¹⁹ Pekinńska Akademia Filmowa (北京电影学院 *Běijīng Diànyǐng Xuéyuàn*), szkoła państwowa założona w roku 1950, jest największą w Azji uczelnią wyższą kształcąca w produkcji filmowej i telewizyjnej. Oprócz działalności stricte edukacyjnej, Akademia ma również ogromne znaczenie dla chińskiego filmu i kultury. Najważniejsze postaci chińskiej kinematografii (reżyserzy Czwartej, Piątej i Szóstej Generacji) wywodzą się właśnie stamtąd (http://www.bfa.edu.cn/eng/2012-12/17/content_57120.htm).

z rodzinnego miasta reżysera, którego staroświeckie zasady moralne nie pasują do zmieniającego się w szybkim tempie zakłamanego świata. Paradoksalnie to właśnie kieszonkowiec wyznaje takie wartości jak przyjaźń, lojalność i wierność, podczas gdy jego znajomi zaprzędają je dla sławy i zysku. Kolejny film reżysera, *Peron* (站台 *Zhàntái*), opowieść o grupie młodych artystów, których losy splatają się z wydarzeniami we współczesnych Chinach, uważany jest za arcydzieło Szóstej Generacji.

Wspomniane filmy oraz trzeci obraz reżysera *Nieznane rozkosze* (任逍遥 *Rèn xiāoyào*), łączone są w tzw. „trylogię rodzinnego miasta” Jia Zhangke. Ważnym filmem w dorobku reżysera jest również *Martwa natura* (三峡好人 *Sānxiá hǎorén*; dosłownie: „Dobrzy ludzie znad Tamy Trzech Przełomów”), za który reżyser otrzymał nagrodę Złotego Lwa na festiwalu filmowym w Wenecji. Jia jest również autorem kilku świetnych filmów dokumentalnych, m.in. *Legenda znad morza* (海上传奇 *Hǎishàng chuíanqí*), opowiadającego poruszające historie życia mieszkańców Szanghaju.

Szczególnie znanym za granicą twórcą Szóstej Generacji jest Wang Xiaoshuai (王小帅), również absolwent Pekińskiej Akademii Filmowej. Jego debiutancki film *Dni* (冬春的日子 *Dōngchūn de rìzi*) z roku 1993, zapis monotonnego i pustego życia pary artystów, okazał się międzynarodowym sukcesem. Najważniejszym jego filmem pozostaje jednak *Rower z Pekinu* (十七岁的单车 *Shíqī suì de dānchē*; dosłownie: „Siedemnastoletni rower”) nakręcony w roku 2001, za który reżyser został nagrodzony statuetką Srebrnego Niedźwiedzia na festiwalu w Berlinie.

Lou Ye (娄烨), który podobnie jak Wang Xiaoshuai pochodzi z Szanghaju, to kolejna interesująca postać Szóstego Pokolenia. Reżyser, zafascynowany kinem *noir*¹²⁰, stworzył wiele filmów w tej pełnej tajemnicy i grozy stylistyce. Najbardziej znanym z nich jest *Suzhou* (苏州河 *Sùzhōu Hé*; dosłowne tłumaczenie - „Rzeka Suzhou”) z 2000 roku, opowieść o obsesji i voyeryzmie, nawiązująca do słynnego *Zawrotu głowy* Hitchcocka.

Ning Ying (宁瀛) to najbardziej znana reżyserka Szóstej Generacji, urodzona w roku 1959. Studiowała we Włoszech oraz na Pekińskiej Akademii Filmowej. Jej najbardziej znane dzieło to trylogia *Pekin* (北京 *Běijīng*), nakręcona w dokumentalnym stylu historia opisująca życie współczesnych mieszkańców stolicy Państwa Środka, opisująca ogromne zmiany, jakie dokonały się w nowych, kapitalistycznych Chinach (Chinese Screenwriters 2010:73-77).

---

¹²⁰ Film *noir* (z francuskiego *cinema noir* – kino ciemne, czarne) – jest to gatunek filmowy charakteryzujący się cynicznymi postaciami, surowym, naturalnym światłem, dużą ilością retrospekcji, zawilą intrygą, zazwyczaj kryminalną oraz podłożem filozofii egzystencjalnej. Rozkwit kina *noir* datuje się na lata czterdzieste dwudziestego wieku, ze szczególnym uwzględnieniem popularnych wtedy amerykańskich, angielskich i francuskich filmów detektywistycznych (<http://www.britannica.com/art/film-noir>).

Wang Quan'an (王全安) urodził się w 1965 r. w mieście Yan'an (延安) i jest absolwentem Pekinńskiej Akademii Filmowej z 1991 roku. Wczesne filmy przedstawiają życie wiejskie (w przeciwieństwie do głównego nurtu Generacji Miejskiej¹²¹), trudy życia w biedzie i ciężkie życie kobiet w Chinach. Jego najbardziej znany obraz – *Malżeństwo Tui* (图雅的婚事 *Túyá de húnshì*), który opowiada o rozwodzie dziewczyny z Mongolii Wewnętrznej, poszukiwaniu szczęścia przez nią i jej dzieci, zdobył ważną nagrodę Złotego Niedźwiedzia na festiwalu w Berlinie w 2007 roku (Chinese Screenwriters 2010:83-87).

Innym istotnym twórcą jest Li Yang (李扬) – reżyser urodzony w 1959 roku w Xi'an (西安), który zaliczany jest do twórców Szóstej Generacji, mimo że pokoleniowo powinien należeć do Generacji Piątej. Studiował w Pekinie, a w połowie lat osiemdziesiątych przeniósł się do Niemiec, gdzie ukończył Akademię Sztuki i Mediów w Kolonii. Po powrocie do Chin nakręcił dwa filmy: *Ślepa studnia* (盲井 *Máng jǐng*) i *Ślepa góra* (盲山 *Máng shān*), które zostały zakazane w Chinach, natomiast docenione na międzynarodowych festiwalach filmowych w Cannes, Berlinie, Bratysławie i innych (Chinese Screenwriters 2010:45-49). W swojej stylistyce są bardzo realistyczne, niemal dokumentalne i ukazują problemy społeczne (Berry 2005:208-210).

Omawiając Szóstą Generację reżyserów, warto wspomnieć także o Guan Hu (管虎). Artysta urodził się 1969 roku, w 1991 ukończył Pekinską Akademię Filmową. Jego najbardziej znany niskobudżetowy film, i jednocześnie debiut reżyserski, *Brud* (头发乱了 *Tóufā luàn le*; dosłownie: „Włosy w nieładzie”) z 1994 roku, podobnie jak *Beijing Zazhong Zhang Yuana*, opowiada historię muzyków zespołu rockowego. Możemy w nim zobaczyć wnikliwy obraz współczesnej chińskiej młodzieży i subkultur młodzieżowych związanych z kulturą miejską (Zhang 2007:54-60).

Interesującym reżyserem jest również Lu Xuechang (路学长). Reżyser ten, urodzony w 1964 roku, największą sławę zyskał swoim debiutem filmowym *Człowiek ze stali* (长大成人 *Zhǎngdà chéng rén*). W jego twórczości na szczególną uwagę zasługują tematy związane ze społecznościami żyjącymi na marginesie chińskiego społeczeństwa, w szczególności życie prostytutek oraz tancerek w nocnych klubach (Chinese Screenwriters:63-64).

3. Rzeczywistość historyczna i rynek filmowy Chin w latach dziewięćdziesiątych

Analizując twórczość reżyserów Generacji Miejskiej, warto odnieść się do rzeczywistości historycznej, w której żyli i tworzyli. Lata dziewięćdziesiąte oraz pierwsza dekada dwudziestego pierwszego wieku to dla Chin epoka niezmiernie szybkiego rozwoju

---

¹²¹ Inna nazwa Szóstej Generacji reżyserów, stworzona ze względu na szerokie zainteresowanie tej grupy artystów tematyką miejską.

gospodarczego, gwałtownie postępującej modernizacji, urbanizacji i globalizacji, a co za tym idzie, wzmożonego konsumpcjonizmu i bogacenia się miejskiej klasy średniej. Te ogromne zmiany ekonomiczne i polityczne (otwarcie się Chin na świat, wstąpienie do Światowej Organizacji Handlu w 2001 roku) spowodowały również przeobrażenia społeczne na nieznaną dotąd skalę. To właśnie reakcja społeczeństwa i zmiany w zachowaniu ludzi, jakie zaszły na skutek powyższych okoliczności, szczególnie interesują filmowców Szóstej Generacji. Zajmują się oni również przemianami w obliczach chińskich miast, a szczególnie wielkich aglomeracji, takich jak Pekin, Szanghaj czy Kanton.

Jednym z pierwszych badaczy kina chińskiego, który poszukiwał określenia dla tej nowej rzeczywistości, był Paul Pickowicz. W swoim esejku zastanawiał się, czy można nazwać ją mianem „postmodernizmu”, jak robili to inni uczeni i krytycy w odniesieniu do zjawiska Szóstej Generacji. Pickowicz dowodził, że w Chińskiej Republice Ludowej nigdy nie pojawił się prąd zwany modernizmem¹²². W związku z tym proponował określanie rzeczywistości i kultury lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych jako „post-socjalizmu”, gdyż dużo bardziej odpowiada realiom historycznym Państwa Środka (Pickowicz 1994:58-59).

W latach dziewięćdziesiątych na chińskim rynku filmowym istniały trzy dominujące grupy filmów. Pierwszą z nich były tzw. „filmy z lejtmotywem” (主旋律电影 *zhǔxuánlǜ diànyǐng*), propagandowe, w całości finansowane przez rząd i służące głoszeniu aktualnie pożądanym wzorców postaw. Drugą grupą były filmy typowo rozrywkowe (娱乐片 *yúlèpiàn*), inaczej zwane komercyjnymi (商业电影 *shāngyè diànyǐng*). Trzecią grupą tworzyły filmy artystyczne (艺术电影 *yìshù diànyǐng*), których powstawało najmniej, natomiast prezentowały najwyższą wartość artystyczną (Zhang Yingjin 2007:49-50). Należące do tej grupy obrazy reżyserów Generacji Miejskiej, z powodu niewielkiej grupy odbiorców oraz zakazów nałożonych przez chińską cenzurę, zaliczane są także do nurtu kina niezależnego (独立电影 *dúlì diànyǐng*), undergroundowego (地下电影 *dìxià diànyǐng*). Jest to pewien paradoks, ponieważ filmy tak wysoko cenione na Zachodzie, dla chińskiego widza pozostają praktycznie nieznanne. Jedną ze scen w filmie Jia Zhangke *Nieznane rozkosze* z przymrużeniem oka pokazuje miejsce niezależnych produkcji na chińskim rynku filmowym: bohater filmu chce na straganie z pirackimi płytami DVD kupić *Xiao Wu* oraz *Peron*. Sprzedawca ma niemal wszystkie filmy: od Kieślowskiego po najnowsze produkcje hollywoodzkie, poszukiwanych filmów jednak nie posiada. Bohater ostro go za to krytykuje, mówiąc, że nie sprzedając takich filmów nigdy się nie wzbogaci. Ta krótka scena bardzo dobrze obrazuje znaczenie filmów

---

¹²² Przez modernizm rozumie się tu nurt w sztukach pięknych, filmie i literaturze, który rozwinął się w Europie i Stanach Zjednoczonych na początku dwudziestego stulecia, a szczególnie po I wojnie światowej, polegający głównie na zerwaniu z przeszłością i poszukiwaniu nowych dróg artystycznej ekspresji.

Szóstej Generacji w Chinach: wciąż są to filmy niezależne, niszowe i mimo że dotyczą problemów, które dotyczą współczesnych Chińczyków, rodzima widownia w większości nie ma szans na ich poznanie.

Poniżej, na przykładzie trzech ważnych filmów nurtu: *Peromu* Jia Zhangke, *Suzhou Lou Ye* oraz *Roweru z Pekinu* Wang Xiaoshuai'a, podjęto próbę przedstawienia głównych cech twórczości filmowców Szóstej Generacji oraz przedstawiany przez nich obraz chińskich aglomeracji.

Peron to niemalże trzygodzinna¹²³ opowieść o grupie młodych artystów-amatorów z Fenyangu w prowincji Shanxi: Cui Minglianga (zagranego przez ulubionego przez Jia Zhangke aktora Wang Hongwei'a; bohater ten uważany jest za *alter ego* samego reżysera), Yin Ruijian (w tej roli Zhao Tao, jedna z najpopularniejszych aktorek kina Nowej Generacji, muza Jia Zhangke), Zhong Ping i Zhang Juna. Losy młodych śledzimy na przestrzeni kilkunastu lat: od czasu reform i modernizacji Deng Xiaopinga¹²⁴ w końcu lat siedemdziesiątych, poprzez całe lata osiemdziesiąte, aż do początku lat dziewięćdziesiątych, po wydarzeniach na Placu Tian'anmen. W tle indywidualnych historii bohaterów widz ma również szansę prześledzić najnowszą historię Chin: wprowadzenie polityki jednego dziecka, porewolucyjną rehabilitację niektórych działaczy partyjnych, prywatyzację państwowych przedsiębiorstw, czy elektryfikację na terenach wiejskich. Wszystkim tym zmianom towarzyszą również nowe trendy w muzyce popularnej, popkulturze, modzie i kulturze młodzieżowej.

Suzhou Lou Ye to film o obsesyjnej miłości niewidzialnego dla widza operatora kamery i jednocześnie narratora filmu do Meimei, ekshibicjonistki i tancerki w klubie nocnym. Równoległym wątkiem jest związek Mada, kuriera motocyklowego i drobnego przestępcy, z Mudan, córki lokalnego przemytnika wódki. Obie kobiety wyglądają tak samo (grane są przez jedną aktorkę, Zhou Xun, gwiazdę kina Szóstej Generacji), oba wątki są również ze sobą splecione. Akcja filmu rozgrywa się w Szanghaju, w rejonie zaśmieconej rzeki Suzhou.

Rower z Pekinu Wang Xiaoshuai'a to opowieść o dwóch siedemnastoletnich chłopcach: o pochodzącym z prowincji Gui'u, który przyjechał do Pekinu w poszukiwaniu pracy i lepszego statusu społecznego, oraz Jianie, licealiście mieszkającym wraz z rodziną w *hutongu*¹²⁵, tradycyjnej pekińskiej zabudowie. Losy obu chłopców połączył tytułowy rower.

---

¹²³ Pierwsza wersja filmu miała ponad 190 minut długości, jednak potem, pod naciskiem producentów i dystrybutora, reżyser wyciął z filmu kilka scen. Ostatecznie jego długość wynosi 154 minuty.

¹²⁴ Deng Xiaoping (邓小平, 1904-1997) - był jednym z najbardziej znanych chińskich polityków i przywódców państwa. W latach 1978-1992 piastował stanowisko Sekretarza Generalnego Komunistycznej Partii Chin, pełniąc jednocześnie rolę politycznego i ideologicznego przywódcy kraju. Znany jest z polityki reform gospodarczych oraz otwarcia Chin na świat.

¹²⁵ *Hutong* (胡同) – jest to typ tradycyjnej architektury chińskiej, charakterystyczny dla północno-wschodnich Chin. Oznacza typ wąskiej uliczki bądź alejki, przebiegającej pomiędzy tradycyjną kwadratową zabudową (四合院 *sìhéyuàn*), w której wokół podwórza znajdowały się domy mieszkalne.

Dla Gui'a był on niezbędnym narzędziem pracy (chłopiec zatrudnił się jako kurier), a jednocześnie symbolem bycia częścią miasta i lepszej życiowej pozycji. Dla Jiana stanowił natomiast rozrywkę, dzięki której mógł zaimponować kolegom oraz ukochanej dziewczynie, Xiao. Rower, który na początku poróżnił obu chłopców, potem stał się przyczynkiem do nawiązania nowej przyjaźni.

4. Miasto i urbanizacja

Miasto, jego charakterystyka, wygląd i przemiany, to jeden z głównych obszarów zainteresowań filmowców Szóstej Generacji. Reżyserzy Szóstego pokolenia zwracają również uwagę na wiele istotnych aspektów życia w mieście, na przykład na powstawanie nowej architektury kosztem wyburzania i niszczenia starej. Chodzi tu o usuwanie tradycyjnej chińskiej zabudowy, takiej jak pekińskie *hutong* czy też szanghajskie *longtan*¹²⁶, na rzecz nowych dzielnic szklanych wieżowców. Te zmiany powodują, że wiele chińskich miast wygląda jak wielkie place budowy. Reżyserzy dostrzegają negatywne skutki szybko postępującej modernizacji oraz wynikającej z otwarcia się na świat globalizacji. Można by tu wymienić pogłębianie się różnic klasowych i związane z tym niezadowolenie biedniejszych mieszkańców miast, a także nieokiełznany konsumpcjonizm. Społeczeństwo staje się coraz bardziej materialistyczne, a różnice pomiędzy jego poszczególnymi warstwami wciąż się pogłębiają. Te wszystkie przemiany skutkują wzmożonym niepokojem i poczuciem wyobcowania i niedopasowania. Wielu ludzi czuje, że ich tradycyjne systemy wartości nie przystają do współczesnego trybu życia i nowoczesnych realiów.

Filmowcy Nowej Generacji są także wyczuleni na los migrujących z prowincji do wielkich miast robotników. Ich ciężki los, fatalne warunki życia, poczucie obcości i nieprzystosowania niejednokrotnie posłużyły za kanwę dzieł filmowych.

Ogromna skala tych zmian i procesów porównywana jest do wielkiej fali rozbudowy miast, głównie Szanghaju, w pierwszej połowie dwudziestego wieku. Badacze współczesnego kina chińskiego widzą bliskie związki Generacji Miejskiej z kinem szanghajskim z początku wieku: zarówno w zakresie zainteresowania szeroko pojętą tematyką miejską, jak i niezależności produkcji filmowych¹²⁷.

W *Peronie* obserwujemy środowisko miasta Fenyang, niewielkiej miasteczki położonej w prowincji Shanxi. Obraz miasta w filmie nie jawi się szczególnie zachęcająco: jest to miejsce, które nie daje ludziom poczucia szczęścia i możliwości rozwoju, przeciwnie, można odnieść

---

¹²⁶ *Longtan* (弄潭) - Jest to szanghajski odpowiednik pekińskiej zabudowy *hutòng*.

¹²⁷ Piszą o tym w swoich esejach m.in. Zhang Zhen i Zhang Yingjin.

wrażenie, że Fenyang to miasto umierające, z którego każdy chciałby się wyrwać. Mieszkająca w nim młodzież marzy właśnie o wyjeździe do „wielkiego świata”, gdyż w ich rodzinnym mieście jedyne możliwości kariery to praca za głodowe stawki w kopalni bądź na roli. Jia Zhangke pozwala widzowi zobaczyć różne jego oblicza: od doskonale zachowanych murów miejskich, na których rozgrywają się jedne z najważniejszych scen filmu, po skromne wnętrza domów, salonu fryzjerskiego czy szpitala. Ponadto, w *Peronie* możemy poczuć atmosferę małego miasta, w którym wszyscy się znają i odczuwają podobne niespełnienie.

Bardzo ciekawie pokazany jest także Szanghaj w kamerze Lou Ye. Widz, który spodziewa się widoków biznesowego centrum z imponującymi wieżowcami i nowoczesnymi hotelami, na pewno będzie zaskoczony. Reżyser przedstawia miasto najpierw z perspektywy barki na tytułowej rzece Suzhou, ukazując ciężkie życia jego mieszkańców, w którym nie ma miejsca na miłość. Ten przekaz, podkreślony widokiem szarych, zmęczonych ludzi, burej, zaniedbanej architektury, stertami gruzu i śmieci oraz melancholijną muzyką, sprawia wyjątkowo ponure wrażenie. W dalszej części filmu poznajemy Szanghaj jako miasto przestępczości. Za każdym rogiem widzimy obskurne speluny, bary karaoke, które de facto są domami publicznymi, opuszczone mieszkania i fabryki pełnią rolę miejsc spotkań lokalnych rzezimieszków. Lou Ye przedstawia też Szanghaj z perspektywy jego mieszkańców. Kamera często zatrzymuje się na pozornie nic nie znaczących elementach, takich jak: napisy na murach, niedopalkach w popielniczce, szyldzie baru. Jednak to właśnie te drobne przedmioty i obrazy zebrane razem tworzą prawdziwe oblicze miasta.

Inaczej wygląda Pekin w ujęciu Wang Xiaoshuai'a w *Rowerze z Pekinu*. Wang pokazuje nam ogromne, dynamiczne miasto, które jest w ciągłym ruchu, zarówno w dzień, jak i w nocy. Pekin to miejsce, w którym wciąż coś się zmienia, nowe zastępuje stare. W wielu scen ukazuje kontrast pomiędzy tradycyjną zabudową a nowoczesną architekturą. Ponadto, Wang stosuje bardzo interesujący zabieg zestawienia rytmu życia miasta ze stanem duchowym głównych bohaterów. Kiedy Gui jest szczęśliwy z powodu otrzymania pracy, Pekin cieszy się wraz z nim. Gwar na ulicach i przebywanie w tłumie innych mieszkańców potęgują radosne uniesienie bohatera. Kiedy natomiast chłopiec rozpacza z powodu utraty ukochanego roweru, otoczenie również zdaje się ospałe, tłum mieszkańców staje się wrogi, a bohater zostaje sam – anonimowy i wyobcowany.

Podsumowując, filmowcy Szóstej Generacji w swoich dziełach dogłębnie i prawdziwie relacjonują stan chińskiego społeczeństwa i problemy, z jakimi się mierzyło na przełomie wieków, na przykładzie losów mieszkańców wielkich miast.

5. Nowy typ bohatera

W związku z zainteresowaniem tematyką gwałtownych przemian w chińskich miastach, reżyserzy Szóstego Pokolenia wykreowali nowy typ filmowego bohatera: mieszczaucha, prostego, zwykłego, człowieka, którego życie z jednej strony nie różni się od losów milionów innych Chińczyków, a z drugiej – wyjątkowego, traktowanego w indywidualny, jednostkowy sposób.

Bohaterów filmów Generacji Miejskiej można podzielić na trzy główne grupy. Pierwszą z nich są „szarzy ludzie”, wykonujący proste zawody: kelnerki, kurierzy, listonosze, pracownicy kopalni, rolnicy, robotnicy budowlani, właściciele kramów i straganów. W tej grupie bardzo często znajdziemy również pracowników-migrantów, którzy w pogoni za lepszym życiem, przyjeżdżają z biedniejszych prowincji do wielkich miast. W filmach Szóstej Generacji możemy poznać ich trudne warunki życia, codzienne zmagania, biedę i poczucie wykluczenia z miejskiej społeczności. Taki właśnie jest Gui, jeden z dwóch głównych bohaterów *Roweru z Pekinu* Wang Xiaoshuai’a. Dla niego samo życie w wielkim mieście jest wielką nobilitacją, mimo że warunki bytowe zdecydowanie nie należą do wymarzonych.

Drugą grupą są artyści, zazwyczaj awangardowi, często niezrozumiani przez otoczenie, zamknięci w swoim hermetycznym świecie. Niektórzy z nich to malarze, performerzy (szczególnie w filmach Wang Xiaoshuai’a) oraz artyści-amatorzy, którzy poprzez sztukę pragną uzyskać przepustkę do lepszego życia (bohaterowie w filmach Jia Zhangke). Dzieje się tak w przypadku bohaterów *Peronu* – członków lokalnej grupy artystycznej. Choć chcieliby wyrwać się z marazmu, to jednak nie są zdolni do nadążenia za zbyt szybkimi zmianami, czują się wykluczeni ze swoimi nienowoczesnymi pragnieniami: miłości, szacunku i akceptacji.

Trzeci typ miejskiego bohatera we współczesnym kinie chińskim to osoby żyjące na społecznym marginesie, reprezentujący „profesje” nieakceptowane przez społeczeństwo: prostytutki, pracownice nocnych klubów, drobni przestępcy, przemytnicy alkoholu i papierosów. Takich bohaterów nie brakuje na przykład w filmie Lou Ye. Bohaterowie *Suzhou* trudnią się nielegalną działalnością, nie są jednak przedstawieni jako ludzie niemoralni. Często po prostu brakuje im innych wzorców lub wiedzy, że można żyć inaczej. Są bierni, obojętni, pogodzeni z takim stanem rzeczy i zbyt zamknięci w swoim świecie, by dostrzec inne możliwości, by chcieć coś zmienić.

6. Realizm i autentyzm

Oprócz zainteresowania środowiskiem miejskim i zmianami, jakie zachodzą w chińskich aglomeracjach, filmowców Szóstej Generacji na tle innych grup reżyserów wyróżnia realistyczny i dokumentalny styl filmowania.

Realizm w filmach Nowej Generacji przejawia się na kilku płaszczyznach: filmowanie w autentycznych lokacjach, naturalne oświetlenie oraz dźwięk, ze szczególnym uwzględnieniem odgłosów miasta i ulicy, a także długie ujęcia.

Słowem-kluczem w odniesieniu do filmów Szóstej Generacji jest wyrażenie dosłownie oznaczające ‘na miejscu’ (现场 *xiànchǎng*), a w filmach reżyserów Generacji Miejskiej odnoszące się do ‘tu i teraz’, do uchwycenia danej chwili i rzeczywistości dokładnie takiej, jaką ona jest. Dlatego też filmowcy Szóstej Generacji, jako pierwsi w chińskiej kinematografii, w swoich filmach prezentują lokalne dialekty, m.in. dialekt jin¹²⁸ (w *Peronie*), dialekt pekiński (w *Rowerze z Pekinu*) czy dialekty wu¹²⁹ (w *Suzhou*), w przeciwieństwie do poprzednich generacji filmowców, u których dominował język standardowy¹³⁰.

7. Zainteresowanie miastem w sztuce awangardowej

Zainteresowanie tematyką związaną z miastem, jego przemianami i charakterem zainteresowały nie tylko filmowców chińskich. Również we współczesnej sztuce awangardowej obserwujemy tendencje zainteresowania tą tematyką, dzisiaj w Chinach artyści tworzą sztukę, która dzieje się w mieście i mówi o mieście, pokazując różne aspekty jego rzeczywistości, dlatego często określa się ją mianem „miejskiego spektaklu” (都市奇观 *dūshì qíguān*), w którym artysta i jego otoczenie są ze sobą połączeni nierozzerwalną więzią. Również pracownie i studia artystów wręcz „zlały się” z miejskim krajobrazem: awangardowi artyści bardzo często tworzyli w odrestaurowanych loftach, opuszczonych fabrykach, opustoszałych budynkach użytku publicznego, które kiedyś pełniły w miastach ważne funkcje, a teraz stoją zapomniane przez wszystkich. Przykładem takich nurtów w sztuce może być chociażby sztuka graffiti, w której treść i forma są nierozzerwalnie połączone z miastem – miejscem, gdzie powstają rysunki i napisy.

---

¹²⁸ Jin (晋 *Jin*) posługuje się czterdzieści pięć milionów ludzi w Chinach. Językoznawcy spierają się, czy jest to dialekt języka chińskiego, czy osobny język. Jin używany jest w większej części prowincji Shanxi, centralnej Mongolii Wewnętrznej oraz częściach prowincji Hebei, Henan i Shaanxi. Od języka urzędowego różni się dodatkowymi zaimkami wskazującymi, zwarcie glotalnym oraz dużą różnorodnością derywacji i prefiksów.

¹²⁹ Wu (吴 *Wú*) – językoznawcy spierają się, czy jest to dialekt języka chińskiego, czy osobny język. Wu używany jest w większej części prowincji Zhejiang, w aglomeracji szanghajskiej, południowej prowincji Jiangsu oraz częściach prowincji: Anhui, Jiangxi i Fujian. Wu charakteryzuje miękkość i płynność brzmienia oraz odmienność leksykalna i fonologiczna od językowego standardu. Wu można podzielić na wiele podkategorii.

¹³⁰ Standardowy język chiński (普通话 *Pǔtōnghuà*; dosłownie ‘język powszechny’) – jego fonologię, słownictwo i gramatykę w głównej mierze zaczerpnięto z dialektów północnych Chin, szczególnie z dialektu pekińskiego. Jest to język współczesny, mający swoją wersję literacką i potoczną, w przeciwieństwie do klasycznego języka chińskiego. Często nazywany jest językiem „mandaryńskim”, jednak w dzisiejszym językoznawstwie nazwy „dialekty mandaryńskie” używa się przy opisywaniu szerszej grupy dialektów północnych. Standardowy język chiński jest oficjalnym językiem w Chińskiej Republice Ludowej oraz na Tajwanie, jest również jednym z czterech oficjalnych języków Singapuru.

8. Pomiędzy generacjami

Filmoznawcy zajmujący się współczesnym kinem chińskim bardzo często w swoich pracach porównują różne aspekty kina Piątej i Szóstej Generacji. Różnic jest wiele, przede wszystkim jednak uderza odmienne podejście do świata przedstawianego w filmach.

Twórcy Piątej Generacji umieszczali akcję swoich filmów w realiach historycznych. Celem tego zabiegu było przede wszystkim ukazanie tradycyjnego chińskiego społeczeństwa i skostniałych zasad, którym się sprzeciwiali. Kierowały nimi również względy pragmatyczne: kostium historyczny był skutecznym sposobem na uniknięcie restrykcyjnej w owym czasie cenzury oraz na zdobycie państwowych dotacji.

Taka postawa zdecydowanie nie odpowiadała filmowcom Pokolenia Szóstego. Zarzucali oni poprzednikom, że nie zajmują się problemami, które dotyczą współczesnych Chińczyków, ale opowiadają o sprawach dawno już nieaktualnych i niemających wiele wspólnego z rzeczywistością, której doświadczamy tu i teraz. Bohaterami obrazów Piątej Generacji są chłopcy (np. w *Żółtej ziemi* Chena Kaige), bogate, bądź znane osobistości: właściciele przedsiębiorstw (np. w *Czerwonym sorgo* Zhanga Yimou), czy aktorzy opery pekińskiej (np. w *Żegnaj, moja konkubino* Chena Kaige). Dla Szóstej Generacji będzie to natomiast środowisko miejskie i żyjący w nim zwykli ludzie.

Badaczka kina Szóstej Generacji Zhang Zhen bardzo trafnie określiła tę różnicę:

Jeżeli pas żółtej ziemi – gospodarczo i kulturowo zubożały, natomiast filmowo i symbolicznie wspaniale wzbogacony przez przełomowy film Zhanga Yimou i Chena Kaige *Żółta ziemia* (1984) zapisał się w naszych umysłach jako najważniejszy obraz symboliczny Piątej Generacji, która szturmem zajęła światową kinematografię w połowie lat osiemdziesiątych, to jako obraz najbardziej charakterystyczny dla Szóstej Generacji proponowałabym przedstawienie wszechobecności buldożerów, dźwigów budowlanych i szczątków ruin miasta, które w poruszający sposób pokazują zmiany w społeczeństwie (Zhang 2007:3).

Podsumowując, filmy Generacji Miejskiej w złożony, zindywidualizowany sposób pokazują widzowi różne oblicza współczesnych Chin, ich społeczeństwo i najważniejsze problemy. Przede wszystkim jednak możemy obserwować proces gwałtownych przemian ośrodków miejskich oraz modernizacji i urbanizacji wielkich aglomeracji. Możemy również zastanowić nad tym, w jaki sposób na te transformacje reagują ludzie, przeciętni mieszkańcy tychże miast, jak odnajdują się w tej nowej rzeczywistości. Niestety, zazwyczaj nie jest to obraz optymistyczny: ludzie psychicznie nie nadążają za ekonomicznymi przemianami, co budzi frustrację i niezadowolenie.

Jednakże to, co może najbardziej fascynować widza, to oglądanie tych miejsc i ludzi „tu i teraz”, bez retuszu i upiększeń. Widzimy ich takimi, jakimi są naprawdę. Jest tak dlatego, że prawie wszystkie dzieła Szóstej Generacji powstawały w realnych lokalizacjach, a nie w sztucznie stworzonych na potrzeby produkcji warunkach w studiach filmowych.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na formę, w jakiej reżyserzy Generacji Miejskiej podają widzowi swoje dzieła: filmy nakręcone są w realistyczny, paradokumentalny sposób, z użyciem długich ujęć kamery oraz stylizacji na amatorskość – kręcenie scen „z ręki”, trzęsącą się i podskakującą kamerą, a także „niedopracowane” rozwiązania montażowe, itp. Poza tym, w wielu filmach występowali naturszczycy lub aktorzy dopiero debiutujący, którzy w sposób bardziej przystępny i autentyczny, znany nam z życia codziennego, wyrażali emocje i przeżycia swoich bohaterów.

Twórczość młodych reżyserów Nowej Generacji to jednocześnie kino zindywidualizowane, spersonalizowane, fikcja miesza się tu z prawdą, a fabuła filmowa z osobistymi przeżyciami twórców, co jest szczególnie widoczne w obrazach Jia Zhangke. Sam reżyser wspominał, że podczas kręcenia *Peronu* nie istniał żaden oficjalny scenariusz, twórca i aktorzy często dawali się ponieść chwili, pojawiającym się w danym momencie emocjom. Wiele scen było improwizowanych, zarówno przez reżysera, jak i jego aktorów, których interpretacjom Jia bardzo ufał:

Scena, która miała mieć miejsce w danym momencie była przez nas zmieniana w ostatniej chwili. Ekipa filmowa również robiła się coraz bardziej zdenerwowana, gdyż wciąż coś zmieniałem. Jednocześnie bardzo mnie wtedy wspierali, chociaż sądzili, że reżyser oszalał. (...) Na planie filmowym było bardzo wiele spontanicznych sytuacji. (...) Kiedy, filmując jakąś scenę, stoi się przy kamerze, nagle powraca wiele dawnych wspomnień. Czas i życie budzą się na nowo. Kręcąc tę scenę pomyślałem o moim ojcu. (...) Ten film jest pełen wspomnień – moich własnych doświadczeń i tych dawnych wspomnień, które we mnie ożyły¹³¹.

Poza tym twórcy skupiają się zdecydowanie bardziej na doświadczeniach jednostkowych niż pokoleniowych, interesuje ich bowiem prosty człowiek. Być może dlatego międzynarodowa krytyka zachwyciła się autentycznością i bezpośredniością tych filmów i że ci młodzi twórcy, częściowo również dzięki swoim poprzednikom – Piątej Generacji, zyskali przepustkę do prestiżowych festiwali filmowych i są uznawani za filmowców na najwyższym światowym poziomie.

---

¹³¹ Wywiad z Jia Zhangke przeprowadzony w Paryżu 20 stycznia 2003 roku. Źródło: http://www.youtube.com/watch?v=P3cGv_3L2LU [17. 03.2010].

BIBLIOGRAFIA

Chinese Screenwriters: Jia Zhangke, Wang Xiaoshuai, Jiang Wen, Fei Mu, Lou Ye, Ma-Xu Weibang, Cai Chusheng, Zhang Junzhao, Li Yang, Zhu Wen. 2010. Memphis: Books LLC.

Berry, Michael 2005. *Speaking in Images: Interviews with contemporary Chinese filmmakers.* New York: Columbia University Press.

Gao Minglu 2006. *Qiang – Zhongguo dangdai Yishu de Lishi yu Bianjie* [mur – Historia i granica chińskiej sztuki współczesnej]. Beijing: Zhongguo Renmin Daxue Chubanshe [Wydawnictwo Chińskiego Uniwersytetu Narodowego].

高明路 2006。墙 – 中国当代艺术的历史与边界。北京：中国人民大学出版社。

Guo Yue 2006. „Zhongguo Dianyingshi Yanjiu zhong Daoyan Daiji Huafenfa de Zhiyi” [problem podziału na generacje reżyserów w badaniach nad historią kina chińskiego]. *Dangdai Dianying* [Film Współczesny] nr 6, s. 121-123.

郭越 2006。中国电影史研究中导演贷计划分法的质疑。当代电影。第六期，第 121 至 123 页。

Pickowicz, Paul 1994. „Huang Jiangxin and the Notion of Postsocialism”. Browne Nick, Pickowicz Paul, Sobchack Vivian, Yau Esther 1994. *New Chinese Cinemas: Forms, Identities, Politics.* New York: [brak wydawnictwa].

Xiao Zhiwei 1998. Chinese Cinema. W: Zhang Yingjin, Xiao Zhiwei 1998. *Encyclopedia of Chinese Film.* London: Routledge, s. 3-30.

Zhang Yingjin 2007. „Rebel without a cause? China’s New Urban Generation and Postsocialist Filmmaking”. W: Zhang Zhen (ed.) 2007. *The Urban Generation: Chinese Cinema and Society at the Turn of the Twenty-first Century.* Durham, London: Duke University Press.

Zhang Yingjin [&] Xiao Zhiwei 1998. *Encyclopedia of Chinese Film.* London: Routledge.

Zhang Zhen (ed.) 2007. *The Urban Generation: Chinese Cinema and Society at the Turn of the Twenty-first Century.* Durham, London: Duke University Press.

Program konferencji

Panel językowy

Maria KURPASKA	Chiny – mozaika języków
Hanna KUPŚ	Dialekty wu
Wojciech KARMASZ	Pidżyn chińsko-angielski
Monika ZAPALA	321+365! Czyli sinizacja języka internetowego
Karina TARGOSZ	Analfabetyzm w Chinach

Panel kulturowy

Kamil BURKIEWICZ	Mali cesarze wietrzą swe królestwa: pokolenia chińskich jedynaków na froncie walki ze stereotypami o nich samych
Martyna ŚWIĄTCZAK	Wpływ filozofii Zachodu na kształtowanie współczesnego rozumienia filozofii chińskiej na przykładzie pragmatyzmu Johna Deweya i konfucjanizmu
Agata FIJAŁKOWSKA	Migrujące dzieci – wyzwanie dla rozwijającego się społeczeństwa obywatelskiego
Marta MAZUREK	Oblicza aglomeracji chińskich w obiektywie reżyserów Szóstej Generacji
Anna RATUSZNIK	Internet jako źródło przemian społecznych i kulturowych w Państwie Środka
Katarzyna WACHOWSKA	Zanik tradycyjnych form architektonicznych na przykładzie miasta Szanghaj

Panel polityczny

Ivan PESHKOV	Trzy dekady reform w Chinach: pomiędzy transformacją a rozwojem
Paweł LUZAK	Chińska rywalizacja regionalna z Republiką Indii na przykładzie polityki wobec państw Azji Południowej
Szymon MIKOŁAJCZYK	Nowa Wielka Gra – polityka Chin wobec Azji Środkowej
Marcin PRZYBYLSKI	Chiny a Korea Północna. Stosunki gospodarcze i otwarcie nowego rozdziału w relacjach politycznych u schyłku pierwszej dekady XXI wieku
Bartosz KOWALSKI	Od tuntianów do bingtuanów. Społeczno-ekonomiczne skutki funkcjonowania farm wojskowych w Xinjiangu
Paweł SZOPIŃSKI	Rola Afryki w polityce ekonomicznej Chińskiej Republiki Ludowej

Indeks

- alternatywa (postawa życiowa) 59
analfabetyzm..... 18
Bakker, Peter 36
Chen Kaige 86, 96
Chen Zhangtai 12, 20
Deng Xiaoping..... 66, 73, 91
dialekt (lokalna odmiana języka, grupy
dialektalne)11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 19,
20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 33, 34,
95
dialektologia 13, 21, 26
film lewicowy 85
fleksja (pidżyn)..... 38
fonetyczne cechy 12, 26, 44
fonologiczny system (pidżyn) 39
Fukangli (dzielnica Szanghaju) 80
gaokao (egzamin) 61, 63
generacje reżyserów w ChRL..... 85, 86
Guan Hu..... 89
Hall, Robert 40, 42, 44, 46, 47, 50, 52
Han (grupa etniczna) 23
Hang Shengyu 12
Hong (izba handlowa) 16, 21, 42, 52, 83
hutong (typ zabudowy)..... 91, 92
język dominujący (pidżyn) 35, 39
język lokalny (pidżyn)..... 35, 39
języki mniejszości 10, 11, 19, 21, 86
Jia Zhangke... 87, 88, 90, 91, 93, 94, 97, 98
Jiaxiuli (dzielnica Szanghaju)..... 81
Karlgrén, Bernhard 18, 20
klasyfikacja odmian języków chińskich . 11,
12, 13, 14, 20, 21
konflikt międzypokoleniowy 59
latynizacja..... 15, 18
Lei Feng..... 60
Li Rong..... 13, 20, 24
Li Rulong..... 12, 20, 33
Li Yang 89, 98
Li Yuchun 60
Liang Yuzhang..... 12, 20
lilong (typ dzielnicy) 70, 71, 73, 74, 76, 80,
81, 82
longtang (typ alei)..... 70, 72, 80, 81, 83
Lou Ye 88, 91, 93, 94, 98
Lu Xuechang 89
Lu Xun 57, 81
Majewicz, Alfred F. 23, 33
makrojęzyk..... 14
min (dialekty) 12, 13, 14, 15, 17, 24, 25, 26
mniejszości etniczne 10, 11, 19, 21, 86
mowa lokalna (mowa miejscowa) 27, 32
Ning Ying..... 88
Norman, Jerry 15, 16, 20, 24, 26, 33
Pan Maoding 12, 20
Pickowicz, Paul..... 90, 98
pidżynizacja 35, 36, 37, 39, 51
polityka językowa ChRL 11, 15, 17, 18, 19,
20, 28
polityka ograniczania rozrodczości..... 56
porty traktatowe 40
putonghua (standardowy język chiński) .. 9,
12, 15, 17, 18, 19, 26, 27, 28, 30, 31
reformacja pisma 15
rodziny językowe w Chinach..... 9, 10
romanizacja 15
sandhi tonalne 26
sanheyuan (typ zabudowy) 71
systemy pisma..... 15
sztuka blizn i ran 86
Tian Zhuangzhuang 86
Tianzifang (dzielnica Szanghaju) 80, 82
tonalność 26, 39, 45
Wang Quan'an 89
Wang Xiaoshuai..... 88, 91, 93, 94, 98

współczesny język chiński	95	Zhang Yimou.....	86
wu (dialekty)	23, 24, 27, 28, 29, 30	Zhang Yuan	87, 89
Wystawa Światowa EXPO.....	81	Zhang Zhen.....	21, 33, 92, 96, 98
Xie Fei.....	86	znaki dialektalne	16, 17, 18
Xintiandi (dzielnica Szanghaju).72, 78, 79, 80, 82, 83		znaki kontrakcyjne.....	17
Yuan Jiahua.....	25, 26, 34	znaki nieuproszczone.....	16, 17
Zhang Junzhao	86, 98	znaki uproszczone	5, 15, 16, 18
		znaki znormalizowane	15, 16, 17